

helsinška povelja

sadržaj

BROJ 127-128, JANUAR-FEBRUAR 2009, GODINA XIV

uvodnik

Sonja Biserko

Lov u mutnom 3

vojvođansko pitanje

Nikola Samardžić

Decentralizacija, identitet, evropska perspektiva 4

Pavel Domonji

Država - što da ne 7

Radivoj Stepanov

Neizlećivi nacionalizam 8

Đorđe Subotić

Autonomija pod starateljstvom 9

Slobodan Budakov

Ustav zasnovan na istorijskoj laži 11

vuk jeremić "najevropljanin"

Teofil Pančić

Raskošna bizarnost 13

kriza institucija

Ivan Torov

Aroma ustavnog prevrata 14

Nastasja Radović

Ludilo u sistemu 15

Srđan Barišić

Podjele i oko crkvene i oko državne politike 17

Stipe Sikavica

Ponoš pao, nedoumice ostale 18

Slobodanka Ast

Milion dolara za lice s poternice 20

energenti i konflikti

Boris Varga

Gas i oružje 22

kosovo godinu dana posle

Miroslav Filipović

Novo seme zla 25

Bashkim Hisari

kako dalje 26

srebrenica, novi pokušaj suočavanja s prošlošću

Bojana Oprijan

Političko žongliranje zločinom 29

jaspersovo pitanje krivice pola veka kasnije

Zoran Janić

Konsenzus o tišini 31

pouke "nirberškog procesa"

Mile Lasić

Pledoaje za kulturu podsjećanja na zločince i sjećanja 35

upitno sećanje

Tamara Kaliterna

Krv i čast Srbije 38

Dušan Sakić

Nedovršeni nacionalizam 39

pismo iz crne gore

Igor Perić

Made in Montenegro 41

srbija i susedi

Vojislava Vignjević

Kažnjavanje Crne Gore 42

srbistika: (de)konstrukcija

Srđan Jovanović

Lingvistika i politika 43

oblici nacifašizma u ratu protiv bih

Sead Hadžović

Upotreba termina fašizam - nacizam 45

povelja na licu mesta

Gordana Perunović - Fijat

Kikinda: Ledeno doba 47

umesto eseja

Nenad Daković

Označitelji asteroidi 49

sport i propaganda

Ivan Mrđen

Divca za predsednika 51

iz osmanske baštine

Olga Zirojević

Fetva 52

bugarska manjina u srbiji (4)

Branko Pavlica

Dug put do granice 54

naša pošta

Rade Vukosav

"Usrećeni" i Srbi van Srbije i Srbija 58

HELSINŠKA POVELJA – glasilo Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji, ISSN 1451-6195 - tiraž: 3000

Rige od Fere 20, Beograd; tel. 011/3032-408; fax. 2639-437; e-mail: povelja@eunet.rs

Internet izdanje: <http://www.helsinki.org.yu>

Uređivački odbor: Sonja Biserko, Latinka Perović, Seška Stanojlović, Olivera Milosavljević, Izabela Kisić

Glavni urednik: Seška Stanojlović / Korice: Ivan Hrašovec / Fotografija: Marko Đurica, REUTERS

Ovaj dvobroj Helsinške povelje štampan je zahvaljujući pomoći Norveškog helsinškog odbora za ljudska prava

PIŠE: SONJA BISERKO

Lov u mutnom

Globalna ekonomska kriza kao da se srpskim nacionalistima ukazala kao prilika da, kako oni misle, u međunarodnom metežu, istraju na svom (porażenom) projektu. Sada kada i Rusija, njihov glavni oslonac, prolazi kroz duboku finansijsku krizu, na srpskom frontu konstatno traje ofanziva u kojoj prvenstveno učestvuju memorandisti, nekoliko pisaca, novinari i istoričari. Ova, po uticaju značajna grupacija je u poslednjih nekoliko meseci objavila brojne knjige koje imaju za cilj cementiranje njihove interpretacije, ali i odbranu njihove uloge u tom kriminalnom projektu. Ćosić je u tome svakako najaktivniji. On kaže da "od istine o razbijanju Jugoslavije, ratovima koji su vođeni na njenom tlu, posebno od istine o Bosanskom ratu, neposredno je uslovljena budućnost srpskog naroda i njegov ljudski lik u svetu". Ovo je direktna reakcija na nedavno usvojenu Rezoluciju u Evropskom parlamentu kojom se pozivaju sve balkanske zemlje, kao i zemlje članice EU, da 11. juli usvoje kao dan oplakivanja žrtava genocida u Srebrenici. Rezolucija takođe ističe potrebu da se na taj način oda dužno poštovanje svim žrtvama zločina počinjenih u toku balkanskih ratova. Teško je verovati da će Skupština Srbije u dogledno vreme i sama usvojiti takvu rezoluciju.

Uprkos već davno utvrđenim činjenicama, srpski nacionalisti i dalje ističu da su „Srbi boreći za svoju slobodu opet branili i hrišćansku Evropu od džihadskog islama“. Ovom tezom je i počeo rat u Bosni, a sada se ona koristi kao opravdanje za počinjene zločine. Niko ne spori da su u Bosni ratovali i mudžahedini o čemu postoje brojni podaci, ali su oni u Bosnu došli tek nakon što je počela akcija čišćenja Bosne od Muslimana početkom 1992. godine. Rezolucija Saveta bezbednosti UN broj 712 o embargu na oružje (jesen, 1991) je najviše pogodila Muslimane, jer nisu imali način da se brane od srpske agresije. Zato je doturanje oružja iz Irana i kršenje te rezolucije, na neki način, bilo odobreno i od Zapada. Zajedno sa oružjem došao je i određen broj mudžahedina. Hronologija događaja je bitna, jer je ratni vihor bio samo posledica ili epilog procesa koji je bio u toku više od 20 godina.

Dobrica Ćosić je bio važan akter u pripremanju rata u Bosni. Više puta je ponovio: „Pomagao sam i, koliko samo

mogao, zalagao da se srpski narod politički organizuje“. U predgovoru knjige Stvaranje Republike Srpske, Nikole Koljevića ističe da je bosanski rat bio "oslobodilački" i da je Karadžić najzaslužniji za stvaranje Republike Srpske. To misle i u Haškom tribunalu pa će mu se zato i suditi za zločine i genocid počinjene u to ime. Dobrica Ćosić kao mentor zaslužuje da bude bar svedok na tom suđenju. Njegove knjige, intervjuui i članci biće svakako dobar izvor za osvetljavanje pozadine za, kako on kaže, bosanski rat.

Ćosić je u maratonskom intevjuu u nedeljniku NIN, 12. februara 2009, takođe pokušao da afirmiše antititoističku opoziciju, jer je ona, kako ističe, u Srbiji „prsto poništena“. Svako ko imalo prati događaje u Srbiji lako će zaključiti da je upravo ta opozicija pripremila rat i odbila demokratsku transformaciju. Osim toga, ona je danas i na vlasti u Srbiji, što formalno, što neformalno. Samo se jedan član te grupe, Borislav Mihajlović Mihiz, pokajao. U iskrenom suočavanju sa istinom rekao je:

„Okrnjili smo ugled Crkve, Univerziteta, Akademije, Francuske 7, i gotovo svih javnih ličnosti koje su nešto značile. Spiskali smo narodnu privredu, proćerdali državu, i standard njenog stanovništva, a srpski narod obesramili na rubu sveta. Vladajuće režimske garniture koje su dovele do tog katasrofnog bilansa bez premca, a bogami i njihovi protivnici koji u tome nisu umeli da ih spreče, moraju da odu sa političke scene. Među njima, razume se i onaj koji Vam govori“ (Borba, 6. septembar 1993).

Ne može se poreći politički uticaj koji su Ćosić i krug oko njega imali u Srbiji najmanje tri decenije. Njegovo učestalo javljanje u srpskim medijima (Politika, Većernje novosti i NIN) imaju za cilj da odgovornost za ratove prebace na Tita i komuniste i time oslobode Srbiju odgovornosti za ratove u poslednjoj deceniji XX veka. Kao da komunisti nisu bili i Srbi. Tito je, na neki način, ipak bio simbol složene države, posebno nakon 1974, upravo one države koju je Ćosić rušio. Jer, Ćosić nije prepoznao vrednost modernmog društva kao nacionalni interes Srbije. Naprotiv, koristeći se mitovima i zamaglivanjem istorijske istine, on i njegova grupa su kao srpski interes istakli „rekompoziciju Balkana“, što je u datim okolnostima značilo etničko čišćenje i osvajanje novih teritorija.

Osim prekrajanja prošlosti, najzanačajnija politička inicijativa u Srbiji poslednjih meseci je usvajanje Statuta Vojvodine. Reakcija beogradskih stranaka, kao i istih onih aktera koje Mihiz pominje, jasno pokazuje da se ta grupacija i dalje bori protiv moderne srpske države samim tim što poriče pravo na složenost Srbije, odnosno njenu decentralizaciju. Očigledno je da je došlo do razlika unutar same Demokratske partije, koja je inače bila odlučujuća u izglasavanju Statuta u vojvođanskom parlamentu. Tim povodom oglasio se i Sinod SPC, koji je u psimu predsednici Skupštine Slavici Đukić-Dejanović, predsedniku Borisu Tadiću i premijeru Mirku Cvetkoviću, izrazio zabrinutost da će predloženi statut Vojvodine ugroziti suverenitet i teritorijalni integritet Srbije. Ivana Dulić je tim povodom reagovala na sledeći način: „Svaki put kad krenemo ka Evropi napravi se koalicija

SANU, Sinod SPC i SPS“. Srpski nacionalisti zaboravljaju da je Vojvodina dobrovoljno ušla u Srbiju, a potom i u Jugoslaviju i da u zaokruživanju državnog prostora Srbije s pravom traži najbolje rešenje za sebe. Imputiranje državnih ambicija vojvođanskim autonomašima je oprobani metod Beograda, koji se, podsećanja radi, pokazao pogubnim za Srbiju. Zato je krajnje vreme da se i Beograd odredi prema Srbiji (Vojvodini, Šumadiji i drugim regionima) kao ravnopravnim delovima te države. Beograd se ponaša kao isključivi arbitar za sva pitanja života i smrti cele Srbije, što je dovelo do velike napetosti i nepoverenja između centra i periferije. Jedini način za revitalizaciju Srbije je njena decentralizacija i regionalizacija što su postulati modernog sveta.

I predsednik Tadić je poručio građanima Vojvodine da će Vojvodina Statutom dobiti ono što joj ustav garantuje, a Vojvodina kao regija ima nedvosmisleni evropski, ali pre svega srpski karakter. Ona je sastavni deo Srbije i uvek će tako biti, rekao je Tadić. Stalno iinsistiranje na srpskom karakteru dovodi u sumnju stvarne namere Beograda, jer Vojvodina je jedan od najznačajnijih multietničkih i multikulturalnih regiona, ne samo u Srbiji, već i u bivšoj Jugoslaviji.

Međutim, globalna kriza ima izgleda, i neke otrežnjujuće efekte na političku klasu Srbije. Polako se artikuliše ponovno okretanje EU, bez obzira na to koliko je ono iskreno. Jasno je da Srbija samo od Brisela može dobiti pomoć i podršku. Božidar Đelić je nakon povratka iz Davosa požurio da poruči da je neophodna regionalna saradnja i solidarnost, koja je tokom prošle godine rušena u ime integriteta Srbije. Isto tako, Đelić je poručio da očekuje pokretanje mehanizama solidarnosti EU i u slučaju Srbije. Istina je da se ucenjivački kapaciteti Srbije u međuvremenu istopili, što je dobra pretpostavka za njene buduće odnose sa EU.

Još nešto je takođe, ohrabrujuća indicija: nije bilo ozbiljnijih incidenata povodom prve godišnjice nezavisnosti Kosova. Odlazak grupe opozicionih paralelnaraca na Kosovo, kako bi demonstrirali teritorijalno jedinstvo Srbije, još je jedan u nizu promašaja. Najpre zbog toga što su tamo otišli u dve kolone. Uporno traženje načina Milorada Dodika da podeli Bosnu takođe ulazi u terminalnu fazu. Dodik je, naime, tražio na satanku tri lidera u Mostaru prihvatanje Republike Srpske u njenom teritorijalnom i političkom kapacitetu kao preduslov za reviziju Dejtonskog sporazuma. Drugi uslov odnosi se na potvrđivanje prava entiteta na entitetsko glasanje, pravo na samoopredeljenje do otcepljenja, što bi bilo potvrđeno referendumom tri godine nakon usvajanja novog Ustava. Sastank je propao, jer su Dodikovi (Ćosićeви) uslovi bili neprihvatljivi za druge dve strane. Pitanje je vremena kada će se svet još jednom vratiti Bosni kao svom ogledalu. Tek kad se Bosna stabilizuje, Balkan će krenuti ka svojoj evropskoj budućnosti. ■

Decentralizacija, identitet, evropska perspektiva

PIŠE: NIKOLA SAMARDŽIĆ

Administrativni, prostorni i politički identitet Srbije još uvek pripada procesima koji bi se mogli vezati za razdoblje druge jugoslovenske dezintegracije, okončane proglašenjem nezavisnosti Kosova. Druga jugoslovenska dezintegracija obuhvatila je privremene tvorevine koje su, sve labavijim sponama, vezivale Srbiju i Crnu Goru, konačno i samu Srbiju, u kontekstu koji je nasledila iz SFRJ, a od 1989. ga prilagođavala potrebama tadašnje pobedničke struje u nomenklaturi. Ali su se pitanja demokratizacije i evropeizacije koja su se otvarala nakon promene vlasti 2000. i dalje vezivala za ukupno jugoslovensko nasleđe. Vremenom se ispostavljalalo i to, da su ta pitanja otvarala nove političke i istorijske nedoumice. Posebno bolno postajalo je suočavanje s kontinuitetima totalitarizma, s krizama identiteta, nedavnom istorijom političkih lomova, ratova, zločina i manipulacija, a nakon 2000. i sa iskušenjima evropskih integracija. Evropeizacija je postavljala složene zahteve, od administrativnih i političkih, do ispunjenja reformskih i tranzicionih procesa koji su takođe zadirali u istoriju i identitet.

Srbija je posustajala u reformama i demokratizaciji upravo na onim tačkama koje su ukazivale na potrebu preispitivanja. Demokratska tranzicija i evropska integracija iziskivale su ubranu transformaciju političkog, nacionalnog i teritorijalnog identiteta, suočavanje sa ulogom elita, ukazivanje na sprege države s crkvom, nereformisanim službama ili organizovanim kriminalom, obračune sa svim vrstama monopola. Naročito se uspešno manipuliralo pitanjem suvereniteta nad Kosovom, mada je taj suverenitet izgubljen 1999, i nije se mogao obnoviti bez masivne upotrebe nasilja. Kosovo je bilo politički i pravni presedan, budući da je kao nekadašnja autonomna pokrajina steklo nezavisnost od ostatka Srbije, mada ne i od međunarodnih institucija (UN, EU, OEBS). Antireformaska politika je kosovsku paradigmu počela primenjivati i na Vojvodinu, kako bi se osporavanjem njene posebnosti očuvao centralistički poredak propisan novim autoritarnim ustavom iz 2006, a time ujedno osujetili procesi koji pod evropskom integracijom podrazumevaju decentralizaciju i regionalnu saradnju.

Koncept evropskog ujedinjenja podrazumeva integraciju država i državnu dezintegraciju. Ukidanje administrativnih barijera, izgradnja zajedničkih institucija, proces proširenja monetarne zajednice, i

nastojanja da se izgrade načela i mehanizmi zajedničke spoljne politike, u tome je nastajala evropska superstruktura koja je postepeno na sebe prenosila nadležnosti administracija država članica. Moderni koncepti država nacija počeli su odlaziti u prošlost. Evropska integracija i razvoj demokratije istovremeno su nalagali približavanje institucija građanstvu i stvarnim svakodnevnim potrebama, a regionalna saradnja, podsticana brisanjem granica i napretkom lokalnih samouprava, otkrila nove prednosti i perspektive poslovanja, kulturnog prožimanja, međusobnog upoznavanja i razmena znanja i iskustava.

Uključujući elemente njene prve i druge realizacije, 1918. i 1943/45, jugoslovenska ideja prethodila je evropskoj ideji. Nastala je iz težnji srpskih i hrvatskih intelektualaca da se novim državnim konceptom ostvare sloboda i nezavisnost udeonih nacija u kojima su videli dovoljno sličnosti u poreklu, jeziku, kulturi, nekad i osećanja o pripadnosti jednoj specifičnoj zajednici. (Ta osećanja nisu zamrla, mada su marginalizovana, ni nakon druge jugoslovenske dezintegracije.) Bili su značajni i uticaji američkog progresivizma, podsticaj američkog predsednika Vudroa Vilsona, ratna pobeda srpske vojske, itd. Sve je to dovoljno poznato. Prva jugoslovenska zajednica lomila se na osovini srpsko-hrvatskog sukoba, u sporovima oko srpskog unitarizma i hrvatskog federalizma. Kraljevina SHS nestala je, pod tim nazivom i u prvobitnom obliku, kad je, nakon incidenta u parlamentu, 6. januara 1929. kralj Aleksandar I Karađorđević ukinuo Vidovdanski ustav (1921), raspustio skupštinu i uveo „lični režim“, a 3. oktobra promenio ime države u Kraljevina Jugoslavija i uveo unutrašnju podelu na 33 oblasti i 9 banovina. U jugoslovenskom okviru, tzv. hrvatsko pitanje trebalo je da bude rešeno formiranjem Banovine Hrvatske 1939, koja je nastala spajanjem dotadašnje Savske i Primorske banovine, uz dodatak većinski hrvatskih kotareva iz ostalih banovina (Brčko, Derventa, Dubrovnik, Fojnica, Gradačac, Ilok, Šid i Travnik).

Druga Jugoslavija dobila je osnove u odlukama komunističke revolucionarne skupštine, AVNOJ 1943, koje su predvidele federalno unutrašnje uređenje. Federativna Narodna Republika Jugoslavija je, nakon međunarodnog priznanja (mart 1945), ustavom iz 1946. koncipirana kao „savezna narodna država republikanskog oblika, zajednica ravnopravnih naroda, koji su na osnovu prava na samoopredeljenje, uključujući pravo na otepljenje, izrazili svoju volju da žive zajedno u federativnoj državi,“ i podeljena na federalne jedinice: Narodna Republika Srbija, Narodna Republika Hrvatska, Narodna Republika Slovenija, Narodna Republika Bosna i Hercegovina, Narodna Republika Makedonija i Narodna Republika Crna Gora. Predviđeno je i da NR Srbija „ima u svom sastavu Autonomnu pokrajinu Vojvodinu i Autonomnu kosovsko-metohijsku oblast“. Ustavom je Srbiji i Crnoj Gori vraćen identitet koje su, kao nezavisne, međunarodno priznate države, unele u jugoslovensku zajednicu. Kraljevina Srbija, u granicama koje je unela u Jugoslaviju, u svom sastavu nije imala Vojvodinu.

Vojvodina je pod tim nazivom nastala na Majskoj skupštini u Sremskim Karlovcima 1848, kao Srpska Vojvodina, koja se sastojala od Srema, Banata, Bačke i Baranje. Sledeće, 1849, Vovodina je priznata kao legitimni deo Habzburške Monarhije, pod nazivom Vojvodstvo Srbija i Tamiški Banat (Wojwodschaft Serbien und Tamisch Banat). Sastojala se od Banata, Bačke i Srema. Car Franc Jozef I nosio je titulu Veliki vojvoda Vojvodstva Srbije, koju je zadržao i pošto je Vojvodstvo Srbija 1860. ukinuto. Titulu je nosio i njegov naslednik Karlo I, sve do 1918. Vojvodina je privremeno obnovljena kad je, u procesu raspada Austro-Ugarske, Narodno veće u Novom Sadu 25. novembra 1918. proglasilo njeno ujedinjenje sa Srbijom, zapravo otcepljenje Banata, Bačke i Baranje od Ugarske i njihovo priključenje Srbiji. Ponovo se pojavila u sastavu Dunavske banovine, 1929. Teritorija Vojvodine je 1941. podeljena: Srem je pripao NDH, Bačku i Baranju je anektirala Mađarska, a Banatom su upravljali domaći Nemaci, mada je formalno pripadao Nedićevoj Srbiji.

Vojvodina je u komunističkom pokretu bila zastupljena Pokrajinskim narodnooslobodilačkim odborom (od novembra 1943) i dobila u tom okviru autonomiju kao pokrajina. Ustavom iz 1974, Pokrajina Vojvodina dobila je izuzetna ovlašćenja. Ustav je Vojvodinu i Kosovo definisao kao subjekte jugoslovenske federacije, s pravima glasa jednakim onima kojima su raspolagale republike u kolektivnom predsedništvu. Kao jedna od osam konstitutivnih i ravnopravnih činilaca federacije, Vojvodina, kao autonomna pokrajina u sastavu Republike Srbije, nije imala potpuni status federalne jedinice, jer jedino nije raspolagala pravom na otepljenje. Vojvodina je, između ostalog, tada stekla i potpunu fiskalnu autonomiju, koja je podrazumevala da su iz dohotka ostvarenog u republikama i pokrajinama u savezni budžet odlazili samo prihodi od saveznog poreza na promet robe i usluga, i prihodi od carina. Iz dohotka stvorenog u Vojvodini podmirivale su se obaveze prema budžetu federacije i saveznom fondu za podsticanje razvoja nerazvijenih republika i AP Kosovo. Vojvodina je do 1990. ostvarivala prosečan godišnji rast društvenog proizvoda oko 6 odsto, industrijske proizvodnje oko 8 odsto, poljoprivredne proizvodnje oko 2-3 odsto godišnje.

Napad na Jugoslaviju Milošević je započeo upravo napadom na Vojvodinu. „Događanje naroda“ počeo se odvijati 9. jula 1988. u Novom Sadu, kao „antibirokratska“, ili „jogurt revolucija“. Toga dana je, u organizaciji nastajućeg režima Slobodana Miloševića, u Novi Sad dovedena grupa kosovskih Srba i Crnogoraca, koji su tražili promenu republičkog ustava, a osnovna parola okupljanja građana glasila je - „Oj, Srbijo iz tri dela, ponovo ćeš biti cela“. Zatim su u oktobru protesti doveli do rušenja tadašnjeg vojvodanskog rukovodstva. Amandmanima na ustav iz 1989. i ustavom 1990. Vojvodini su oduzeti zakonodavna, izvršna i sudska vlast, time i pravo da upravlja i raspolaže svojim prihodima. Milošević je 1991. iz Vojvodine započeo ratnu agresiju na Hrvatsku. Vojvodinu je pretvorio u ratni logor, novosadska televizija postala je glasilo otvorene,

neonacističke ratne propagande, Vojvodina je u svakom smislu devastirana i pauperizovana, da bi postala i ogroman, sabirni rezervoar za izbeglice iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, izvodače i žrtve njegove politike.

Ali, to nije bilo dovoljno. Zakonom o sredstvima u svojini Republike Srbije iz 1995. nacionalizovana su sva materijalna dobra osim sredstava u ličnoj svojini građana u korist Republike Srbije. Oduzimanjem imovine lokalnim samoupravama Srbija je dodatno centralizovana, i zadugo su usporeni reformski i tranzicioni procesi u celini. Administracija dva uzastopna kabineta Vojislava Koštunice, 2004-2008, podsticala je novom šovinističkom i antievropskom retorikom, naročito posredstvom državnih i mafijaških medija, etnički motivisane incidente koji su doprineli internacionalizaciji vojvođanskog pitanja, naročito u domenu ljudskih i manjinskih prava. Reagovali su Parlamentarna skupština Saveta Evrope, specijalni izvestilac generalnog sekretara UN, OEBS, EU i Savet Evrope. Održano je i vanredno zasedanje Komisije za Jugoistočnu Evropu Evropskog parlamenta, 6. juna 2005. Internacionalizacija pitanja etničkih incidenata u Vojvodini doprinela je njihovom postepenom smirivanju, a naročitu ulogu dobile su pokrajinske institucije. Bilo je primetno i odsustvo odgovarajućih reakcija pravosudnih organa.

Kontinuitet s antidemokratskim i antievropskim centralizmom ponovo je uspostavljen Ustavom iz 2006. kojim je Srbija prividno decentralizovana, a reformski, demokratski i evropski procesi zaustavljeni političkim odlukama i, nakon izbora i formiranja nove vlade 2008, blokadom parlamenta.

Politički, pravni i teritorijalni identitet Vojvodine vezan je pre svega za kontinuitet srpskog nacionalnog pitanja, mada Vojvodinu nastanjuje više od 25 nacionalnih ili etničkih zajednica. Srbi su nakon Drugog svetskog rata i proterivanja banatskih Nemaca postali relativna, a vremenom i apsolutna većina. Prema popisu iz 1991. Srbi su činili 56,8 odsto. Nakon drastičnih etničkih poremećaja u procesu nasilne jugoslovenske dezintegracije, Srbi su, prema popisu iz 2002, dostigli 65,05 odsto. Po brojnosti, slede Mađari (14,28 odsto), Slovaci (2,79 odsto), Hrvati (2,78 odsto), neizjašnjeni (2,71 odsto), Jugosloveni (2,45 odsto), Crnogorci (1,75 odsto), Rumuni (1,50 odsto), Romi (1,43 odsto), Bunjevci (0,97 odsto), Rusini (0,77 odsto), Makedonci (0,58 odsto), oni koji se vezuju za regionalnu pripadnost (0,50 odsto), Ukrajinci (0,23 odsto) itd.

Statut Vojvodine usvojila je vojvođanska Skupština 14. oktobra 2008. ubedljivom većinom. Vojvodina je prethodno postala članica Saveta evropskih regija pri parlamentu EU, kao prva, a zasada i jedina, regija koja je postala članica, a da matična država nije u tom trenutku bila član EU ili Saveta Evrope. Takođe je suosnivač regionalnog saveta euroregije DKMT (Dunav-Kereš-Moriš-Tisa), koji okuplja, osim Vojvodine, i nekoliko županija iz Mađarske i Rumunije, i čiji je zadatak međusobna saradnja u regionalnom privrednom, kulturnom i ekološkom razvoju.

U svetlu njene etničke strukture, i susedstva s velikim delom teritorije grada Beograda, status Vojvodine nije vezan za nacionalno ili etničko pitanje, niti je njeno otepljenje na dnevnom redu. Srpski političari bili su tvorci ideje o autonomnoj Vojvodini u Habzburškoj Monarhiji, Novi Sad je sa Sremskim Karlovcima tokom XIX veka, naročito od osnivanja Matice srpske 1826, bio istorijsko jezgro prosvetljenog nacionalizma, podrazumevajući ekstremizme koji su bili uobičajeni u svim onovremenim evropskim nacionalizmima, naročito onim nedovoljno ili nikako ostvarenim, a takvi su bili u većini. Zato je aktuelno pitanje novog državno-pravnog okvira vojvođanske autonomije vezano za potrebu nastavka reformi i demokratizacije, procesa koji podrazumevaju nov odnos i prema prošlosti i prema budućnosti: decentralizaciju, deetatizaciju, denacionalizaciju i završetak privatizacije, denacifikaciju i demilitarizaciju.

Opšte zamerke koje antidemokratske i antievropske političke organizacije i javne ličnosti upućuju na predlog statuta Vojvodine, dok se jasna politička volja izražena u vojvođanskom parlamentu prećutkuje ili relativizuje, odnose se na svojstva države i na separatističke namere. Decentralizacija se, međutim, odvija upravo u procesu prenošenja nadležnosti regijama, gradovima i lokalnim samoupravama, u deetatizaciji i decentralizaciji države, u približavanju svih resora vlasti građanstvu i njihovim zajednicama, i institucionalnoj relaksaciji koja će omogućiti uspostavljanje regionalne međudržavne saradnje. Potrebno je da državne atribute steknu i veliki gradovi, s područjima kojima upravljaju, ali Srbija nema dovoljno velikih gradova. Beograd će, u svakom slučaju, zahtevati za sebe sličan stepen autonomije za koju se opredelila Vojvodina. Beograd takođe ima potrebu za redefinisanjem svog prostornog, institucionalnog i kulturnog identiteta, procesa koji iziskuje sopstveni statut sa zakonodavnim kapacitetom, sudsku autonomiju, gradsku i komunalnu policiju i veća ovlašćenja u spoljnoj politici. I regije i veliki gradovi u stanju su, na osnovu evropskih i američkih iskustava, da efikasno i demokratski obavljaju sve funkcije zakonodavne, izvršne i sudske vlasti, da donose, sprovode i brane svoje zakone i propise, i održavaju regionalne, malogranične ili međunarodne odnose.

Osnovni problem vojvođanske autonomije nije u samoj Vojvodini, možda ni u Beogradu. Prihvatanje prava na pravnu, imvinsku, fiskalnu, kulturnu samostalnost Vojvodine verovatno će biti proces koji, naročito za ostatak Srbije, iziskuje vreme. Ali će se kao važno pitanje postaviti načela i metodologija koji će se odnositi na Srbiju bez Vojvodine i Beograda, i zbog zabrinjavajućeg stanja njene privrede, socijalne, imovinske i obrazovne strukture, i zbog nepostojanja jasno definisanih regiona kao budućih okvira novih administrativnih celina kojima će se poveravati i veća prava i ozbiljnija odgovornost. Naročito osetljivo pitanje postaće politička i socijalna solidarnost Srbije kao celine, i odnosa severa i juga. ■

Država – što da ne

PIŠE: PAVEL DOMONJI

Kritike izrečene povodom novog statuta Vojvodine od jednog dela političke klase i njenog ideološkog servisa nisu iznenađujuće. Imajući u vidu činjenicu da je godinama unazad svaki zahtev za većim ingerencijama Vojvodine praćen napadima, kritike su, zapravo, sasvim očekivane. U ponečemu su sadašnje kritike nalik onima iz perioda kada se Milošević uspinjao ka neograničenoj vlasti. I tada, kao i danas, problem su, po mišljenju kritičara, ingerencije koje Vojvodinu pretvaraju u (para)državu. Po mišljenju kritičara Statuta, jedan od elemenata državnosti je, recimo, pravo Vojvodine da osniva svoja predstavništva, između ostalog i u Briselu. Nije na odmet podsetiti kritičare, da nemačka pokrajina Baden-Virtemberg, na primer, ima svoje predstavništvo u Briselu i da je nedavno potpisala sporazum o saradnji sa Srbijom. Na predstavništvu više dve zastave – pokrajinska i zastava EU, ali nema treće, zastave Nemačke. Treba zabeležiti i to da vlada Nemačke nije, povodom sklapanja ovog sporazuma, uputila Srbiji oštar demarš zbog mešanja u njene unutrašnje stvari i potpirivanja separatizma.

Razlike u odnosu na Miloševićevo doba, i to one koje se, najpre, tiču konteksta su drastične. Tada je još uvek postojala velika, socijalistička Jugoslavija, danas država pod tim imenom više ne postoji. Tada je Vojvodina bila federalna jedinica, danas je ona "geografija, severna Srbija". Tada je Srbija imala u svom sastavu dve pokrajine – Vojvodinu i Kosovo, danas samo jednu – Vojvodinu. Tada se „događao narod“, danas je on, biće, zapao u duboki zimski san. Tada je, radi ostvarenja nacionalnih ciljeva i očuvanja dostojanstva srpskog naroda, novi vođa obećavao bitke – nije isključivao ni one oružane – danas tako nešto nije moguće. Tada je jogurta bilo i za bacanje, danas bi takva vrsta ludizma izazivala podsmeh. Tada su se, pod naletom srpskog nacional-populizma, autonomaši povlačili, danas su spremni da uzvrate i zaoštre svoje zahteve. "Sa Srbijom DA, pod Srbijom NE!" - poručili su učesnici Treće vojvodanske konvencije. Tada protivnicima autonomije nisu bili potrebni – sem svetine - nikakvi argumenti, danas nema mase, a nema ni argumenata. Tako se, na primer, u Otvorenom pismu intelektualnog nacionalističkog serkla, predsednik Republike, vlada i skupštine sa obe strane reke upozoravaju na opasnost od stvaranja Vojvodanske akademije nauka i umetnosti. Reč je o perfidnom separatističkom manevru kojim se cilja na stvaranje posebne vojvodanske nacije koja bi, u perspektivi, opominju potpisnici pisma, mogla insistirati i na stvaranju posebne (nacionalne) države – Vojvodine.

Ideološki obrazac na temelju koga je pre 20 godina obarana vojvodanska autonomija, funkcioniše, dakle, i danas. Problem je u drugima, u njihovim apetitima i prevelikim nadležnostima, a ne u našem paternalizmu, unitarizmu i centralizmu. Mogu oni (pisci statuta, autonomaši, itd) da se zaklinju u poštovanje ustava, mi (branioci ustava, suvereniteta, teritorijalnog integriteta, celine srpskog bića, itd) znamo da je to puka ideološka mimikrija. Mogu oni insistirati na vojvodanskoj marljivosti, ekonomičnosti i racionalnosti, mi znamo da su to rasističke predrasude i da je "zlatno doba" vojvodanske autonomije počivalo na slobodnom i jeftinom međunarodnom kapitalu. Mogu oni insistirati na autonomiji, ali mi smo ih prozreli. Mi znamo da oni nisu autonomni, jer preko njih deluju moćni inostrani činoci. Kako je Kurir blagovremeno obavestio

svoje čitaoce, šefovi obaveštajnih službi Amerike, Britanije i Nemačke postigli su dogovor da se Vojvodina ekonomskim putem odvoji od Srbije. Milorad Mirčić, potpredsednik srpskih radikala, predložio je i scenario realizacije tog demonskog nauma: pitanje Vojvodine bi se, najpre, internacionalizovalo, potom bi Vojvodina bila izdašno finansirana, kako bi se veštačkim putem podigao životni standard njenih građana, zatim bi usledilo medijsko ispiranje mozga, jer Vojvodane treba ubediti u to da se u svemu razlikuju od stanovnika uže Srbije. Nakon što i "ribari ljudskih duša" obave svoj nečasni posao preostaje još samo jedan, odlučan korak – osamostaljenje Vojvodine. Kritičari Statuta su, dakle, uvereni da je nekome na Zapadu i ovakva Srbija, obogaljena za Kosovo, još uvek dovoljno velika, pa je treba svesti, kako reče jedan o potpisnika Otvorenog pisma, u granice pretkumanovske Srbije. Ako je ranije, unutar velike Jugoslavije, bila jedna od članica "neprincipijelne koalicije", onda je danas, u rukama, je l', zapadnih moćnika, Vojvodina tupi instrument za razbijanje Srbije.

Prisustvo motiva zavere u kritici Statuta pokrajine samo dodatno potvrđuje tezu da još uvek funkcioniše veza sa ideološkim miljeom koji je, pomoću podaničkih medija i nadripatriota, kreiran u Miloševićevo vreme. Prisustvo nacionalizma, gubitak Kosova, odbojnost prema liberalnim vrednostima i duboko nepoverenje prema Zapadu, sve to pogoduje obnavljanju urotničkih teorija. Kao mizeran odjek nekadašnjeg populizma i sastavni deo konzervativizma, teorije zavere mogu jedino ojačati uverenje umerenih autonomaša da je potrebno što pre doneti novi ustav i postići novi, istorijski dogovor o formiranju političke zajednice u kojoj bi prava građana pokrajine i identitet Vojvodine bili u punoj meri respektovani. Za razliku od "kontraktualista", oni radikalniji među autonomašima, "independentisti", smatraju da je autonomija, donošenjem sadašnjeg ustava, izgubila svaki smisao i da je – Vojvodina država – ono rešenje na kome treba insistirati. Zašto je autonomija nefunkcionalan pojam? – upitao se jedan od učesnika Konvencije i odgovorio: zbog toga što nije u stanju da izrazi, legitimiše i servisira javni interes Vojvodine i njenih građana. To, po njegovom uverenju, može samo Vojvodina kao država.

Ukoliko se želi izbeći radikalizacija, a sa njom povezana i internacionalizacija "vojvodanskog pitanja", mora se odustati od svakog daljeg nipodaštavanja i političke kriminalizacije vojvodanskih zahteva. Pokrajinska Skupština je u oktobru usvojila Statut, čvrsto uverena da predloženim rešenjem ostaje unutar ustavnog okvira. Dakle, okvira koji je definisan ustavom kome su građani Vojvodine na referendumu rekli – NE! Od poštovanja Ustavnog zakona i nade da bi Republička skupština mogla do kraja godine potvrditi Statut ostale su samo jalove političke iluzije. Još gore od iluzija je spoznaja da su u Srbiji pravna država i vladavina prava gusta magla kojom se prikriva svođenje politike na dvorske intrige i potajne dogovore. Najave da bi Statut, od trenutka kada ga je usvojio vojvodanski parlament do trenutka njegovog stavljanja na dnevni red republičkog parlamenta, mogao pretrpeti izmene, svejedno da li je reč o formalnim ili suštinskim, dovode do pitanja – da li je, kada i koga je to vojvodanska skupština ovlasila da u njeno ime pristaje na reviziju njenog najvišeg pravnog akta? Vojvodanska javnost ima prava da zna odgovore na ova pitanja. A vojvodanska politička elita bi morala znati da, bez odluke Skupštine, eventualne izmene Statuta iz kojih bi bila isključena javnost podrivaju njen kredibilitet efikasnije od frustriranih nacionalista i svih teorija zavere zajedno. ■■

Žestoke reakcije dela beogradske političke i intelektualne elite povodom Statuta Vojvodine koje u mnogome podsećaju na početak kraja druge Jugoslavije, pokazuju nepromenjenu matricu centralističkog viđenja, tada Jugoslavije, sada same Srbije. Reč je o suštinskom nerazumevanju demokratskih postulata i modernog razvoja. To je razlog što *Helsinška povelja*, uz ostalo, objavljuje više priloga sa Treće vojvođanske konvencije održane krajem prošle godine u Novom Sadu.

Neizlečivi nacionalizam

PIŠE: RADIVOJ STEPANOV

Centralno pitanje Treće vojvođanske konvencije (održane 20. decembra 2008), kako sam razumeo osnovni smisao njenog održavanja, jeste pitanje političkog i pravnog, tj. političko-pravnog statusa Vojvodine - u vremenu prošlom, u vremenu sadašnjem i vremenu budućem. Naravno, ako na to sadašnje i buduće vreme u ovoj i ovakvoj Srbiji: gramzivoj, korumpiranoj, netolerantnoj, institucionalno nesolidnoj, pravno nedoslednoj, politički predmodernoj, nacionalistički neizlečivoj, uopšte imamo solidne razloge da računamo!

Srbija je zemlja koja u svom mazohističkom trčanju unazad i nemoći da se integriše u Evropu, ne poseduje vrednosni sistem, ne poseduje moderan ustav, ne poznaje demokratske procedure, ne zna koji su joj državni prioriteti ni bitni principi vladajuće politike... Ima li prirodno pravo Vojvodina da u toj i takvoj Srbiji postavi pitanje kakav objektivno treba da je njen političko i pravni status!?

Po logici stvari, odgovor na ovo pitanje treba očekivati kako od istorije tako i od sadašnjice.

Međutim, od istorije taj odgovor nismo dobili i mislim da ga nećemo dobiti. Istorija je imala "šanse" ali nikad nije pružila uverljive odgovore na brojna pitanja vezana za pravni status i političku "sudbinu" Vojvodine!

Na primer:

Koji (to) kapacitet državnosti Vojvodina stiže i zadržava nakon sloma Dunavske monarhije?

Zašto suverenitet (iz deobe KundK monarhije) koji je multietnička Vojvodina unela ("darovala") u zajedničku jugoslovensku državu nikad nije dobio zasluženi legitimitet?

Zbog čega je Ustavom iz 1946. Vojvodinu zaobišao status republike?

Šta se to suštinski prećutkuje u političkoj istoriji Vojvodine?

Zašto je Vojvodina srozana na ulogu ratnog plena Srbije (kad Srbija nikad Vojvodinu nije oslobađala)?

Čime to politička i istorijska istina o Vojvodini ugrožava tzv. "državno biće"/"unutrašnje pitanje" Srbije?

Zbog čega je Srbija tako hipersenzibilna na svako

"oživljavanje" istorijske prošlosti Vojvodine?

Jer, da nije tako, zar bi država Srbija na jednu usputnu "fusnostu" o političkoj prošlosti Vojvodine, nemačkog ambasadora Cobela proglasila personom non grata?! Jer, da nije tako, zar bi Srbija grubo ignorisala sva upozorenja EU na redukovanja autonomnog statusa Vojvodine (po Ustavu iz 1974)?! Jer, da nije tako, zar bi Srbija oštro reagovala na svaki pokušaj internacionalizacije vojvođanskog pitanja?

Konačno, zbog onog što je istorija namerno prećutala, ili zbog onog što je izmaklo njenom saznanju, ili zbog jednostranosti istorijske hermenetike, vazalni status quo Vojvodine u Srbiji još uvek traje.

Iz te nezavidne pozicije Vojvodina vodi, po mome sudu, nezavidnu bitku "za istorijsko sećanje", za svoj politički opstanak, za svoj identitet i svoje humane resurse!

A kakav odgovor sadašnjost može da ponudi Vojvodini?

Pre svega takav, da se političko-pravni status Vojvodine ne može (više i dalje) sagledavati iz ranijeg misaonog sklopa, iz otrcanih formulacija i prežvakanoj političkog vokabulara, konačno, da se Vojvođanski status ne može misliti iz obrasca autonomije koji je potrošen, preživeo i nefunkcionalan!

Zašto je potrošen?

Zbog toga što se koristio u takvom pluralizmu značenja da je doveden do samog apsurd! Tako se, u programima partija i ništa manje u životu, pominju: personalna, kulturna, teritorijalna, verska, ekonomska, lokalna, gradska i koja sve ne autonomija. Najzad, apsurdni autonomije završavaju u pojmovima nesuštinske, suštinske, nadsuštinske autonomije u vreme ustavnog referenduma, pod izrazitim i energičnim uticajem političkih partija desničarsko i ekstremno nacionalističkog obeležja! I dok je retorički razigravan, u praksi je pojam autonomije minorizovan ili obesmišljavan! Uzgred, nikad nisu ponuđena jasne definicije svih ovih značenja autonomije.

Zašto je (pojam autonomija) preživeo?

Maksimalne domete autonomija je davala u ranijem federalnom ambijentu i federalnom ustavu druge Jugoslavije. Od tada je smisao autonomije sistemski "pražnjen", odnosno devastiran (u Srbiji) i on nema nikakvog efekta. Pojam autonomije je preživeo i zbog toga što je u sadašnjim okolnostima evidentnog deficita autonomije u centralističkoj Srbiji, "definisanje" ili "spašavanje" autonomije Vojvodine svedeno na

Autonomija pod starateljstvom

PIŠE: ĐORĐE SUBOTIĆ

kumulativno nabranje atributa autonomije. Drugim rečima, svedeno je na listu "trebovanja" autonomije za Vojvodinu. Takvim postupkom, uvek će nešto biti izostavljeno danas - što može biti značajno sutra. Uostalom, upravo ta potrošenost "kapaciteta" autonomije najbolje se mogla uočiti prilikom pravljenu novog Statuta pokrajine Vojvodine, na vašem primeru "hoću - neću", ili na nedavno usvojenoj Deklaraciji LSV.

Zašto je autonomija nefunkcionalan pojam?

Zbog toga, što ona nije u stanju da izrazi, (ni da izražava) JAVNI INTERES (i sve što tu spada) Vojvodine! Zbog toga što nije u stanju da ga legitimise, zbog toga što nije u stanju da servisira javni interes Vojvodine i njenih građana!

To može VOJVODINA DRŽAVA! Ili da kažem tiše/manje upadljivo: to može samo državnost Vojvodine! Mislim da priča o vojvodanskoj autonomiji mora da uzade iz svoje, što bi rekao Kant, "samookrivljujuće maloletnosti". To neće biti priča o više ili manje autonomije, o suštinskoj ili nadsuštinskoj, o punoj ili praznoj autonomiji, o automiji iz vremena ustava SFRJ 1974. ili ustava RS 2006, već priča o konstitucionalnoj i stvarnoj državnosti Vojvodine!

U opštem civilizacijskom smislu, XXI vek otvara mesta za novi tip državnosti: multietničke, multikulturne, multikonfesionalne, multijezičke države. Reč je o stvaranju takvog tipa političke zajednice koja je u stanju da iz svog kapaciteta demokratije i uljudenosti izrazi i afirmise politički i kulturni javni interes!

Druga je stvar što taj diskurs - Vojvodina država - pokreće u nekim političkim glavama, u nekim opskurnim mentalnim sklopovima asocijaciju na doktrinu Jelineka i pre njega Ludviga Klübera iz XVIII i XIX veka. Ta doktrina je Srbiju i dovela u stanje u kojem se sada nalazi. Država se ovde, na ovim prostorima i posebno u Srbiji, ne misli u savremenim koncepcijama XXI veka kao što su: „neoliberalna“, „pluralistička“, „neoutilitaristička“, „neoveberijanska“, „razvojna“, „strukturnalna“, „funktionalna“ itd.

Naglašavam, sve ove moderne (teorijske) koncepcije države "daleko zaobilaze" i zanemaruju (ignorišu) tradicionalne attribute klasičnog, (Jelinekovog) shvatanja države kao nerskidivog trojstva: teritorije, stanovništva, suvereniteta. A kad se država samo tako misli i vidi, shvata i razume, onda po logici takvog rezona, sledi otcepljenje, secesija i sl. Tako Srbija danas zamišlja državu (teritorija, stanovništvo, suverenitet), i nije čudo što se u takav kategorijalni aparat uklapa "velika Srbija", "Kosovo je Srbija", ili ne uklapa "Srbija svedena na beogradski pašaluk", itd.

Najzad, koncept Vojvodina država nužno otvara najteže i najbolnije pitanje za Srbiju: to je pitanje prekomponovanja teritorijalne ili vertikalne organizacije vlasti Srbije: federacija, konfederacija, konfederacija-federacija, državna zajednica, unija, itd., sa Vojvodinom! I negovanja nove političke svesti u Srbiji. To je put stvaranja moderne Srbije.

A na taj put Srbija može da pođe samo ako je Vojvodina povede! I niko drugi! ■■

Vojvodanke i Vojvodani, dame i gospodo, drugarice i drugovi, poštovani učesnici Konvencije,

Ovaj naš skup se održava u periodu kada je sasvim uočljivo da vladajuća srbijanska politička elita nije osposobljena da zemlju uvede u Evropsku uniju, ali je zato preosposobljena da nas približi Kremlju. Mi živimo u državi u kojoj vlast više vodi računa o etničkim Srbima van Srbije, u Republici Srpskoj, Hrvatskoj, Kosovu... nego o sopstvenim državljanima, građanima, uključujući i srpski narod koji je inače nepristojno izdvojen u aktuelnom Ustavu.

Otuda suštinsko pitanje ove Treće vojvodanske konvencije treba da bude zaštita vojvodanskih interesa, interesa svih građanki i građana Vojvodine i zaštita našeg evropskog opredeljenja, koje je u poslednjim izbornim ciklusima došlo do izražaja i praktično dovelo i učvrstilo sadašnju političku elitu na vlasti.

Neophodno je zaštititi vojvodansku imovinu. Naftna industrija Vojvodine, koja je u Miloševićevsko vreme preimenovana u srbijansku i prodaje se bez tendera, u bescenje, praktično poklanja, radi navodne zaštite srbijanskog suvereniteta na izgubljenom Kosovu.

Pitanje je vremena kada će Vojvodani ostati bez jedinog nacionalnog parka Fruška gora, jer striktnom primenom Zakona o vraćanju crkvene imovine ona će pripasti Srpskoj pravoslavnoj crkvi. Na naša upozorenja i vapaje prilikom donošenja Zakona reagovalo se sa nipodaštavanjem da će se naći kompromis. Sada vidimo da se do kompromisa teško dolazi, možda uopšte neće ni doći.

Vojvodani, kao žitelji pogranične regije u kojoj živi više nacionalnih zajednica, životno su zainteresovani za pograničnu i svaku drugu regionalnu, kulturnu, ekonomsku saradnju sa zemljama ne samo Evropske unije već i svim susednim zemljama. Zato se postavlja pitanje, kako zaštititi Vojvodinu od nerzumskih izjava ministra spoljnih poslova, koji poput nedoraslog derišta, a ne šefa diplomatije svađa nas sa susedima, pre svega sa Hrvatskom, a u Vojvodini, između ostalih, živi veliki broj pripadnika hrvatske nacionalne zajednice, kao značajan stub vojvodanske multikulturalnosti.

Kako osposobiti Radioteleviziju Vojvodine da postane istinski servis građanki i građana Vojvodine kada kadrovsku i uređivačku politiku na radiju i televiziji vode pretežno oni kojima je regionalni, vojvodanski mentalitet stran, koji ne poznaju ili ne uvažavaju nacionalnu, religijsku, jezičku, političku i socijalnu strukturu svojih slušalaca i gledalaca?

Na celokupnu programsku, kadrovsku i uređivačku strukturu nema uticaja niko iz Vojvodine, nijedna

institucija, sem što građani redovno plaćaju radio i televizijsku pretplatu.

Kako sačuvati, osposobljavati i razvijati najvišu naučnu ustanovu Vojvodine, Vojvođansku akademiju nauka i umetnosti, od nasrtaja srbonacionalista i nelustriranih memorandista, akademika SANU i ustavopisaca iz devedesetih. Znam, rećićete, definisana je u predlogu Statuta Vojvodine. Da, ali pitanje da li će biti definisana u takozvanom Omnibusu 2, odnosno o Zakonu o nadležnostima Vojvodine, ili će biti statutarna prazna forma, kojoj neće biti osigurano redovno finansiranje, pa će se ugasiti sama od sebe.

Kako osigurati mrežu osnovnih sudova koja će biti primerena vojvođanskom višenacionalnom biću, jer to sadašnji predlog nije.

Nabrajanju nikad kraja, ali moram da pomenem zaštitu jednog od najzanačajnijih prirodnih resursa Vojvodine, zemljište, koje takođe po Nacrtu zakona može da bude rasprodato u bescenje.

I na kraju, kako Vojvođanke i Vojvođane zaštititi od neispunjavanja predizbornih obećanja u vezi sa statusom Vojvodine stranaka koji imaju svoje gazde u Beogradu, po kojima je u Vojvodini med i mleko i cvetaju samo ruže.

Očigledno, da u sadašnjem ustavnom okviru Srbije to nije moguće! Vojvodini su potrebna državnost, ponavljam, državnost, Ustav, zakonodavna, sudska i izvršna vlast, pravo na sopstvene prihode i imovinu. To je jedini spas za Vojvodinu, ukoliko ne želimo da se svede na geografski pojam, i severnu srpsku provinciju. Dakle, Vojvodina treba da bude federalna jedinica u federativnoj Srbiji! Mi svoju budućnost vidimo u Srbiji, ali drugačijoj i ne ovako unitarnoj i grubo centralizovanoj. Modernoj državi sa parlamentarnom demokratijom, dvodomim parlamentom sa većem građana i većem federalnih jedinica, ili većem autonomnih pokrajina i regija i sa manjim brojem poslanika. Naravno, Vojvodina treba da bude zastupljena u oba doma, građanima u Domu građana i delegacijim u Domu federalnih jedinica.

Već čujem odjeke na ovo i slična razmišljanja. Još jedno cepanje Srbije, separatizam i slične gluposti. Mi ne treba da se obaziremo na ove ratne pokliče i narastajući srbijalizam, al ne treba da zatvaramo oči pred restauracijom Miloševićeve politike linča. Sejanje straha od navodnog otcepljenja Vojvodine rezultat je političke i ekonomske impotencije da se rešavaju stvarni problemi građana. Naš odgovor je, mi želimo da menjamo Srbiju, da bi smo mi u Vojvodini bolje i kvalitetnije živeli. Ali, treba jasno poručiti srbijalizam, nacionalizam i centralizam su između ostalog i oterli Kosovo, iz pravnog i političkog sistema Srbije. Mi to nećemo. Mi hoćemo da ostanemo u zajednici sa Srbijom, ali pod drugačijim ravnopravnim uslovima. Uostalom, Evropa se transformiše iz država nacija - naroda u državu regija. Pa, mora i Srbija. Vojvodina tu može biti samo dobar primer.

Ova Konvencija je i prava prilika da se podsetimo na dvadesetogodišnju borbu za promenu ustavnog

položaja Vojvodine, autonomiju i izneverena očekivanja.

Na međunarodnoj konferenciji o bivšoj Jugoslaviji, koja je održana u Londonu (26-28 avgusta 1992. god) zaključeno je "građanima Kosova i Vojvodine moraju se vratiti ustavna i građanska prava". Valjda je svima jasno da građanima Vojvodine nisu vraćena ustavna prava. Svoje obaveze nisu izvršili ni država Srbija, a ni međunarodna zajednica. I to se mora jasno reći!

Pre izvesnog vremena specijalni izaslanik za Kosovo Marti Ahtisari je izjavio: "Neustavno ukidanje autonomije Kosova 1989. godine i tragični događaji koji su potom usledili i čiji je rezultat međunarodni nadzor nad Kosovom, doveli su do situacije u kojoj vraćanje Kosova pod upravu Beograda nije izvodljivo". Ovome treba dodati i da je Vojvodini na neustavan način ukinuta autonomija i do današnjeg dana nije vraćena.

U razmatranju ustavnog položaja Vojvodine u ovom trenutku, mora se uvažiti bitno drugačija situacija nastala nakon 17. februara 2008. godine i sticanja nezavisnosti Kosova i priznanja te nezavisnosti od više od 50 zemalja. Podsećam, Vojvodina je u bivšoj SFRJ bila jedan od osam konstituenata JUGOSLOVENSKOG FEDERALIZMA. Sedam tih konstituenata su sada nezavisne države. Postavlja se pitanje, gde se izgubio osmi konstituent – Vojvodina? Naprasno se pretvorilo u nesuštinsku autonomiju, matematičku formulu i budžetski trošak od sedam odsto, koji, videli smo to prilikom rasprave o budžetu, može da bude i manji pa i do ukidanja troška, što u prevodu znači, ukidanje autonomije. Prvi put u istoriji vojvođanske autonomije u Ustavu je predviđeno i njeno ukidanje (čl. 182, stav 4) Izgubila se Vojvodina i iz ustavne povelje državne zajednice Srbija i Crna Gora. Srbija je ušla u tu zajednicu sa autonomnim pokrajinama Kosovo i Vojvodina. Ako je učestvovala u udruživanju valjda treba da učestvuje i u razdruživanju. Znamo kakav je status Kosova, a Vojvodine, i to znamo, ali na to ne pristajemo. Ne pristajemo zato, što su građanke i građani Vojvodine izrekli (na ustavnom dvodnevnom referendumu) jasno NE autonomiji pod starateljstvom centralističke i nacionalističke Srbije.

Ova Konvencija je prvi legitimni skup koji artikuliše mišljenja građanki i građana Vojvodine i zahteva novi Ustav. Loše je što, s obzirom na izrečenu narodnu i građansku volju Ustav odmah posle referendumu nije (bar deklarativno) suspendovan na teritoriji Vojvodine, jer ga građani i građanke neće! Propuštena je i prilika da se prilikom donošenja Predloga statuta donese i Zaključak o inicijativi za donošenje novog Ustava.

Zato to mi činimo danas!

Kada je reč o Statutu Vojvodine, treba biti precizan. Saglasnost na ovaj akt je neophodan u Skupštini Srbije. S njim se ne poboljšava položaj Vojvodine, jer je usaglašen sa Ustavom, niti će građani imati kvalitetniji život. Neophodan je zbog definisanja i preciziranja rada poverenih nadležnosti od Republike Srbije i

Ustav zasnovan na istorijskoj laži

PIŠE: SLOBODAN BUDAČOV

definisanja rada vojvođanske administracije. Svedoci smo da u Republičkom parlamentu, pa i u samoj Demokratskoj stranci ne postoji dovoljna politička volja za usvajanje ovog podzakonskog akta, bez koga Vojvodina ne može da funkcioniše. Ali, zato je Statut pogodan za podkusurivanje sa Vojvodinom i povampirenje nelustriranih memorandista, centralista, političara i nacionalista koji u Statutu vide ono čega nema, ali to im je šansa za pokazivanje besa prema onome što nije jednodužno. Pošto više nema Crne Gore, a i Kosovo je već postala izlizana tema, onda nacionalističke pokličke treba upućivati prema Vojvodini. Kako drugačije razumeti političko suđenje Vojvodini, koje je nedavno održano na beogradskom Pravnom fakultetu.

Najbolja ilustracija za odnos Srbijanske političke elite prema Vojvodini je nedavna izjava ranije visokog dužnosnika Demokratske stranke, a sada pripadnika civilnog sektora, na sastanku nevladinih organizacija u Novom Sadu, da se Statut Vojvodine morao pisati u sedištu Demokratske stranke u Beogradu, uz, naravno, učešće predstavnika Pokrajinskog odbora DS; veli, to se podrazumeva i onda ne bi bilo problema sa davanjem saglasnosti na Statut. Ova izjava na najbolji način ilustruje odnos srbijanske političke elite - "mi vam propisujemo sve, a vi sprovedite", pa makar imala i demokratsku formu i predznak.

Zato suštinski zahtev Treće vojvođanske konvencije mora biti povratak nasilno oduzetih ustavnih prava Vojvodini, što dosledno znači, federalizaciju Srbije. Time se Srbija oslobađa jednog od najvećih problema centralizma, koji je rak rana i iz kojeg proističu i drugi problemi u funkcionisanju države. Vojvodina ima demokratsko pravo na samoupravu koja se temelji na njenim osobenostima i posebnostima kao i prirodno pravo da se spreči dalja eksploatacija Vojvodine.

Nažalost, to više nije moguće samo zahtevom za autonomijom. Autonomiju je obesmisllila Demokratska stranka prihvatajući ultimatum SRS, DSS i SPS, da Vojvodina bude nesuštinska autonomija, odnosno autonomija bez autonomije. Autonomija na koju smo navikli po Ustavu iz 1974. godine i koja je Vojvodini u njenom postojanju omogućio čiste račune i najefikasniji razvoj, takođe nije moguća, jer više nema Jugoslavije, koja će garantovati tu autonomiju.

Jedini moguć izlaz je jačanje državnosti, donošenje konstitutivnog akta Vojvodine, u kojem će biti deponovana zakonodavna, sudska i izvršna vlast raspolaganja imovinom i izvornim prihodima. Zahtevom za federalizacijom Srbije i Vojvodinom u federalnoj Srbiji mi pomažemo Srbiji da uđe kao demokratska složena država u evropsko društvo. ■■

Treća vojvođanska konvencija jeste svojevrsni nastavak I i II Konvencije, ali sa bitnom razlikom u tome što u vreme održavanja I i II Konvencije nije bilo ovakvog Ustava koji je Vojvodina plebiscitarno odbila i obavezala nas da poštujemo to opredeljenje. A ovaj Ustav, koji je donet tako što su trojica stranačkih lidera uzurpirala ustavotvornu vlast, ne samo da je nedemokratski i po načinu donošenja i po sadržini, nego je – između ostalog – zasnovan na gnusnoj istorijskoj laži.

Nije ovim Ustavom osnovana Vojvodina! Nije Republika Srbija osnovala Vojvodinu! Vojvodina je istorijska pokrajina koja je svojom voljom ušla u Srbiju 1918, i potvrdila tu odluku 1945, kada je već imala svoju teritoriju, svoje organe vlasti i svoje oružane snage. Ta Vojvodina je htela u Srbiju, hoće to i sada, ali uz bitno ispravljanje nedorečenosti iz 1918 i 1945, kada je – najverovatnije u zanosu oslobođenja, a iz brojnih drugih razloga koje će utvrditi nauka – propustila da precizno definiše trajne osnove svoga odnosa prema državi u čiji sastav ulazi.

Ovakav Ustav, dakle, i praktično ponašanje centralne republičke vlasti, a ne mnogo manje i delova pokrajinske, teraju nas na traženje radikalnijih rešenja od onih koja smo usvojili na I i II Konvenciji, rešenja koja neće rušiti državu, ali će efikasnije štititi Vojvodinu i njene građane od arogancije i samovolje centralne vlasti.

U prvom delu Rezolucije daje se ocena stanja u društvu, u državi, u zemlji i to ne kao kritika pojedinačnih partija iz ove ili prethodne vlasti, jer svaka od njih ima svoj deo odgovornosti, nego stanja u kome se nalazimo i koje Vojvodina neće!

– To su, pre svega, centralizam i unitarizam kao uniformno rešavanje stvari za različite sredine i subjekte;

– to je takođe dominacija izvršne vlasti nad zakonodavnom i sudskom;

– nepoštovanje i nesprovođenje Ustava i zakona;

– obnavljanje autoritarizma i klerikalizma;

– ekonomska nestabilnost u obliku bržeg rasta budžeta od društvenog proizvoda;

– apsolutna vladavina partitokratije i partijske aristokratije;

– udaljavanje od evropskih standarda, pre svega, u obliku tiranije većine;

– feudalizacija vlasti u obliku jednopartijskih ministarstava i isto tako jednopartijskih javnih preduzeća itd.

Vojvodina je u državi sa takvom neprihvatljivim atributima u težem položaju nego drugi krajevi zemlje, iako na prvi pogled izgleda drugačije, možda i zato što već duže vreme vojvođanska vlast izigrava prosjaka koji svemoćnu republičku vlast stalno nešto moli, po pravilu, vrlo ubogo i ponižavajuće snishodljivo, a onda medijski glorifikuje ono malo što joj se udeli.

Sve su te ocene unete u Predlog rezolucije i to PRE nego što su usledila poslednja zbivanja oko budžeta, oko podele funkcija u javnim preduzećima i objavljivanja podataka o platama direktora i članova upravnih odbora javnih preduzeća, o glasanju protiv Rezolucije OUN o kršenju ljudskih prava u Iranu i sl., a da se ni jednom rečju ne spominje ni moralna, ni politička, ni krivična odgovornost za sve to. Baš kao što se ne spominje ni odgovornost za to što je dugo vremena sporazum o autoputu Horgoš– Požega bio tajna (a delimično je to još uvek), što je i energetski sporazum sa Rusijom dobrim delom do dana današnjeg tajna, što su i enormne plate u javnim preduzećima dugo bile tajna, a neke su to i ostale, itd. A čim je nešto od toga dospelo u javnost – ispala je bruka.

Sve to belodano potvrđuje ocene Predloga rezolucije o onom stanju u zemlji koje Vojvodina neće! I potvrđuje da je sve to posledica činjenice da na delu već godinama imamo neomeđenu vladavinu partitokraske birokratije, odnosno – svemoćnih partijskih vrhuški, u kojoj sve državno postaje partijski plen stranaka i da je to jedini motiv u borbi stranaka za vlast.

Zato su sazivači ove Konvencije tako kritični u prvom delu Rezolucije.

Znamo mi da vlast kvari ljude, ali i da oni njoj ne ostaju dužni. Povratna sprega, rekli bi fizičari. Sve vlade nakon 2000. godine učinile su nešto na poboljšanju života u Srbiji, ali nisu oskudevale ni u potezima kojima su pogoršavali život u Srbiji.

Morali smo sve to da kažemo u predloženoj Rezoluciji, jer ako ne bismo to žigosali, potomci će po zlu pominjati i nas, a, bogami, i celu nam familiju.

Govorio sam dosad o tome šta – po slovu i duhu Rezolucije, Vojvodina neće, a što je jasno iskazala i bojkotom referenduma o novom ustavu. A šta to Vojvodina hoće?

Pre svega, bitno drukčije ustavno–pravno ustrojstvo Srbije i donošenje potpuno novog ustava kojim će država Srbija biti uređena u skladu sa tekovinama moderne političke teorije i savremene evropske prakse. Polazište za to je nov istorijski dogovor ravnopravnih istorijskih i konstitutivnih entiteta Srbije i Vojvodine o njihovom samokonsultisanju i udruživanju u Republiku Srbiju, kao zajedničku celovitu, složenu i suverenu evropsku državu.

Pod pravom na politički subjektivitet, koji navodimo u Rezoluciji, podrazumeva se pravo Vojvodine da sopstvenim konstitutivnim aktom samodefiniše sebe i uredi sve unutrašnje odnose, a pod ravnopravnim dijalogom, podrazumeva se obostrano uvažavanje istorijski nastalih razlika u uslovima Otomanske carevine s jedne, i evropske Austrougarske, sa druge strane i njihova geneza do naših dana. Ničija nacionalna pripadnost ne može da izbrise ove razlike i zato ih i prilikom konstitutivnog uređivanja buduće zajedničke države, svakako treba uvažavati.

Tim dogovorom utvrdile bi se trajne osnovne konstitutisanja i budućeg uređenja zajedničke države, a u okviru nje neka se Srbija samokonstituiše u skladu sa

svojom tradicijom državnosti, a Vojvodina u skladu sa svojom tradicijom autonomnosti. Dakle, sa Srbijom – da, pod Srbijom – ne!

Znamo dobro iz, nažalost, prebogatog iskustva da će ovakvi zahtevi i poruke Konvencije među brojnim uticajnim akterima na aktuelnoj političkoj sceni naići ili na ignorisanje ili na osude.

Pa šta!? Ni do sada to, kao što rekoh, nije izostajalo. Preživeli smo i istrajali.

Govoriće: „Vi hoćete otcepljenje!“

Pa šta!? Čak i da hoćemo, a nećemo – imamo pravo. Kao što smo svojom voljom ušli mogli bismo svojom voljom i da izađemo. Ali, naravno, ne želimo i nećemo da izađemo, ali nemojte nas vi svojom samovoljom i arogancijom gurati ka tome.

Govoriće: „Vi hoćete državnost!“

Pa šta! Uvek smo isticali da državi pripadaju vojska, državna bezbednost, spoljna politika, monetarna vlast, carine, osnove privrednog sistema i zaštita ljudskih prava. Sve ostalo može biti – i treba da bude – u nadležnosti pokrajine, regije i lokalne samouprave – pa makar naš zahtev da mi ta naša osvedočena prava regulišemo i vršimo sami, neko nazivao našim zahtevom za državnošću.

Govoriće: „To što Vojvodina hoće to je federalizacija!“

Pa šta!? Nije federalizam nikakvo političko prokletstvo, nego legalan i legitiman oblik organizovanja države i društva.

Govoriće: „Vi mnogo tražite!“

Pa šta!? Ustvari, ne tražimo mi ništa od Srbije nego joj nudimo izvesniji zajednički put ka društvenom boljitku. Uslov za to je da se centralizmom ne ograničavaju i ne onemogućavaju kreativne snage izvan metropole, centralnih državnih organa i partijskih vrhuški.

Na sve te napade imamo pripremljene argumente za odgovor. Ali smo i spremni da saslušamo argumente, a ne samo stavove.

Kinezi imaju uzrečicu: „Ako pas laje – znači da nije dovoljno kujan.“

Zato ćemo morati da one koji na ovu našu platformu nastave i dalje da nasrću i, da prostite, laju, vojvođanski strpljivo razuveravamo i “kuvamo” dok ne omekšaju. A ako to ne pomogne – treba ih izbaciti iz lonca, tj. iz političkog života (na izborima, naravno).

Poslednji deo Rezolucija čini mi se aktuelno i operativno najvažnijim, jer ukazuje kako se stavovi iz Rezolucije mogu ostvariti. Pre svega, očekuje se akciono sadejstvo autonomističkih i drugih iskreno i netaktizerski opredeljenih proevropskih snaga sa ciljem da se na lokalnim, pokrajinskim i republičkim izborima osigura u Vojvodini i zemlji u celini prevlast onih snaga koje hoće i mogu ostvariti korenite ustavne i društvene reforme. Moguće je, naravno, i ka punoj autonomiji Vojvodine i ka modernizaciji i demokratizaciji Srbije ići “korak po korak”, ali samo ako se ima jasan strateški cilj. Jer, ako se krene pogrešnim vozom, onda su i sve usputne stanice pogrešne. Ovim Predlogom rezolucije taj strateški cilj je definisan. ■■

PIŠE: TEOFIL PANČIĆ

Raskošna bizarnost

Iskreno, nameravao sam da pišem o nečemu sasvim drugom, ali vest da je mladi punoletnik Jeremić Vuk, ministar spoljnih poslova u proevropskoj vladi proevropske Srbije, dobio nagradu "Najevropljanin godine" - uzgred, pitam se da li, na primer, u Koreji dodeljuju nagrade za "najazijca godine?!" - onemogućila me je da mislim o bilo čemu drugome, da se skoncentrišem na bilo šta izvan nje. Ta je vest, u svoj raskšnosti svoje bizarnosti, usrkala svaku stvarnost izvan sebe same, učinivši sve drugo nebitnim: tamo gde je takvo nešto moguće, "normalna" stvarnost ionako više ne postoji, ukinuta je srećnim konsenzusom Ludih i Zbunjenih.

Šta uopšte, u nekom zamišljenom, inicijalnom kontekstu ove vrste nagrada znači biti "Evropljanin", te samim tim, šta znači biti "najevropljanin", onaj koji se posebno ističe u tom hvalevrednom "evropejstvu"? To svakako ne znači biti naprosto geografski lociran na evropskom kontinentu, jer da je to, svi bismo bili "najevropljani". Pretpostavljam da "najevropljanin" nije ni onaj ko je u protekloj godini posetio najviše evropskih zemalja; doduše, ako je ipak o tome reč, onda je Jeremić možda i zaslužio časnu titulu, ali nije li to ipak njemu u opisu radnog mesta? Mislim, šta da radi ministar spoljnih poslova nego da putuje po stranim zemljama, sve obavljajući poslove spoljne naravi? Po toj logici, svaka stjuardesa je Najevropljanka. Elem, ništa od toga ne bi trebalo da je odgonetka. Tačan odgovor je da je "najevropljanin" onaj ko je svojim angažmanom najviše doprineo stvarnoj evropeizaciji Srbije, njenom čvršćem povezivanju sa Evropskom unijom i ostalim zemljama kontinenta, naročito onim susednim (zašto naročito njima? Pa, zato što su susednel!).

Kako tu stoji naš Jeremić Vuk? Politički odnosi sa Evropskom unijom ponekad su nam gori nego i za najmahnitijih Koštuničinih nadahnuća, Jeremić nije propustio ni jednu priliku – dapače, stvarao ih je ni iz čega – da demonstrira svoju besprimernu i ni na čemu suvislom zasnovanu aroganciju u odnosima sa Briselom i sa vodećim zemljama EU, ponajpre nadgornjavajući se oko "kosovskog pitanja". A ta "najskuplja srpska reč" ionako je alfa i omega spoljne politike Srbije, onako kako ju je zamislio Jeremić, a (u najmanju ruku) aminovao Boris Tadić, i to je nešto što naš drčni diplomatski junior ne propušta da podvuče, sav

ponosan na to – šta god to bilo: jeste da ne radi i nikome ne koristi, ali makar lepo zvuči.

Tužakao je Evropsku uniju i njene članice svima redom, od Ujedinjenih nacija do Međunarodnog suda pravde, demonstrativno je ignorisao ambasadore evropskih zemalja, a bogme i predstavnike EU u Beogradu. Najnoviji skandal te vrste je onaj sa predstavnikom EULEX. A upravo je EULEX ona institucija koja je zadužena da obezbedi mir i bezbednost na Kosovu, tom Kosovu zarad kojeg Jeremić navodno ne može da spava od patriotske brige. I za sve to i štošta još, dobio je titulu "najevropljanina godine", pa se sad zblanuti posmatračici sa strane pitaju "ako vam je ovaj najevropljanin godine, kakav li vam je tek najantievropljanin?!" Taj valjda prvo puca pa pita ko ide, ili šta?

Uz sve ovo, genijalna jeremićevska spoljopolitička strategija proterala je iz Beograda ambasadore Crne Gore i Makedonije, dve zemlje od kojih Srbija teško da ima bliže i srodnije na svetu, pa kako god se uzme; u Bosnu se, srećom, nije mnogo petljao, ali nije ni učinio ništa da obeshrabri dodikovski ekstremizam; sa Hrvatskom je tenzije podigao do impresivno nepodnošljivih razmera, uspevši svojim olakim i nadobudnim manipulisanjem tragičnom istorijom da iznova pozledi čak i stare rane iz Drugog svetskog rata – ove novije mu valjda nisu bile dovoljne. I za to je takođe Jeremić dobio priznanje za "najevropljanina godine", jer, šta je evropskije od toga da budeš u simboličkom ratu sa manje-više svim susedima?! Da, bez šale i ironije, to jeste veoma evropski, ali pripada nekoj drugoj, nadati se zauvek sahranjenoj Evropi beskonačnih plemenskih zaslepljenosti i resantimana, onoj koja je izgorela u Drugom svetskom ratu, jer je, takva kakva je bila, pre ili kasnije naprosto morala izgoreti. Izdižući se iz pepela i masovnih grobnica, današnja je Evropa sagrađena na upravo suprotnim premisama od jeremićevskih, ali izgleda da Jeremića o tome niko nije obavestio, baš kao ni njegove političke izumitelje i pokrovitelje, baš kao ni one koji su uspeli da budu dovoljno cinični pa da ga proglase modelom neke idealne mere "evropejstva" u današnjoj Srbiji. Ako su to ideal-tipiski Evropejci, ja se dobrovoljno prijavljujem za prekvalifikaciju u Afrikanca, ili bilo šta drugo, samo neka je što dalje.

Pa ipak, jedno se ne sme zaboraviti: nije Jeremić Vuk samog sebe nagradio, i utoliko on u ovom zamešateljstvu nije ništa kriv. To što ima ljudi koji će, mrtvi ozbiljni, Jeremića proglasiti "najevropljaninom", i to što će svi mediji to, takođe mrtvi ozbiljni, preneti kao gotovo pa sasvim normalnu vest, a ne nešto isporučeno direktno iz Zone sumraka, ne govori mnogo o Jeremiću, ali govori više nego što je podnošljivo o stepenu zagubljenosti ovog društva, to jest, njegovih političkih i ostalih elita, o nedostatku svakog ozbiljnog kriterijuma, svake suvisle vizije. I to je udeo strašnog u ovoj priči: mnogo gori od nekog Jeremića – koji je, uostalom, ipak prolazan u svom ministarskom svojstvu – jesu oni koji Jeremića i jeremiće tretiraju kao našu najbolju meru. A oni koji misle da je jeremićevština ono najbolje za šta je Srbija sposobna i što Srbija zaslužuje, takvi duboko preziru ovu zemlju. A ono što preziru, to i ponižavaju, lako i veselo, kao što Jeremić landara po svetu, za naše pare, u naše ime. ■■

Aroma ustavnog prevrata

PIŠE: IVAN TOROV

Parlamentarna cirkusijada, u kojoj su se iz dana u dan smenjivale opstrukcija i destrukcija, privitivizam najgore vrste, prostakluk, psovke, kletve, svakojake uvrede, šovinistički i nacionalistički ispadi, čak i tuče kafanskog stila, mesecima je zaokupljala pažnju javnosti u Srbiji. S pravom, svakako, ali ne toliko zbog beskrupuloznosti njenih vodećih kreatora i aktera (od njih se tako nešto i očekivalo), koliko zbog umešnosti vladajuće većine, pre svega, dominantne Demokratske stranke i njenog lidera i šefa države Borisa Tadića, da svojim (ne)činjenjem stvori neviđeni politički i institucionalni haos. Pa, tako, svojevrsna polemika među političkim analitičarima i kolumnistima jedne ili druge strane i onih između njih oko toga da li je dugotrajni parlamentarni i zakonodavni kolaps ogledalo ukupnog stanja u Srbiji, ili, pak, providna igra političara da pažnju javnosti skrenu sa pravih nevolja građana, njihovog socijalnog beznada, posrnule ekonomije, ali i povratka, rehabilitacije i konzerviranja pretpetooktobarskog modela vladanja, sasvim je marginalna pred činjenicom da Srbija, pre svega voljom njenih gospodara, nezaustavljivo srlja u katastrofu.

Ako bi se pošlo od elementarne istine da sve što se dešava ima svoj razlog i pozadinu, logično je priuipitati se i zašto se Srbija, uprkos velikim proklamacijama i obećanjima (bez pokrića) o putu u Evropu zaglavila u trenutku kada je imala sve pretpostavke, pre svega, zbog apsolutne dominacije tzv. proevropskih demokratskih snaga okupljenih oko DS, da učini taj odlučujući korak. Hoće u EU, a sve je dalje od nje, želi da završi hašku priču, a sve je bliža obnovljanju antihaške atmosfere, trudi da se bude most između Zapada i Istoka, a pogoršala je odnose sa svim svojim najbližim susedima. Odgovor neki traže u mentalitetu srpskih političara da, u ime svojih partijskih i liderskih računica, od gotovog naprave veresiju, ali je on, ipak, manjkav, jer čitavu priču o karambolima na srpskoj političkoj pozornici svodi na njihove hirove i jutarnja (ne)raspoloženja.

Problem je, međutim, mnogo dublji i složeniji zato što sistematsko urušavanje institucija datira još od Miloševićevog vremena, za Koštuničino doba dobija obeležja "prosvećenog" sabornog nacionalizma, a za sadašnju Tadićevu vladavinu čak aromu svojevrsnog ustavnog prevrata. Neformalnog, tihog, ali i dovoljno efikasnog u njegovom razarajućem dejstvu. Pod izgovorom da je izgradnja demokratskih institucija dug i mukotrpan proces (u slučaju Srbije očigledno zahteva vekove), da valja biti strpljiv, jer će "vremenom sve doći na svoje mesto", zapravo je sistematski pripreman teren da na jednoj strani opstaju formalizovane institucije bez moći, uticaja i ingerencija, pod snažnom kontrolom dnevne politike, čija je svrha da simuliraju efikasnu i instutcionalno sređenu pravnu državu, a na drugoj, pak,

partijske centre i lidere, kojima institucije služe kao paravan za njihove stranačke i vlastodržačke ambicije. Ovi potonji su, uglavnom, neformalni, ali dobro ugrađeni u sistem. Oni, u stvari, grade mehanizam u kome se nijedna strateška, pa čak ni najbizarnija odluka ne može doneti ako ne korespondira sa stavom partijskih centrala, njihovih lidera, armije (sve)moćnih savetnika i tajkunskih saveznika. Kada su država i njene institucije vlasništvo partijskih oligarhija, sasvim je prirodno što ni punih osam godina od 5. oktobra nijedna od državnih institucija, pogotovo one koje su u tzv. partnerskom (podela vlasti) odnosu sa izvršnom vlašću, nije dostigla onaj nivo samostalnosti i autoriteta koji bi uklanjao mogućnost (zlo)upotrebe države u partijske svrhe. Takav (partnerski) odnos je, istini za volju, i nemoguće uspostaviti kada Srbija, umesto demokratsko, postaje sve (ne)moćnije partokratsko društvo.

Tragikomična priča o parlamentu je, po mnogo čemu, simptomatična. Srbija, doduše, u svojoj novijoj istoriji nikad nije imala jaku demokratsku skupštinu, ali njen sadašnji krah, ipak, prevazilazi i najsumornije procene. Upornost kojom se parlament pretvara u neobuzdanu gladijatorsku arenu naprosto nameće razmišljanja o mogućoj pozadini. Bio bi čist mazohizam vladajuće garniture ako bi se kao relevantno prihvatilo mišljenje kako je dominacija (i svojevrsni teror) opozicione manjine nad parlamentarnom većinom, zapravo, rezultat sposobnosti prvih da izborni poraz naknadno pretvore u pobedu, i nesposobnosti drugih da vladaju. Biće, ipak, da su motivi i razlozi, bar u početnoj fazi rastakanja parlamenta nakon prošlogodišnjih izbora bili potpuno drugačije prirode. Propašću kohabitacionog druženja Koštunice i Tadića iskrsao je problem kako i čime saborni ideološko-nacionalistički koncept mobilisanja Srbije na manipulacijama zameniti nekim novim, koji bi, takođe, trebalo da osigura politički konsenzus "zabrinutih" političkih partija oko, recimo, Kosova. Odnosno, nastavka Koštuničinog modela prkošenja, "odbrane nacionalnog dostojanstva", uz pojačavanje poražavajuće floskule "i Kosovo i Evropa".. Što će reći, ni Kosovo ni Evropa. Iako zvuči paradoksalno, težak izborni poraz narodnjačkog bloka kao da baš i nije preterano prijao Borisu Tadiću. Pošto su narodnjaci ostali pri tome da su ekskluzivni vlasnici "nacionalnog preobražaja" Srbije, a pritom dobro procenili da je Tadić bez njih na tom polju kudikamo slabiji, opredelili su se za kontinuirano podriavanje stabilnosti vladajuće većine. Rešenje za definitivn (?) razlaz sa Koštunicom Tadić je potražio i pronašao u "istorijskom pomirenju" sa partijom Slobodana Miloševića, tihom rehabilitacijom i revalorizacijom bliske, ratne i nacionalističke prošlosti Srbije. Taj novi oblik "sabornog okupljanja" otvorio je vrata svima, čak i Šešeljevima radikalima, koji su, logično, u svom već tradicionalnom uverenju da su oni i samo oni prava budućnost Srbije, taj poziv odbili. Tadićeva ideja je vremenom evoluirala u svojevrsnu fikciju o relativno brzom uspostavljanju tzv. dvopartijskog pluralizma, po uzoru na najrazvijenije demokratske zemlje. Levog, koji bi obuhvatao sve što sebe smatra takvim, i čiji bi stožer bila DS, i desnog, na čelu sa Koštunicom.

Kako se radikali kao najbrojnija parlamentarna i politička grupacija nisu u takvoj podeli prepoznali, još nagoveštavali da im velikosrpski nacionalistički ekstremizam ostaje suština

Ludilo u sistemu

PIŠE: NASTASJA RADOVIĆ

ideologije, usledio je udar. Sa čije strane, to će se valjda jednog dana saznati. Odlaskom Nikolića i Vučića i osnivanjem Srpske naprednjačke stranke, u čije su redove odmah utrčale vodeće ideološke "zvezde" radikalnog fašizma i nacionalizma, Šešeljeva partija je preko noći marginalizovana. I gle čuda, "naprednjaci" su najednom postali miljenici vlasti i medija, a njihova naprasna privrženost evropskim integracijama u javnosti primljena sa neskrivenim ushićenjem. Radikali su nesporno doživeli težak udarac, ali ne i toliki da ne mogu, uz sadejstvo svojih "novih" konkurenata i zadivljujuće komotnosti i "nezainteresovanosti" DS, od parlamenta da načine cirkus. Do mere koja će u javnosti stvoriti osećaj gađenja prema parlamentu, sve do nekakvih "uveravanja" u javnosti da nam, u stvari, Skupština nije ni potrebna.

I, nekako paralelno sa tim procesom, uočava se devastiranje vodećih državnih institucija. Vlada preuzima pregorative parlamenta, a njene i ingerencije premijera šef države u liku lidera DS Borisa Tadića. Pravosuđe se za tren oka partijski "transformiše", vojska oslobađa generala sklonih evroatlantskim integracijama i prebacuje na kolosek tzv. vojne neutralnosti. Predsednik Republike, doduše, ne krši ustavne norme (čuva se on toga), tačno se zna "kome kakva odluka pripada", ali se opori utisak u javnosti da je Tadić i šef države, i premijer, i kontrolor vlade, i ministar policije, i šef diplomatije, i urednik medija, i predlagač ekonomskih mera, i distributer gasa, i prodavac i kupac javnih preduzeća, kontinuirano uvećava.

Neformalno, doduše, ali i suštinski, blokadom parlamenta i pretvaranjem vlade u protočni bojler, uspostavlja se (polu)predsednički sistem u kome se sve instrukcije, u obliku "mišljenja" i "sugestije", distribuiraju iz kabineta "protokolarnog" predsednika Republike. Podrivanjem i rušenjem autoriteta državnih institucija, njihovim svodenjem na demokratski dekor koji treba da ulepša sliku naše stvarnosti i uveća autoritet šefa države, zapravo se postiže dvostruki cilj: da državu (spoljnu i unutrašnju politiku) vodi praktično jedan čovek, ali se odgovornost za njen krajnji učinak, ako je povoljan, pripisuje njemu, a ukoliko je poražavajući, ide na adresu, manje-više, suspendovanih institucija. Upravo se ovih dana naveliko raspreda priča kako je za zastoj u evrointegracijama isključivo odgovorna parlamentarna opozicija, ali ne i izvršna vlast koja je odradila tek delić zakonodavnog posla, a, s druge strane, nije ni mrdnula prstom da spreči blokadu Skupštine. U takvom ambijentu potpuno je besmislena polemika oko toga čiji je autoritet svrsishodniji, jer se selidbom autoriteta sa institucija na ličnost jednog čoveka i njegov kabinet, ma koliko bili demokratski i proevropski usmereni, otvara širok prostor da se, u nekim specifičnim, kriznim situacijama, autoritet začas pretoči u autoritarnost i samovolju. Tim pre što se vaninstitucionalno jačanje uloge i nadležnosti šefa države odvija upravo u razdoblju kada su svesnim potcenjivačkim i ignorantskim tretmanom, svi organi kontrole ponašanja države – od državnih revizora, zaštitnika građana, poverenika za informacije, komisije za procenjivanje sukoba interesa, do antimonopolske komisije – gurnute u defanzivu i golo preživljavanje. Državu, dakle, nema ko ni da valjano kontroliše, ni da obuzdava, a to je za svako društvo jako loše. ■■

Šta će biti sa zemljom u kojoj je jedan od najvećih problema funkcionisanje njenog predstavničkog tela? Kako da građani, koji su u parlament delegirali svoje predstavnike (kao izraz svojih najboljih želja) izađu na kraj sa njima? Ako su poslanici izraz demokratskih i razvojnih kapaciteta jednog društva, instant njegovih osobina, zar ovde nije onda reč o jednoj ozbiljnoj društvenoj bolesti? Već godinama građani Srbije učestvujući na izborima nastavljaju da jure "sopstveni rep". Biraju kako biraju, a onda ubrzo shvate da im izbor ne valja, da njihovi izabranici, velika većina njih, za svog mandata najviše interesovanja pokazuju za sopstvenu a ne opštenarodnu korist.

TUŽAN KRAJ: Na kraju desetogodišnjeg perioda od demokratskih promena, Skupština Srbije je, ispostavilo se, došla do maksimuma u samodestrukciji i usporavanju funkcionisanja čitavog sistema države Srbije. U izveštajima međunarodnih organizacija ona je već odavno zauzela visoko mesto na crnoj listi najzaostajijih srpskih institucija. Postala je pojava "po sebi", simbol nezasluzenog bogaćenja, „legalne“ krađe, skandala sa kojima se estrada više ne može meriti.

Od antologijskog nastupa onog poslanika srpske skupštine iz 1991. u vreme krize oko 9. marta i njegove priče o dedi i unuku koji se probijaju kroz močvaru, prekidane više puta salvama smeha i nervozom skupštinskog spikera Slobodana Unkovića, do najnovijeg prebijanja na skupštinskom stepeništu, ova priča o srpskom parlamentarizmu je sve više, kako reče autor parabole „deda i unuk“, išla ka "tužnom kraju". Gledajući januarske i februarske skupštinske svađe, prošarane čuškanjima, udarajenjem u klupe, čupanjem kose i nokautima kad se misli da niko nije u blizini, pomišljali smo da je pitanje dana kada bi se moglo dogoditi nešto još gore.

Dugotrajna i burna rastava radikala, kojoj prisustvujemo već mesecima, iako smišljena i zato da se po mogućstvu nikada ne dođe do nekih tačaka dnevnog reda, izgubila je, odjednom, svaki racionalni motiv. Radikali i njihovi naprednjaci pokazali su svu dubinu svoje političke, ali i lične povezanosti. "Priljavi veš" obožavaoca lika i dela četničkog vojvode, sve dramske faze, suze, psovke i kletve ne možemo dobiti ni u jednoj latino-sapunici. Uvrede, pa izvinjenja, izrazi dugogodišnje privrženosti i bolnog odvajanja... Ko bi rekao da to i radikali mogu? Zar vojvoda Šešelji nije time što je sa daljine višegodišnjeg pritvora toliko raspametio svoje verne i neverne stranačke kolege, pokazao svoju nezamenljivost? Od pomisli na koju lideri proevropske Srbije nemaju mirnog sna? A ako Tomislavu Nikoliću i Gordani Pop Lazić dodamo živopisnu i sve iracionalniju pojavu predsednika Nove Srbije, Velimira Ilića, nije neobjašnjiv strah da skupština od problema radikalne blokade, cenjkanja opozicije sa poslaničkom većinom, bogaćenja i bahatog ignorisanja opšteg interesa, u jednom momentu izgubi svaku samokontrolu... Njeno se nefunkcionisanje više ne može meriti racionalnim parametrima.

RED I MIR: Nada se polaže u usvojene izmene i dopune Poslovnika Narodne skupštine. Restriktivnost ovih nije podržao ni LDP, a i delovi vladajuće koalicije ZES imali su dosta primedbi na metode kojima se pokušava uvesti kakva-takva racionalnost u poslovanje narodnih predstavnika. Sužavanje uslova pod kojima

se i kada dobija pravo na repliku je ipak prihvatljivija mera od drastičnog skraćivanja vremena za procedure oko usvajanja zakonskih predloga. Koliko je "urokljivo" sedeti u srpskom parlamentu, pokazuje ne samo to što je njegova spikerka, političarka koja je stajala u onom živom štitu oko Slobodana Miloševića, prilikom njegovog hapšenja u vili Mir i odlaska u CZ, već i njena psihijatrijska struka. U listu Politika najozbiljnije ističu njene stručne kvalitete, proričući joj još sjajniju budućnost u tranzicionoj Srbiji. Ona se, međutim, uz devizu – "U životu ne treba slepo verovati, a političarima posebno", nije dala zavesti novinarskim laskanjem. Narodni poslanici, kaže psihijatrica Slavica Đukić Dejanović, nisu ludi nego su bezobrazni. Da li se tu radi o nekom ekstremnom obliku histerije, nije se izjašnjavala. Moraće da kažnjava, kaže, nema druge pomoći za "bezobrazne" poslanike. "Ali, istina je, ima neobičnih ličnosti", kaže ova profesorka psihijatrije iz Kragujevca.

Đukić-Dejanović je, misleći, valjda, da će to možda nekoga ganuti, nedavno pomenula da je za samo četiri skupštinska "radna" dana za koja nije ni počela rasprava po dnevnom redu, potrošeno 20 miliona dinara, ali se pokazalo da pominjanje novca samo raspiruje skupštinske fantazije o ličnim skorivima, po osnovu putnih troškova, dnevnica i drugih vanrednih davanja.

Vladajuća većina još uvek nije sigurna da li želi da sednice parlamenta i dalje direktno i redovno prenosi Drugi kanal javnog servisa ili da svoju nemoć da upravlja parlamentom, sakrije iza predstavljene računice o gubicima RTS. Iako je na položaj direktora došao zahvaljujući velikom zalaganju vlade Vojislava Koštunice, Aleksandar Tijanić istupa, u vezi sa skupštinskim prenosima, kao predstavnik poslovnih interesa svoje kuće. Tako, tvrdi on, zbog skupštinskih prenosa javni servis je izgubio samo u 2008, 1.395.250 eura, januarska 74 sata koštala su 83.000 eura, a zbog prenosa Šešeljevih nastupa pred Haškim tribunalom nije inkasirano 811.500 eura. Tu se računaju kako troškovi prenosa tako i planirani novac od reklama. Tijanić tvrdi i to da je gledanost skupštinskih prenosa samo 2,7 odsto. Ono što već godinama, međutim, nije nimalo jasnije jeste opseg i sadržaj programa javnog servisa. Opozicija optužuje Tijanića da se priklonio novim moćnicima, a Ilić tvrdi da mu je prilikom sastanka u skupštini prigovorio da se "dodvorava svakoj vladi, a priča o nezavisnom novinarstvu". „Branio se pozivanjem na neke zakone”, dodaje. Ostaje pitanje zašto opozicija toliko želi da se njena besprizornost i razne lične patologije prikazuju citavoj Srbiji? Kada se pređu izvesne granice tako da nečije ponašanje više izgleda kao sumanutost nego kao podilaženje niskim strastima publike i glasača, nemoguće je primeniti ma koju metodologiju zdravog razuma. Sem ukoliko teško zavađeni narodni poslanici gaje očajničku nadu da će ih njihovi glasači razumeti i nastaviti da glasaju za njih, sada na štetu njihovih novih, i najvećih, neprijatelja. Uostalom, ovaj hazard Šešeljevih radikala, nije u očekivanoj meri umanjio eventualne izborne šanse SRS. Procene o podršci SRS u biračkom telu idu i do 12 odsto, uprkos odličnim procenama pozicije otcepljenog dela u Nikolićevom SNS. U ludilu, naročito na političkoj sceni, izgleda da uvek ima nekakvog "sistema".

NERAZUMEVANJE SVETA: Nužda da se bar verbalno menjaju unela je posebnu konfuziju u SRS-SNS odnose, a da to nije lako čak ni kada se hoće, pokazuje i slučaj narodnog poslanika Velimira Ilića. Ako se Ilićev nastup u skupštini u vezi sa pozivanjem na proslavu Dana državnosti u Orašcu, procenjuje iz aspekta njegove uspešnosti, jasno je da je on u javnosti, medijima i među

političarima koji su usvojili ili bi hteli da se misli da su usvojili kriterije političke korektnosti, doživeo fijasko. Kvalifikovan kao "govor mržnje", on je ipak bio namenjen nečijim ušima. Konfuzno, "zaobilazno" objašnjenje u čemu je krivica ministra Rasima Ljajića, jer je stavio potpis na pozivnice za pomenutu proslavu, umotan u unapred izvinjavanje "velikom prijatelju" zbog kojeg se, ipak, unizava lik i delo Karadžića. Iako je za moderno političko ponašanje nedopustivo izražavati se u tolikim dvosmislicama, Ilić je pokušao da kritikuje ponašanje predsednika Srbije provlačeći prilično jasnu aluziju kako je strašno da neko sa imenom Rasim, muslimanskog porekla, poziva na proslavu pobede nad Turcima. Istakao je, međutim, lične vrednosti pomenutog ministra i svoje prijateljstvo s njim, pokazujući tako dokle se i kako za njega prostire pojam "političke korektnosti". Da iza svega on može da navede i neki racionalniji razlog, ponašanje Tadića kojim je nezadovoljan, istakao je tek kada ga je snašla nevolja. Možda se Ilić iskreno nasekirao, kako zbog Ljajića tako i zbog reakcije javnosti i moguće sankcije, ali "lukavstvo uma" srpskog političara Ilićevog tipa (kojem pripada i manje koloritan fazon Tomislava Nikolića), napipalo je onaj zov devetnestovekovne svesti u delu srpskog biračkog tela. Da mu "ideju" ne bi preoteli sličnim stvarima skloni radikali, požurio je da se istakne.

Ako po strani ostavimo ovu pojmovnu zbrku u glavama političara koji bi da budu najbolji predstavnici mejnstrim politike "i Kosovo i Evropa", Srbija ima velike štete od skupštinske opstrukcije. Od 51 zakona čije je donošenje obavezno da bi se počeli pregovori o pristupanju EU u slučaju dobijanja statusa kandidata koji je obećan od strane srpskih vlasti do kraja 2009, usvojeno je samo deset. Iako nije presudno za unapređivanje srpskog približavanja EU u ovom momentu, pokazuje nevoljnost zakonodavne vlasti da donese zakonske osnove neophodnih reformi. Srpska skupština kasni i u donošenju novog zakona o narodnoj skupštini uz koji bi išao i novi, a ne tek izmenjeni poslovnik. Kada je parlamentarnoj većini gorelo pod nogama, po isteku roka za usvajanje budžeta za 2009, tajno se pregovaralo sa Šešeljem. Dogovor je, navodno, postignut za dva miliona eura i niz kadrovskih ustupaka. O novcu nema dokaza, ali da je u odnosu radikala i ZES došlo do nekakve nagodbe, pokazuje smena Tomislava Nikolića i Jorgovanke Tabaković sa čela Administrativnog i Odbora za finansije srpske skupštine. Kada su radikali nastavili po starom i ZES je pokazao zube – tri blanko poslaničke ostavke bivših radikala koji su prešli u poslanički klub Napred Srbijo bile su, uz dužno obrazloženje, odbijene. Prekid suđenja Vojislavu Šešelju još je jedan zgodan povod da se nastavi skupštinsko divljanje, uz optužbe da domaće tajne službe zajedno sa CIA smišljaju kako da unište SRS. Zato je saradnja ZES i predsednice skupštine gotovo savršena, mada se Slavici Đukić Dejanović ponekad omakne neko sećanje na vreme kada je njen nezaboravni šef sarađivao sa radikalima. U skladu sa principima stranačkog pomirenja između SPS i DS ona ne skriva svoje naučne nalaze u vezi sa smrću Slobodana Miloševića: "Ipak, znam da je pre tog kobnog puta rekao: 'Bolja je smrt u Beogradu nego život u Hagu. Međutim, nikad nije govorio da će se ubiti. Naprotiv, Sloba je imao jak naboj za životom. On je u Hagu ubijen time što nije lečen'".

Slika sadašnjeg srpskog parlamenta pokazuje, na jedan brutalan način, da su pale sve političke i lične barijere, da parlamentarni haos pretili društvu, da nema više „tekovina Petog oktobra“, da su politička uverenja i odgovornost samo privatna stvar. ■■

Podele i oko crkvene i oko državne politike

PIŠE: SRĐAN BARIŠIĆ

Prisustvujući redovnom zasedanju Svetog arhijerejskog sinoda, ministar spoljnih poslova Republike Srbije Vuk Jeremić izjavio je da je potrebna „sinergija“ Srpske pravoslavne crkve i države u teškim trenucima po srpski narod na Kosovu i Metohiji. Međutim, za zajedničko delovanje države i Srpske pravoslavne crkve neophodna je sinergija (syn-ergo) crkvenih velikodostojnika ne samo u vezi sa nastupom Srpske pravoslavne crkve na Kosovu i Metohiji, nego i kada je reč o mogim drugim pitanjima. Kako Srpska pravoslavna crkva sve više liči na uniju ili konfederaciju autokefalnih eparhija postavlja se pitanje koju od ponuđenih frakcija unutar Srpske pravoslavne crkve ministar spoljnih poslova vidi kao „saveznika“ države?

Institucionalna kriza koja već duže vremena pogađa SPC konačno je dokumentovana pismom episkopa zahumsko-hercegovačkog Grigorija koje je neposredno po završetku jesenjeg zasjedanja Sabora upućeno svim arhijerejima SPC. Na neki čudan način sadržaj ovog internog dokumenta dospelo je u javnost i u velikoj meri potvrdio sve one sumnje i probleme za koje smo već znali. Ovo „pisano svjedočanstvo posljednjih zbivanja“, kako sam autor, najmlađi vladika u episkopatu SPC, na početku pisma ističe, ukazuje na veoma duboke podele unutar SPC i „ispoljavanje nemoći dramatičnih razmera“. Osim zvaničnih podela (raskol u Americi, Makedonska pravoslavna crkva, Crnogorska pravoslavna crkva) poznate su i podele oko liturgije, ekumenizma, Kosova i Metohije, Haškog tribunala, a što se nemoći tiče, ona se svakodnevno ogleda u nespornosti i nesposobnosti SPC da se uhvati u koštac sa izazovima modernog vremena. Zbog filetizma, liturgijskog izolacionizma i (pre)vrednovanja onostranog (transcendentalizam) Crkva se odricala svoje socijalne aktivnosti i kulturnog ostvarenja, što je rezultiralo sve češćim institucionalnim krizama izazvanim promenama profanih makrostrukturnih okvira.

Javnosti su uglavnom poznate sve, kako ih autor pomenutog pisma naziva, „peripetije“ i „šepRTLarije“ koje su prethodile poslednjem Saboru SPC, ali, čini se neophodnim još jednom priseliti se nekih sukoba i nesporazuma koji su obeležili period odsustva

bolesnog patrijarha Pavla. Redovnom majskom zasedanju Sabora, prethodio je spor između veoma uticajnih velikodostojnika oko odnosa SPC prema tek uspostavljenim institucijama nezavisnog Kosova. Odluka vladike raško-prizrenskog Artemija kojom se nalaže sveštenstvu u njegovoj eparhiji da ne održava nikakve kontakte sa predstavnicima „nelegitimne i nezakonite šiptarske vlasti Kosova i Metohije“, ali i predstavnicima Misije EU i država koje su priznale nezavisnost Kosova, nije naišla na podršku i odobrenje Sinoda SPC kojim predsedava mitropolit Amfilohije. Nakon veoma oštih izjava u javnosti, ispostavilo se da uzrok spora nije saradnja, odnosno nesaradnja sa kosovskim i evropskim institucijama, već važenje i primena Memoranduma o obnovi porušenih svetinja, čijem se potpisivanju vladika Artemije protivio od samog početka. Sa jedne strane, postoji stav da obnovu srpskih crkava i manastira ne treba da sprovode „oni koji su ih rušili“, dok druga strana smatra da treba prihvatiti saradnju u cilju očuvanja i zaštite svetinja.

Istim povodom došlo je do sukoba između vladike Artemija i vikarnog episkopa lipljanskog Teodosija koji je čak eskalirao do fizičkog obračuna između sveštenstva u manastiru Visoki Dečani. Optužujući vladiku Teodosija da se suprotstavlja najvažnijim pitanjima u radu eparhije, pre svega u vezi sa obnovom crkava i manastira na Kosovu, vladika Artemije smenio je lipljanskog vladiku zbog nediscipline i stvaranja dvovlašća u eparhiji. Na redovnom zasedanju Sinoda koje je ubrzo usledilo, a kome su prisustvovali i vladika Artemije i vladika Teodosije, zaključeno je da se „obustave svi sporovi i odluke vezani za nedavna zbivanja u manastiru Visoki Dečani i sve odluke s tim u vezi i sve ono što može ugroziti misiju SPC u celini, a posebno na Kosovu i Metohiji“. Ključne odluke u rešavanju spora unutar Eparhije raško-prizrenske prepuštene su Saboru SPC.

Od novembra 2007. godine, otkako se patrijarh Pavle hospitalizuje na VMA, održana su dva redovna zasjedanja Sabora na kojima je dominirala jedna tema, a ignorisalo se mnoštvo akutnih i hroničnih problema. Redovno majsko zasjedanje započelo je žustrom dvodnevnom raspravom oko toga ko će u odsustvu obolelog patrijarha predsedavati Saborom: mitropolit crnogorsko-primorski Amfilohije, koji je najstariji mitropolit po hirotoniji u Sinodu i zamenjuje patrijarha, ili najstariji mitropolit po hirotoniji u Saboru, zagrebačko-ljubljanski Jovan. Na ovom Saboru, kojim je ipak predsedavao mitropolit Amfilohije, doneta je samo jedna odluka da u odsustvu poglavara Sinod nastavi da rukovodi Crkvom. Sabor čak nije izabrao ni nove članove Sinoda, pošto su episkopu bihačko-petrovačkom Hrizostomu i mileševskom Filaretu istekli mandati.

Jesenje zasjedanje Sabora prošlo je u razmatranju molbe patrijarha Pavla da se povuče sa svetosavskog trona i žustrih rasprava o autentičnosti njegovog potpisa na tom dokumentu. Kako saznajemo iz saopštenja za javnost Sabora, koje je usledilo nakon

petodnovnenog zasedanja patrijarh je „umoljen“ da ostane na čelu SPC, a Sinod i dalje vrši funkciju (kolektivnog) poglavara.

Ova odluka Sabora, ali i odluka sa prethodnog zasedanja, može se tumačiti kao pokušaj pacifikacije odnosa između suparničkih frakcija unutar crkvenih struktura. Nije mali broj episkopa, kako svedoči i sadržaj pisma episkopa Grigorija, koji se zalažu za izbor novog patrijarha kako bi se konačno omogućilo Ustavom SPC i kanonskim pravom predviđeno funkcionisanje crkvenih organa. Sa druge strane, upravo Ustav SPC i kanonsko pravo pružaju argumente onim episkopima koji ističu da je funkcija patrijarha doživotna i da je neprimereno birati novog patrijarha, naročito ako se uzme u obzir autoritet „živog sveca“. I među jednim i među drugima ima onih koji pretenduju na svetosavski presto. U javnosti prisutna teza o postojanju dve struje unutar episkopata SPC - reformisti i tradicionalisti, novotarci i konzervativci, golubovi i jastrebovi, mlađi i stariji - relativizuje se u zavisnosti od određenih kriterijuma (pitanja) podele, odnosno neslaganja. Postoje podele na više nivoa i ne treba ih uprošćavati na dualnu poddelu, jer se veliki broj vladika povodom različitih pitanja drugačije pozicionira.

U SPC prevlađuju bar dva stava u odnosu na ekumenizam. Jedan bi bio ekstremni stav da je ekumenizam „svejer“ i da je jeres sve što nije pravoslavlje; drugi se ogleda u postojanju mogućnosti dijaloga sa Rimokatoličkom crkvom, pa čak i nekim drugim „tradicionalnim“ verskim zajednicama. Međutim, otvorenost prema malim verskim zajednicama ne karakteriše čak ni najliberalnije krugove unutar SPC. Antiekumenski stav velikog broja predstavnika SPC, kao i kruto pridržavanje fundamenata svoje vere, o čemu svedoče brojne nesuglasice oko načina služenja liturgije, samo su neka od obeležja današnje isključivosti SPC.

Pismo vladike Grigorija pokazuje da su promene u SPC neophodne i da će se održavanjem status quo, podele produbljivati i sukobi zaoštravati. Podsećanjem na nekoliko spornih tačaka kao što su „pilatovsko pranje ruku“ u slučaju Pahomije, „raskolnički duh“ vladike Artemija, štrajk glađu vladike Filareta, gnev izazvan predstavkom episkopa Gerasima i Fotija o lustraciji u Crkvi, autor pisma ukazuje na arhijerejsku „nespremnost i nesposobnost za pastirske izazove vremena“ i začuđujuće odsustvo sluha za probleme savremenog društva.

Problemi unutar SPC izneti su u javnost i ne mogu se više prećutkivati i ignorisati. Pred svim arhijerejima, a naročito pred budućim patrijarhom, bio on izabran u maju ili kasnije, konačno je postavljen prioretetni zadatak preciznog definisanja pozicije SPC u savremenom srpskom društvu, ali i u međucrkvanim i interreligijskim kretanjima u modernom svetu. Međutim, ne treba očekivati brzo rešenje svih sukoba, jer su podele vrlo stroge i tiču se i crkvene i državne politike. ■■

Ponoš pao, nedoumice ostale

PIŠE: STIPE SIKAVICA

Zašto je predsednik Srbije Boris Tadić žrtvovao Zdravka Ponoša, po mnogim ocenama svog najboljeg generala i glavnog vojnog reformatora? Na to i još neka važna pitanja u odnosu na taj kadrovski rez u vrhu Vojske nema ubedljivih zvaničnih odgovora ni sredinom februara ove godine, kada se i ispisuju ovi redovi. Budući da je pamćenje ovdašnjeg prosečnog građanina veoma kratko, podsetićemo da je predsednik Republike smenio Ponoša sa mesta načelnika Generalštaba Vojske Srbije 30. decembra prošle godine. Na javnoj ravni, potez vrhovnog komandanta epilog je iznenadnog (bar za javnost – iznenadnog, ispostaviće se – vrlo oštrog) sudara u sferi odbrambene koncepcije između generala Ponoša i ministra odbrane Dragana Šutanovca.

Naime, u javnosti je odmah registrovano da se „ničim izazvani“ general nije pojavio na „godišnjem raportu za javnost“ (ujedno i prijemu povodom novogodišnjih i božićnih praznika), što su ga 19. decembra u Domu garde u Topčideru zajedno upriličili on (Ponoš) i ministar odbrane. Zbunjenost nacije dodatno je skočila kada je Zdravko Ponoš u beogradskoj Politici (i još nekim glasilima) obrazložio da je bojkotovao Topčider zato (krajnje uprošćena verzija prepričavanja): a) što je zaustavljena reforma sistema odbrane; b) što se u 2008. vojni budžet neracionalno trošio; i c) što Srbija nema politiku odbrane. Te, vrlo ozbiljne optužbe direktno su pogađale metu, dakle Dragana Šutanovca (i Ministarstvo odbrane, pa i Vladu i parlament, čak i predsednika države!) koji je pokušavao da „uzvrati udarac“. Naravno da je takvo stanje bilo neodrživo i na kraći rok, pa je predsednik Tadić nedelju dana nakon prvih čarki u vrhu vojne organizacije zakazao sednicu Saveta za nacionalnu bezbednost, da bi dan nakon toga Ponoša „razrešio dužnosti“.

Iz šturog saopštenja tim povodom, poslatog u javnost iz Kabineta predsednika Srbije, nije se moglo saznati ništa više sem rečene činjenice. U pomanjkanju iole solidnih zvaničnih informacija, javni su prostor i tom prilikom preplavili najrazličitija naklapanja i spekulacije koje su se po nekim pisanim medijima veoma dugo razvlačile, a u kojima su se Ponošu neuporedivo više prišivale (i prišivaju) mane nego što je zasipan vrlinom. Oni, tzv. pozitivni komentari mogli bi se svesti na sledeći zajednički imenitelj: smenom Zdravka Ponoša mnogo su izgubile i Vojska, i vojne reforme, a time i naša država! To bi bilo tačno pod uslovom da su i Srbija i njena Vojska nedvojbeno opredeljene za evroatlantske integracije i sistem kolektivne bezbednosti. Eh, kad bi bilo tako! Ali, hajde da najpre pogledamo kako je predsednik Tadić pokušavao da objasni građanima Srbije zašto je „skinuo“ Ponoša s vrha vojne hijerarhije.

Dakle, vrhovni komandant je reporterima nekoliko medija (između inih i novinarima agencije Fonet) izdiktirao u pero – da je generala smenio “isključivo zbog kršenja vojnih pravila koja su striktno definisana...!” Nakon čega je usledio vrlo intrigantan deo Tadićevog obrazloženja: “Što se tiče generala Ponoša, mogu da kažem da je to jedan od najboljih oficira ne samo u našoj zemlji, nego u ovom delu Evrope. To je general u koga je Srbija mnogo uložila.” (Uzged: potonja predsednikova tvrdnja vrlo je diskutabilna, jer je srednju vojnu školu i Tehničku vojnu akademiju Zdravko Ponoš završio u Zagrebu, a malo je verovatno da je ova hronično siromašna država njegovo profesionalno usavršavanje na Zapadu podržala ikakvim, kamoli velikim parama!) Ako bismo predsednikovu izjavu prihvatili kao tačnu, tim više je teško shvatljivo da je on olako žrtvovao svog, ako ne najboljeg a ono svakako jednog od najboljih generala samo zato da bi time predupredio eroziju vojne discipline? (“Svi pripadnici Vojske, policije i službi bezbednosti trebalo bi dobro da shvate ovu odluku...” – stoji takođe u Tadićevim izjavama.) Izvesno, ta argumentacija stoji na staklenim nogama.

Potpisnik ovog teksta je ubeđen da su suštinski razlozi i Ponoševog iskakanja iz “idilične” vojne kolotečine, potom i njegovog uklanjanja sa mesta načelnika Generalštaba, sistemske naravi. Jednostavno rečeno, nema ubedljivih dokaza da je naš politički vrh čvrsto odlučio da vodi državu i društvo ka Evropskoj uniji. Istina, vodećim političarima usta su puna Evropske unije, ali svi su izgledi da to “opredeljenje” ima bezmalo isključivo utilitaristički karakter. Naravno da se u javnosti nagađa i to, u kojoj je meri taj vrh podložan uticajima skrivenih centara moći. Kao što se deo javnog mnjenja pita da li je Rusija svoje usluge u Savetu bezbednosti UN u odnosu na Kosovo potpuno naplatila tzv. gasnim aranžmanom sa Srbijom, ili je dodatno zahtevala i participaciju u ovdašnjoj vojnoj sferi.

A kad smo već kod “južne srpske pokrajine”, podsetimo se da je ona ušančena na predstraži u Ustavu, u preambuli koja je poduprta i tzv. Rezolucijom Skupštine Srbije o vojnoj neutralnosti, a podržava se gotovo svakodnevno na našoj političkoj sceni tvrdom zakletvom nosilaca vrhovne vlasti – da se “mi nikada nećemo odreći Kosova i Metohije”. Ta se “prepreka” nije mogla savladati ni forsiranim Ponoševim reformskim maršom Vojske Srbije ka kolektivnoj, evroatlantskoj bezbednosti. Što će reći, da je Zdravko Ponoš, nalazeći se na čelu reformskog tima ne samo u Vojsci nego u sistemu odbrane, shvatio da je udario u zid i da dalje nije mogao. Istini za volju, socijalna i tehnička dimanzija reforme (jednako i profesionalizacija Vojske) mogu se nastaviti i bez Ponoša, i to bez većih teškoća: pojednostavljeno rečeno, ako bude para, lako je povećavati plate i kupovati moderno oružje i opremu. Ali, šta ćemo i kako ćemo sa usvajanjem novog sistema vrednosti? Kako ćemo da izvedemo, hajde da tako kažemo, reformu u glavama ljudi? Zabluda je verovati da će reforma teći po obrascu kojeg već dugo nudi naša politička “proevropska” elita: “Zaboravimo prošlost, okrenimo se budućnosti”? I pri

tome se isključivo misli na prošlost koja je tu, odmah iza ugla!

Ne spada u prvi red, ali je sledeće pitanje nezaobilazno i danas: zašto je Zdravko Ponoš probleme otvorio baš na isteku 2008. i zašto na onakav način? General je sam ponudio neke više ili manje prihvatljive odgovore, ali je ostavio i izvesne breše, čime se ovde nećemo baviti, nego bismo da naglasimo drugu stvar. Naime, naročito iz političke javnosti dopirali su prilično brojni glasovi (a među njima i glas Dragana Todorovića, predsednika Odbora za bezbednost u Skupštini Srbije) koji su govorili da je “Ponoš udario na Šutanovca Tadićevom rukom”, jer da su Boris Tadić i Dragan Šutanovac odavno u nekakvom sukobu za primat u Demokratskoj stranci. Što bi, opet simplifikovano, imalo da znači da je Ponoš bio samo alatka predsednika Tadića. Mada general ničim nije pokazivao da spada u tu felu ljudi, ni takva mogućnost nije nemoguća. Ali, to bi onda značilo da je Ponoš izneverio i reformu Vojske, i onaj tanak sloj javnosti koji istinski podržava i vojni kurs Srbije ka evroatlantskim integracijama, i, što je najvažnije – izneverio je sebe! Valjda se neće mnogo čekati na saznanje u kojoj je meri verovatna ta varijanta Ponoševog iskakanja iz normalnog vojno-političkog koloseka.

Naravno da je vrlo bitna i (ne)racionalnost trošenja, za naše prilike prilično velikog novca iz prošlogodišnjeg vjnjog budžeta, što se takođe našlo u Ponoševoj kritičkoj optici. Najavljeno je da će to lako da rasvetli komisija Ministarstva finansija, ali, evo, prodoše gotovo dva meseca, a od izveštaja te komisije još ni traga. Ipak, izgleda da je najviše prašine i u vojnom i u političkom vrhu podigla Ponoševa tvrdnja da Srbija nema politiku odbrane. Premijer Mirko Cvetković i ministar odbrane Drgan Šutanovac odmah su uzvratili – da je “i te kako ima”! To je većinska konstatacija i sa sednice Saveta za nacionalnu bezbednost. Istina je da bi se fragmenti te politike nekako još i mogli pokupiti po (izgleda, danas spornom), Strategijskom pregledu odbrane, po nacrtima Strategije nacionalne bezbednosti i Strategije odbrane (o kojima se sve do kraja januara raspravljalo u stručnim krugovima, a javnost kao da za to i ne mari) – ali nigde u nas ne postoji jasno definisana i konzistentno izložena politika odbrane kao nekakav temelj, osnova, podloga, ili kako već, iz čega bi se prvenstveno nedvosmisleno videli globalni pravci razvoja i upotrebe Vojske Srbije kao stuba nosača u sistemu odbrane Srbije, i o čemu je potreban ne samo državni već i društveni konsenzus!

Dakle, Zdravko Ponoš je pao, ali neke bitne nedoumice su ostale. Na Sretenje, odnosno na Dan državnosi ujedno i Dan Vojske Srbije predsednik Tadić je instalirao Miloja Miletića za novog načelnika Generalštaba. Radna biografija tog generala bi se mogla sažeti u jednu rečenicu: za razliku od Ponoša, on nije strateg nego operativac! Činjenica da je najveći deo radnog staža proveo u čizmama, dakle u trupi, izgleda da odgovara i Tadiću i Šutanovcu, ali jednako tako i nacionalnom senzibilitetu i “srbskim patriotama”. Ponoš još čeka na raspored. Možda će nam njegova nova dužnost pomoći da nađemo odgovor na neke dileme. ■

Milion dolara za lice s poternice

PIŠE: SLOBODANKA AST

Na naslovnoj strani Borbe osvanula neverovatna vest: Tajnom odlukom Vlade poreski obveznici Srbije platili milion dolara za slobodu Miladina Kovačevića! Uz vest i fotografija glavnog junaka: sa puškom u rukama i tomposom u zubima. Neki su pomislili da je ovo još jedna novinarska patka, da nova Borba pokušava da lansiranjem ove senzacije privuče čitaoce.

U trenutku kada ovaj tekst odlazi u štampu "državna tajna" je preplavila naslovne stranice većine medija, najviši državni činovnici javnosti objašnjavaju da Vlada čini sve kako bi minimalizovala veliku štetu koja je nastala bekstvom Miladina Kovačevića iz SAD, uz pomoć službenika našeg diplomatskog predstavništva, a neobični potez Vlade analiziraju i stručnjaci za međunarodno pravo. Samo se ne oglašava neizbežni ministar inostranih poslova Vuk Jeremić na čije ministarstvo svi pokazuju prstom.

Kad se pažljivije analizira hronologija "slučaja Kovačević" može se doći do zaključka da se mogao i očekivati ovako skandalozan rasplet afere. Od trenutka kada je Miladin Kovačević kročio na tlo Srbije počelo je "spinovanje".

Danas svi u Srbiji znaju ko je pomenuta persona dramatis: Kovačević, naš mladić, košarkaš koji je studirao u Americi i koga američko sudstvo tereti da je 4. maja prošle godine svom kolegi studentu Brajanu Štajnhaueru iz Bostona posle koškanja u diskoteci naneo teške telesne povrede koje su dovele do dvomesečne kome. Kovačević je uhapšen, ali kasnije pušten iz pritvora, uz kauciju od 100.000 dolara. Ovom činu je prisustvovao predstavnik našeg konzulata. Kovačević se obavezao da do sudskog poziva neće napuštati SAD. Međutim, pobjegao je u Srbiju sa ispravama koje mu je nezakonito izdao srpski konzul u Njujorku.

Kovačević je u SAD optužen za krivično delo, za njim je raspisana Interpolova poternica, dok je u Srbiji optužen zbog podstrekanja na zloupotrebu službenog položaja i falsifikovanje isprave.

Neki krugovi su od samog izbijanja afere dočekali Kovačevića kao heroja, kao "simbol našeg otpora Americi i njenoj politici". Kovačević se u svim intervjuima predstavljao kao žrtva, spasavao je goli život, u Americi bi stradao samo zato što je Srbin...Ovu verziju pratio je koloplet medijskih komentara o tome kako Srbija i Srbi imaju loš imidž, sasvim neosnovano i ničim izazvano, naravno, kako su zbog raznih zavera belosvetskih moćnika, plaćenika i protuva uvek predstavljeni kao "loši momci". U rodnoj Kuli je ovom licu sa poternice ponuđen sportski angažman. Za aktere ovog diplomatskog i međunarodnog skandala neke političke partije preložile su čak i odlikovanje!?

SILEDŽIJA U SKUPŠTINI: A onda je Miladin Kovačević u pratnji radikala posetio Skupštinu Srbije. Korpulentni

Kovačević, gotovo za glavu viši od svih svojih sagovornika u Skupštini, posetio je neke poslaničke klubove, famozni skupštinski restoran, a na in promptu konferenciji za štampu, pred vratima parlamenta, jer mu obezbeđenje nije dozvolilo da u zgradi parlamenta razgovara sa novinarima, samozadovoljno, sa žvakom u ustima, izjavljuje:

"Kao građanin Srbije imam pravo da imam uvid u sve kao i ostali građani i samo koristim te pogodnosti. Osećam se sigurno u svojoj zemlji, došao sam da vidim kako funkcioniše Skupština, došao da se zahvalim brojnim ljudima bez obzira iz koje su stranke. Trenutno ne razmišljam o nekom političkom angažmanu!? Sigurno se neću vraćati u Ameriku..." rekao je između ostalog Kovačević na ovoj bizarnoj konferenciji za štampu na kojoj je galantno pohvalio medije kako izveštavaju o njegovom slučaju. A kako i ne bi kad su se naši mediji pretvorili u bučne navijače?

Kovačevićovo gostovanje u Skupštini bilo je naravno još jedan divertisman, još jedan povod za novi skupštinski performans uobičajenih aktera naše najveće i najskuplje tv-brbljaonice, za skidanje sa dnevnog reda gorućih društvenih problema. Vesna Pešić, poslanica LDP s pravom je ukazala da se dolaskom Kovačevića u Skupštinu Srbije zapravo brani nasilje i bruka Skupština i zemlja.

POLITIČKI SKANDAL: Da li preteruju pravnici koji tvrde da država štiti od samog početka kriminalni akt Miladina Kovačevića, da mu je je zapravo država pomogla da pobjegne iz Amerike? Ima mnogo sumnjivih i najslabijih karika u ovom dugačkom lancu "slučaja Kovačević": glavni krivac niži diplomatski činovnik, kaucija od 100.000 dolara, garancija države, bekstvo, a onda "spinovanje", formiranje javnog mnjenja o ovom političkom skandalu i konačno "plaćanje odštete" od milion dolara što ni po jednom kriterijumu ne može da bude državna tajna.

Za tabloide, Kovačević je od početka bio "heroj", "patriota", dobričina bre!? Neki nedeljnici su se zadovoljili hronološkim prepričavanjem događaja, nigde famozne "treće dimenzije". Čak su i iskusniji i ugledniji mediji ceo skandalozni događaj posmatrali iz potpuno iskrivljene vizure. Sveprisutni komentator Slobodan Antić ocenjuje, između ostalog, da je nevolja za Kovačevića bila u tome što je Štajnhauer "iz bogate porodice" koja ima veze na "najvišem mestu". On otkriva da je porodični prijatelj Štajnhauerovih senator Čarls Šumer koji je sa Hilari Klinton poveo akciju da se od Srbije traži izručenje Kovačevića, uz pretnju da će Srbiji biti uskraćena finansijska pomoć, a Antić pouzdano zna da je za ovu akciju pridobijena i Kondoliza Rajs. Komentator naglašava da je američki ambasador u Beogradu odmah zatražio susret sa najvišim zvaničnicima Ministarstva spoljnih poslova Srbije i da je izjavio da "slučaj Kovačević sada prioritet za vladu SAD".

Antić pokazuje ne samo nedozvoljivu pristrasnost, već i veliko nepoznavanje američkog sistema: Amerikanci se vrlo često za pomoć obraćaju senatoru, on je stvarno njihov predstavnik. Premlaćivanje Štajnhauera je ogorčilo mnoge Amerikance, pisali su svojoj senatorki. Na stranu što je sa "sirotim" Kovačevićem u sud otišao naš vicekonzul i stavio svoj potpis, dajući kauciju od 100.000 dolara, uz obavezu da će se okrivljeni pojaviti pred sudom. Potpis

našeg konzula je garancija naše države. Mi smo tu obavezu očigledno prekršili i to je kako to ocenjuje prof dr Vojin Dimitrijević, "ogroman politički skandal i slučaj državne odgovornosti... Jedini način da se država iz svega ovoga izvuče je brzo i efikasno suđenje i adekvatne kazne ". Ali, kako to kaže naš poznati stručnjak za međunarodno pravo - mi većito podržavamo pogrešne heroje.

Oglasio se i predsednik Boris Tadić: poručio je da je, pojavljujući se u parlamentu, Kovačević samo otežao i sopstvenu poziciju i međunarodni položaj Srbije.

LEKCIJA PROFESORA ANTONIĆA: Ovaj politički analitičar jasno kaže da ga ne zanima posebno pravna strana: da li je i koliko Kovačević kriv, odlučiće srpski sud, osim ukoliko se Kovačević zaista na kraju "dobrovoljno" ne odluči da se preda američkom sudu, ironično zaključuje. Fokus svog komenatara Antonić usmerava u neobičnom

Dobro jutro čaršijo!

„Svi građani Srbije imaju pravo da dođu u parlament.. Svi građani, pa i oni koji se nalaze iza rešetaka su građani ove zemlje. Bitno je da se zakon mora primeniti na sve i da niko nije van zakona, prokomentarisala je ovaj događaj predsednica Skupštine Slavica Đukić-Dejanović. Ona je naglasila da nema pravnih argumenata na koje bi se pozvala povodom dolaska Kovačevića u parlament, da se poslaničke grupe različito izjašnjavaju o ovom pitanju i da u ovom slučaju ne bi mogla da arbitrira!? Dakle, dobro jutro čaršijo na sve četiri strane! I kao predsednica Skupštine Srbije, i kao žena koja je dugo u politici i kao lekar ipak je trebalo da - arbitrira. Uostalom, nisu usamljena mišljenja da nam skupština ne radi kako bi trebalo da radi ne samo zbog opstrukcije radikala, već i zbog toga što je Slavica Đukić-Dejanović vodi na svoj način. Moglo je i po starom poslovniku da se radi efikasnije.

pravcu: "kako američki lobi u Srbiji oblikuje ovdašnje javno mnjenje"!? Analitičara je očigledno iznerviralo to što je Televizija B-92 vest o pritvaranju Kovačevića emitovala kao udarnu, ali i što je objavila fotografije povređenog Štajnhauera kako leži u bolničkom krevetu, e da "javnost Srbije slučajno ne bi imala simpatije za Kovačevića"!? Na ovim snimcima Štajnhauer leži ozleđene glave, deformisanog lica, sklopljenih očiju, dok mu iz usta i nosa izlaze razne cevčice. Antonić je ogočen što je većina komentara na sajtu B-92 bila "Izručite siledžiju!" On prigovara što su i druge novine, uključujući Politiku u kojoj on ima kolumnu, takođe objavile fotografiju premlaćenog Štajnhauera!? A onda, Slobodan Antonić pravi neverovatan obrt: postavlja pitanje-optužbu i kritikuje ovu televizijsku kuću što nije donosila slike kosovskih žrtva od Bistrice do Gračanice. A tu je i obavezna opaska da nam je Haški tribunal već pokazao kako se nasilnici mogu različito tretirati, uz poentu da "neki mediji nam već duže vreme pokazuju kako ni žrtve nisu iste. Ponovo nas, na slučaju Štajnhauer-Kovačević, uče toj lekciji".

Da li profesor Antonić zaista sumnja da je Kovačević je siledžija? I ovaj sasvim jasan slučaj nasilničkog ponašanja Antonić slika u bojama svog neskrivenog političkog opredeljenja. Ipak, postavljala se još jedno pitanje – kako jedan univerzitetski profesor, kao čovek, kao roditelj, može da brani Kovačevićovo nasilničko ponašanje, kriminalni akt, premlaćivanje kolege studenta kako bi to narod rekao "na mrtvo ime", do medicinski neopisivo teškog stanja kome? Da li profesor Antonić zna šta je koma? U trenutku kada je pisao svoju kolumnu on nije znao ni da li će Štajnhauer preživeti, ni da li će moći da hoda, ni da li će moći da govori, ni da li će prepoznati roditelje...

Da li Antonić ima makar malo saosećanja sa roditeljima tog mladog Amerikanca, neki kažu tridesetak kilograma lakšeg od našeg košarkaša-dvometraša? Kako mu nije neprijatno da u ovom kontekstu spominje njihovo imovno stanje? Moglo bi se onda postaviti i pitanje imovnog stanja Kovačevićevih roditelja, odakle roditeljima našeg studenta "tričavih" 100.000 dolara za kauciju? Da li je i to trebalo da pomene u ovom krajnje neprimerenom kontekstu! Još je samo falilo da malo bliže etnički identifikuje roditelje žrtve, kako su to neki „blogeri“ već uradili, pa gle, eto opravdanja, za našeg momka, Srbina, bre, što je tog morskog Amera, bogatuna, Jevrejina premlatio maltene na smrt! I tako jedan mladi siledžija postade i u mainstream komentarima, o tabloidima i da ne govorimo, „neustrašivi borac za našu stvar i nevine žrtve“, ali i sveopšte nepravde svetskih moćnika! Jedna krvava kafanska tuča postala je za njih svojevrsna paradigma revanša i za one jadne kosovske žrtve, i što su nas bombardovali i šta još ne!

Ispade da je Kovačević, takoreći, pravi patriota, a televizija koja se usudila da prikaže corpus delicti, fotografije mladića na intenzivnoj nezi, je naravno „izdajnička“.

Svake nedelje nacija se zgraža nad nekim novim, jezivim nasiljem, zlostavljanjima, pa i ubistvima među maloletnicima. Čak i među devojkicama. I, kao što rekoše oni u crno obučeni gimnazijalci na sahrani svog školskog druga koga su siledžije usmrtili: krivo je društvo.

„Slučaj Kovačević“, a pogotovo skandalozni tajna nagodba o isplati milion dolara oštete iz džepova poreskih obveznika - samo je najnovija potvrda da danas u Srbiji „kulturu nasilja“ neguju i političari, i mediji, i takozvana kulturna elita, podržavajući zločine, od onih najstrašnijih, ratnih, pa do ove kafanske tuče. Kao što reče Toma Nikolić za vreme onog mitinga nazvanog „Kosovo za patike“ kada je Beograd razlupan i opljačkan, a neke ambasade zapaljene, kada je izgoreo i jedan mladić: „To su naša deca.“ Jesu! Ovih dana su „naša deca“ novosadskim ulicama uzvikivala „Nož, žica, Srebrenica!“, „Čanka pod nož!“ Bili su to pripadnici pokreta „1389“.

Zar to nije logičan sled događaja u društvu u kome siledžiju Miladina Kovačevića mediji dočekuju kao heroja? On gostuje u Republičkoj skupštini, a država tajno, iz džepova osiromašenog naroda, plaća nagodbu od milion dolara. Ona od mržnje i besa iskrikljena mlada lica koja bez stida uzvikuju februara 2009. „Nož, žica, Srebrenica!“ stvarno su - naša deca. ■■

Gas i oružje

PIŠE: BORIS VARGA

Centralna i Jugozapadna Azija postale su zona interesa Vašingtona, Brisela i Moskve. Dok novi predsjednik SAD Barak Obama na početku mandata stavlja rešavanje krize u Avganistanu kao prioritet, EU pokušava da izgradi alternativni gasovod, a Rusija i njeni saveznici u srcu Azije formiraju oružane snage za brzo delovanje

Opšti strah od hladnih radiatora zbog rusko-ukrajinskih gasnih sporova, nesato je odmah nakon obnove isporuke ruskog gasa evropskim državama i, silaskom te teme sa medijske scene, gotovo da je taj problem u javnosti zaboravljen. Međutim, države Evropske unije ozbiljno su shvatile rizike zavisnosti od ruskog gasa i nepoželjnu ulogu "taoca" u koju mogu biti dovedene i idućih zima. U vezi sa tim Brisel je ponovo pokrenuo dijalog o izgradnji gasovoda Nabuko koji bi trebalo da, zaobilazeći teritoriju Rusije, obezbedi direktnu trgovinu prirodnim gasom između država Evropske unije i država kaspiskog i centralnoazijskog regiona, gde se nalaze glavna izvorišta tog energenta.

Države članice Ugovora o kolektivnoj bezbednosti (ODKB), uglavnom bivše sovjetske republike, gde Rusija ima jaki uticaj, navodno sa ciljem da zaštite Centralnu Aziju od širenja ekstremizma iz Avganistana, u februaru su donele odluku o stvaranju vlastitih snaga bezbednosti za brzo delovanje. Pogoršanjem bezbednosne situacije u Avganistanu i Pakistanu zabrinut je i novi američki

predsednik Barak Obama, koji je podržao slanje dodatnih 17.000 američkih vojnika za uspostavljanje mira u regionu Jugozapadne Azije.

ENERGETSKA GLAD: Epilog ovogodišnjeg, kako su ga mediji zvali, "gasnog rata" je poznat: nađen je privremeni kompromis između Moskve i Kijeva - Ukrajina će vremenom prelaziti na plaćanje tržišne cene za prirodni gas, Rusija je na neki način spremna platiti veće cene za tranzit, ali se nada da će učestvovati u privatizaciji ukrajinske gasovodne mreže. Kao i nakon svake od tri energetske krize izazvanih zavrtnjem ventila nafte i gasa prema Evropi, koje su se odigravale poslednje tri godine, ostali su netransparentni detalji gasnih dogovora premjera Rusije i Ukrajine - Vladimir Putin i Julija Timošenko.

Pobednika u ovom "gasnom ratu" najverovatnije neće biti, a Moskva i Kijev su svakako značajno izgubili kredibilitet pouzdanog dobavljača i tranzitera prirodnog gasa. Brisel je, uslovno rečeno, optužio obe strane, Rusiju i Ukrajinu, da zbog svojih bilateralnih problema vezanih isključivo za neprecizno definisane poslovne ugovore, umesto da ih rešavaju pred nadležnim sudom u Stokholmu, kao taoce drže članice EU i ceo evropski kontinet. Pojedini zapadni mediji rusko-ukrajinske sporove nazvali su pomalo ironično - "vizantijska posla".

S obzirom da cena gasa, na neki način, prati cenu sirove nafte koja je prošle godine drastično pala, a prema tvrdnjama The Wall Street Journal očekuje se da bi polovinom 2009, cena gasa za Zapadnu Evropu mogla pasti sa 500 na 250-300 dolara za 1000 kubnih metara, jasno je da je već sada Moskva primorana da raznim metodama uspostavi neku vrstu stabilnosti njegove cene. U jeku ekonomske krize tržišna cena kapitalizacije Gasproma pala je za 69 odsto, mediji pišu o dugovima tog energetske giganta, a sve veće su i ruske unutrašnje

GASNI TOKOVI

Monopol nad prirodnim gasom u Evropi trenutno ima Rusija, dok države Evropske unije i države koje bi to želele da budu samo planiraju izgradnju alternativnih gasovoda. Rusija trenutno prirodni gas u Evropu isporučuje takozvanim Centralno-evropskim gasovodom, koji ima dva osnovna kraka: kroz Ukrajinu, čijom teritorijom prolazi više od dve trećine kapaciteta, i kroz Belorusiju. Međutim, zbog velike potražnje prirodnog gasa i neusklađenosti energetske politike u Evropi, Gasprom planira izgradnju Severnog i Južnog toka, ili potoka, koji vode po dnu Baltičkog i Crnog mora. Severni tok gasovoda uglavnom je zasnovan na nemačko-ruskom bilateralnom sporazumu iz 2005. godine, koji je na meti kritike EU, jer je sklopljen mimo evropske Energetske povelje. Severni tok je 1200 kilometara dug gasovod, koji treba da prolazi po dnu Baltičkog mora na dubini od 220 metara, a njegova cena bi trebala da iznosi 12 milijardi dolara. Međutim, The Wall Street Journal smatra da, za razliku od Severnog, Gasprom finansijski nije spreman za Južni tok, koji bi trebalo da prolazi i teritorijom Srbije. Južni tok je mnogo skuplji

- procena je oko 220 milijardi dolara, jer prolazi dnom Crnog mora na dubini većoj od 2000 metara.

Kada je reč o državama Evropske unije, poslednjih godina najviše se nade polagalo u gasovod Nabuko, koji je bio u planu još od 1996. godine, a na inicijativu Sjedinjenih Američkih Država, i koji je, poput ruskog Južnog toka, trebalo da vodi od najbogatijih izvorišta gasa Centralne Azije, preko Transkaspiskog gasovoda, Turske do Balkana, pa preko Bugarske i Rumunije do Austrije. Međutim, predsednici Rusije, Kazahstana i Turkmenistana u maju 2007. postigli su dogovor o izgradnji takozvanog Prikaspijskog gasovoda kojim će se prirodni gas iz kaspiskog regiona i Centralne Azije transportovati isključivo preko teritorije Rusije, čime je faktički Moskva u regionu ostvarila poziciju monopoliste za isporuke prirodnog gasa, čak i u odnosu na Kinu. Na konferenciji u Budimpešti o obnavljanju projekta Nabuko krajem januara, konstatovano je da bi taj gasovod koštao oko 12 milijardi dolara i da bi mogao biti izgrađen do 2015. godine. Međutim, mnogi stručnjaci spore se o mogućnosti njegove realizacije i o njegovim kapacitetima. Nabuko bi trebao da se realizuje sa državama Centralne Azije sa kojima je Rusija već sklopila dugoročne ugovore i na koje

potrošnje rezervi gasa za koje se tvrdi da nisu dovoljne da pokriju ambicije ruskih vlasti i njihovog državnog monopliste Gasproma. Rusija je od početka ekonomske krize na podršku rublji i ekonomiji potrošila više od 160 milijardi dolara, što je znatno smanjilo njene devizne rezerve, po kojima je bila među prvima u svetu.

Prošle godine, od uticajnih ličnosti iz sektora ruske energetike stizala su upozorenja da bi energetska "glad" mogla da oseti i sama Rusija. Javnost je bila upoznata sa pismom, upućenim na adresu ruske vlade i premjera Putina, a potpisano od strane čuvenog kreatora ruske privatizacije i donedavnog prvog čoveka ruskog elektroenergetskog sektora Anatolija Čubajsa, koji je, navodno, zabrinut zbog prevelikih ruskih ambicija za eksport "plavog zlata" i mogućeg nastanka unutašnje energetske krize, zbog nedostatka gasa u samoj Rusiji. Čubajs smatra da Rusija nema dovoljno snage i zaliha da izvozi gas u inostranstvo i snabdeva "razne gasne potoke", poput "Severnog", "Plavog" i planiranog "Južnog toka", koji bi trebao da prođe teritorijom Srbije, te, pomalo ironično, Čubajs zahteva da se vlada pozabavi stvaranjem vlastitog "Ruskog potoka".

NABUKO I GASNI OPEK: "Gasni rat" verovatno je bio jedan od retkih velikih događaja u Jugoistočnoj Evropi nakon završetka Hladnog rata, a da u njemu nisu učestvovala Sjedinjene Američke Države. Kad je reč o izboru tajminga za širenje ekonomsko-političkog uticaja u Evropi, Moskva je izabrala pravi: Vašington je početkom godine bio potpuno zaokupljen inaguracijom predsednika Obame. Ukrajina se jedina u Evropi aktivno suprotstavila ruskom "energetskom imperijalizmu", koji traje u poslednjih nekoliko godina, ali je izgubila propagandni rat protiv Moskve. Jedino je Ukrajina, među bivšim sovjetskim republikama zadržala vlasništvo nad infrastrukturom gasovoda i tranzitom gasa što joj je,

Moskva ima ogroman politički uticaj, ili sa Iranom sa kojim Zapad principijelno ne želi da saraduje zbog navodnih optužbi za razvoj nuklearnog oružanog programa.

Uz Nabuko, premjerka Ukrajine Julija Timošenko, kao ponudu Zapadu alternative ruskim gasovodima, prošle je godine u Briselu državama EU predložila izgradnju gasovoda, takozvanog Belog potoka. Timošenko je rekla da se, u saradnji sa firmama iz Londona, razrađuje plan izgradnje gasovoda Beli potok koji bi trebalo da vodi teritorijom država bivših članica SSSR. Beli potok bi trebao da, u prvoj fazi, vodi od Kaspijskog mora, preko Azerbejdžana i Gruzije, po dnu Crnog mora i preko Ukrajine do država EU. U drugoj fazi Belom potoku bi – perma rečima premjerke Timošenko – trebale da se pridruže države Centralne Azije – Turkmenistan i Kazahstan. Međutim, Turkmenistan je, odmah po objavljivanju tih informacija u medijima, oštro protestovao, tvrdeći da u Ašgabadu "nisu informisani ni o kakvom Belom potoku". U toku rusko-ukrajinskog gasnog spora u januaru ove godine, predsednik Turkmenistana smenio je gotovo trećinu ministara u vladi, zbog navodnih sumnji da podržavaju izgradnju prozapadnog gasovoda Nabuko.

u neku ruku, dalo mogućnost da "ucenjivački" pregovara sa Gaspromom. Gasni cevovod čuva Ukrajini "energetski suverenitet", koji bi mogao biti ponuđen evropskim državama kao alternativa ruskom monopolističkom položaju. Svest o posledicama gubitka pozitivnog imidža Ukrajine među susedima, već sada je na malim stvarima prisutna u Kijevu – većina popularnih ukrajinskih pop-pevača ne planira da se kandiduje za izbor pesme Evrovizije, koji će se ove godine održati u Moskvi, jer su, navodno, svesni da postoji rizik od malog broja "komšijskih" sms-glasova, onih koji su se zbog politike Kijeva ove zime smrzavali.

Ni države Evropske unije ne gube vreme i odmah nakon završetka rusko-ukrajinske gasne krize krenule su u obnavljanje dijaloga o alternativnom snabdevanju prirodnim gasom, a jedan od njih je gasovod Nabuko (vidi anterfile „Gasni tokovi“). Krajem januara, u Budimpešti je održana međunarodna konferencija na temu obnavljanja izgradnje projekta Nabuko, ali zbog rizika koje nosi izgradnja, nije poznato da li će on biti konkurencija ruskom Južnom toku ili će biti ostvarena neka vrsta saradnje. Ipak, Rusija nije bila pozvana na konferenciju u Budimpešti.

Sa druge strane, Rusija, svesna značaja prihoda od viske cene gasa posebno tokom globalne ekonomske krize, pokušava da okupi vodeće države izvoznice gasa, najverovatnije s ciljem očuvanja cene prirodnog gasa. Države - lideri izvoznice gasa, kao što su Iran i Alžir, već duže vreme insistiraju na ideji organizovanja svojevrsnog "gasnog OPEK". Krajem prošle godine u Moskvi je održan Forum država izvoznica gasa, koji postoji od 2001. godine i u kom učestvuje 12 država, poput Irana, Venecuele, Katara, Libije i koje pokrivaju gotovo polovinu svetskog tržišta gasa i raspolazu sa dve trećine njegovih rezervi. Ruski premjer Vladimir Putin na otvaranju Foruma, ponudio je da Sankt Peterburg postane novo sedište te organizacije. Prema mišljenju analitičara, skup koga su na Zapadu nazvali "pokušajem formiranja gasnog OPEK", ipak Rusiji nije doneo željene rezultate jer je za sedište Foruma izabrana Doha, čime je Moskva, na neki način, izgubila na pozicioniranju u energetske geopolitici.

AZIJSKI DIJALOG: Na prvi pogled nezavisno od "energetskih ratova", "energetske gladi" i "gasnih potoka", u Centralnoj Aziji u toku je proces vojnog pozicioniranja Rusije i Zapada. Rusija i njeni saveznici, bivše sovjetske republike, sastali su se u Moskvi početkom februara sa ciljem formiranja kolektivnih vojnih snaga za brzo delovanje. Neke bivše sovjetske republike (Rusija, Belorusija, Jermenija, Kazahstan, Kirgizija, Uzbekistan i Tadžikistan) odmah nakon raspada SSSR 1992. godine potpisale su Ugovor o kolektivnoj bezbednosti (ODKB), koji, po uzoru na bivše vojne blokve, predviđa zajedničku reakciju u slučaju napada na države-potpisnice. Ruske dilomate ne kriju da je ODKB formiran sa ciljem da blokira širenje NATO na prostor bivših sovjetskih republika, a nove kolektivne vojne snage za brzo delovanje, ODKB, navodno bi služile za intervenciju, po potrebi, na prostranstvu od Belorusije do Centralne Azije.

Pomoćnik ruskog predsjednika Dmitrija Medvedeva, Sergej Prihodko, rekao je da će kolektivne vojne snage za brzo delovanje, ODKB biti formirane na osnovu iskustva iz Centralne Azije, a prema njegovim rečima, "države članice ODKB vide ozbiljnu pretnju od delovanja talibana, širenja radikalnog islama i organizovanog kriminala narko-trafikinga iz Avganistana, te da je veliki konfliktni potencijal skoncentrisan i u Pakistanu".

OTOPLJAVANJE

Otopljanje odnosa SAD i NATO sa Rusijom, zahlađenih nakon prošlogodišnje ruske vojne operacije u Gruziji, počelo je odmah posle inauguracije predsjednika Baraka Obame. Na 45. Međunarodnoj konferenciji o bezbednosti u Minhenu početkom februara, američki potpredsednik Džo Bajden izjavio je da je "administracija predsjednika Obame spremna da promeni ton u odnosima sa Rusijom" i predložio je svojevršno "resetovanje" zategnutih odnosa između SAD i Rusije. I ruski ministar odbrane Sergej Ivanov, na konferenciji u Minhenu, potvrdio je stav da "Rusija neće razmeštati svoj raketni kompleks "Iskander" u svom evropskom regionu, u Kalinjingradskoj oblasti, ukoliko Vašington obustavi razmeštanje elemenata svoje protivraketne odbrane u Istočnoj Evropi. Moskva je ranije Sjedinjenim Državama nudila razmeštanje protivraketnog radara na južnim granicama Ruske Federacije

Kad je reč o elementima američkog protivraketnog štita u Istočnoj Evropi, administracija novog američkog predsjednika nije se još konačno opredelila oko planova za njegovu realizaciju. Na Minhenskoj konferenciji američki potpredsednik je rekao da će, bez obzira na reakciju Moskve, Vašington nastaviti razmeštanje elemenata protivraketne odbrane u Istočnoj Evropi sa "izmenjenim pristupom prema materijalnim troškovima i rezultatima efektivnosti" i uz konsultovanje sa NATO i Rusijom. Ministar odbrane Robert Gejts krajem februara izjavio je da je Sjedinjenim Američkim Državama "potrebno još vremena da donesu odluku da li će nastaviti sa razmeštanjem raketnog štita u Češkoj i Poljskoj", te da je Vašington spreman da o tome razmotri poziciju država Evropske unije, NATO i Rusije.

Ipak, Bajden je rekao da Sjedinjene Američke Države neće prihvatiti da su Abhazija i Južna Osetija politička sfera uticaja Rusije. Bajden je u Minhenu bio strog oko Irana, u čemu je dobio podršku lidera Francuske i Nemačke, i izjavio da je Vašington spreman da tu zemlju izloži pritiscima i izolaciji, ukoliko Teheran ne obustavi razvoj nuklearnog programa u vojne svrhe i ne prekine podršku islamskom ekstremizmu.

Uoči susreta država članica ODKB i formiranja njenog operativnog vojnog tela, jedna od članica te organizacije Kirgizija, donela je odluku o zatvaranju američke vazdušne baze, "Manas", koja je bila jedna od ključnih za vojni transport za antiterorističku operaciju u Avganistanu. Predsednik te zemlje Kurmanbek Bakijev

izjavio je da SAD nisu voljne da plate iznos neophodan za održavanje njihove vojne baze. Nakon zatvaranja američke baze u Kirgiziji, Ruska Federacija je Biškeku odobrila kredit od dve milijarde dolara. Pre gotovo četiri godine, nakon lavine "šarenih revolucija" na prostoru bivšeg SSSR i pokušaja da se putem demonstracija sruši režim Islama Karimova, i Uzbekistan je otkazao vojno gostoprimstvo SAD, smatrajući ih umešanim u pokušaj državnog prevrata. Iz Sjedinjenih Američkih Država početkom ove godine moglo se čuti da su one spremne na saradnju sa Moskvom na planu borbe protiv islamskog ekstremizma u Avganistanu, za koju Obama tvrdi da je važnija od operacije u Iraku i za koju planira slanje još 17.000 vojnika. Takođe, Vašington je početkom februara zatražio od Moskve da dozvoli tranzit američkih i NATO vojnika preko svoje teritorije, na šta je Rusija potvrdno odgovorila (vidi anterfile „Otopljanje“). Rusija je i ranije nudila SAD svoje učešće u rešavanju avganistanske krize, ali su odgovori druge strane za vreme Buša bili prilično suzdržani. U drugoj polovini februara postignut je i novi dogovor između bivših sovjetskih država, SAD i NATO, da zbog rizika od napada talibana na južnoj avganistansko-pakistanskoj granici, američka i NATO vojska za tranzit do Avganistana koristi železničke puteve država članica ODKB - preko Rusije, Kazahstana, Uzbekistana i Tadžikistana.

Dva potencijalno najveća problema razvijenog sveta – nedostatak energenata i militarizacija islamskih ekstremističkih grupa – skoncentrisana su u regionu Centralne i Jugozapadne Azije. Bezbednosna stabilnost tog regiona jednako je važna za Sjedinjene Američke Države i Evropsku uniju, kao i za Rusiju. Međutim, bez obzira na povremena otopljanja odnosa na liniji SAD-Rusija, Vašington još uvek nije spreman da Rusiju direktno uključi u vojne operacije u Avganistanu. Ali i Rusija još uvek nema nameru da svoja energetska izvorišta u Centralnoj Aziji "deli" sa najbližim saveznicom Sjedinjenih Država - Evropskom unijom. Takođe, Iran i Kina su države – tradicionalni lideri u tom regionu, koje ne dele geopolitičke interese sa Zapadom, a ni direktno sa Rusijom. Za sve četiri strane zajedničko je to da su zainteresovane za trgovinu prirodnim gasom i da gotovo svaka od četiri strane – Zapad, Rusija, Iran i Kina – imaju svoje vlastite, međusobno često različite planove za korišćenje izvorišta tog energenta. Stoga se postavlja logično pitanje: može li se očekivati napetija geopolitička situacija u uslovima opšte ekonomske krize, militarizacije i "energetske gladi". Koncentrisanjem sve te vojne moći u Centralnoj i Jugozapadnoj Aziji upravo se, paradoksalno, na neki način smanjuje rizik od direktnih sukoba, jer u njemu učestvuju četiri države nuklearne sile (SAD, Rusija, Kina, Pakistan), ali je povećan pritisak strana u balansu snaga. I poruka je jasna: sve četiri vodeće civilizacije u svetu su tu, u srcu Azije, očigledno spremne da dugoročno istraju u ostvarenju svojih interesa.

(Autor je dopisnik BBC-ja za Jugoistočnu Evropu) ■■

Novo seme zla

PIŠE: MIROSLAV FILIPOVIĆ

Ako međunarodna zajednica smatra da je status Kosova završena priča, šta znači pubertetski usklik da „nikada, nikada, nikada, nikada..... nećemo priznati nezavisno Kosovo“? Da li ijedan čovek na Planeti veruje da će Skupština Kosova ikada da poništi odluku o nezavisnosti? Veruje li iko da će ijedna od onih 55 zemalja da poništi odluku o priznavanju Kosova? I da li je moguće da od svih stanovnika Planete, u to veruju samo dva srpska političara. Čime je srpski narod zaslužio toliku nesreću da ga predvode baš ta dva čoveka

Protekla je, evo, prva godina bez Kosova u Srbiji. Još malo pa će se navršiti 400 dana otkako su nam „iščupali srce i izvadili dušu“, pa narod srpski sad, tvrde nacionalisti, kao nekada Psiha u žalosti za Amorom, luta bez duše i glave, tražeći novi smisao života i postojanja. Međutim, suprotno očekivanjima, Srbija nije postala zemlja Mordor, nisu pale sumporne kiše, a naše neprijatelje, uprkos kletvama Časnih Otaca nije usmrtila kometa. Šta više, otoplilo je, granulo je sunce. Lagano se primiće proleće, leske su oresale, ljudi se smeju...

U međuvremenu se na Kosovu što-šta desilo. Srbi kažu premnogo, Albanci, premalo. Kosovo je priznalo 55 zemalja. Srbi sa nipodaštavanjem kažu „samo 55“,

a Albanci sabiraju koliko se svetskih univerziteta, instutita, pozorišta, Nobelovih nagrada i olimpijskih medalja nalazi u tih 55 zemalja. I koliko novca i moći koje donosi novac. Ipak, broj zemalja je važan i jedna od karakteristika stanja u regionu a propos Kosova je nevidljiva, ali veoma važna i na trenutke opasna i besna trka između Srbije i Kosova. Kosovo žuri da dođe do čarobnog broja od 97 država koje ga priznaju, jer će tada sve biti završeno. Kosovo će postati, od OUN zvanično priznata država sa punim suverenitetom. Srbija zato žuri da nešto učini pre toga, ali ni sama ne zna šta bi to moglo da bude osim stupidnog dečačkog „da nikada neće priznati Kosovo“.

Međunarodna zajednica, sa treće strane, smatra da je problem Kosova generalno gledano, završen, jer je rešen problem statusa. Svi relevantni zapadni političari horski ponavljaju da ponovno otvaranje pitanja statusa Kosova nije realno i da rukovodstva Republike Srbije i Republike Kosovo treba da razgovaraju kao prijateljski susedi i da rešavaju probleme najbolje što mogu.

Pa, ako međunarodna zajednica smatra da je status Kosova završena priča, kako je onomad rekao američki ambasador Kameron Manter, šta znači kada naši političari uporno ponavljaju da Kosovo nipošto nije završena priča. Kako srpski političari misle da okončaju tu priču? Šta uopšte znači mentalno problematičan usklik da „nikada, nikada, nikada, nikada... nećemo priznati nezavisno Kosovo“? Koliko u toj izjavi ima, ne samo pameti i normalnog promišljanja, nego i dobre i poštene namere prema sopstvenom narodu? I, šta Srbija hoće, ako neće da saraduje sa Kosovom? I zašto se Srbija bavi imaginarnim problemom Kosova, umesto da rešava svakodnevne probleme građana Kosova srpske nacionanosti koji su, to je nesporno, veoma nesrećni i veoma uplašeni? I, na kraju, na koji način to Srbija misli da reši problem Kosova?

Ovo pitam, jer, čak i ako prihvatimo da pitanje statusa Kosova nije završeno, ono može da se završi samo na jedan, za srpske nacionaliste poželjan način, i to vraćanjem srpskog suvereniteta nad celim Kosovom, formiranjem pete brigade Vojske Srbije sa sedištem u Prištini i ponovnim uspostavljanjem odlikovanog Prištinskog odreda policije. Sve ostalo su mnogobrojni, ali malo bitni detalji.

Da li ijedan čovek na planeti, bez obzira koliko pameti ima, veruje da će Skupština Kosova ikada da poništi odluku o nezavisnosti. Veruje li iko da će ijedna od onih 55 zemalja da poništi odluku o priznavanju Kosova kao države. Da li je moguće da od svih stanovnika Planete, u to veruju samo dva srpska političara i da li je moguće da je srpski narod toliko nesrećan da mu je zapalo da ga predvode baš ta dva čoveka. Neverovatno.

Ali, haj'te da poverujemo da može da bude i ono što biti ne može, kao u onoj narodnoj pesmi, pa da razmotrimo šta bi to Srbija mogla da uradi pa da vrati

Kosovo, ako se već slažemo da Skupština Kosova neće poništiti svoju odluku.

Šta mislite o tenkovima? Normalni deo vladajućih struktura je već nekoliko puta odbijao nalete nacionalista koji su tražili da „bar upalimo tenkove i krenemo do granice“. Ruski političari (Rogozin) su nas već nekoliko puta otvoreno nazivali šonjama i onim drugim stvarima bez časti i dostojanstva koji ne znaju šta hoće i poručivali da takvima kakvi smo ne trebaju ruski komandosi.

A možda smo svi mi neobavešteni, možda se iza brda valja nešto što mi ne znamo i ne slutimo. Po Beogradu već neko vreme kolaju čudne i neverovatne priče o srpskoj pušci na srpskom ramenu i srpskom tenku u Prištini, a ljudi kao ljudi, jedva čekaju da ono što se priča, u poverenju prenesu i još dodaju, tako da priča raste i postaje sve čudnija i neverovatnija. Navodno, ako bi Amerika napala Iran, Srbija bi, uz podršku Rusije mogla da napadne Kosovo i Amerikancima otvori peti front. Ima li tu nečega, ili su to samo priče?

Hrvatska štampa je povodom nedavnog srpsko-iranskog pakta o bezbednosti pisala da se „u Washingtonu procenjuje da postoji čak i mogućnost da se taj sporazum odnosi na zajedničko vojno djelovanje Irana i Srbije, ako bi SAD krenule u vojnu akciju protiv Irana da spriječi njegovo nuklearno naoružavanje. Prema tom drastičnom, zlokobnom scenariju, nad istočnim dijelom nekadašnje Jugoslavije ponovno bi se nadvila opasnost od rata, jer bi u toj situaciji Srbija mogla, iskorištavajući američku zaokupljenost ratom s Iranom, vojno intervenirati na Kosovu kako bi ponovno osigurala svoju vojnu kontrolu nad njim. A to bi Iranu jako koristilo, jer bi se za SAD otvorilo još jedno krizno žarište pa bi se smanjio američki pritisak na Iran“.

Navodno je zbog protivljenja tom rusko-srpsko-iranskom planu smenjen general Zdravko Ponoš, a postavljen general Mladen Ćirković, poslednji od, na Kosovu vojujućih generala kome za Kosovo ne treba mapa. Navodno je zbog toga iz Srbije proteran i američki potpukovnik Aleks Milutinović.

Šta mi to danas radimo? Misle li vesnici rata da će Britanci, Francuzi, Nemci, i ostali, podviti repove i pobeći sa Kosova čim čuju srpske tenkove? Ili mislimo da napadnemo međunarodne mirovne snage?

Kosovo je poslednja, mala i jedna krhotina nekadašnjeg sna o Velikoj nebeskoj Srbiji, Srbiji koja se hrani jedino smrću i sveopštim stradanjem. I da li se to u Srbiji opet nazire ruka koja u kontinuitetu zločina, krvi i rušenja upravlja Srbijom i koja će našu zemlju opet vratiti u naručje čuvara mita o izabranom nebeskom narodu koji samo permanentnim ratom može biti na dobitku. ■■

Kako dalje

PIŠE: BASHKIM HISARI

Ovih dana u mnogim kosovskim sredinama puno se priča o animiranom filmu „Find Nemo“ („U potrazi za Nemom“). U poslednjoj sekvenci tog filma prikazuju se male ribice koje se, pošto uspeju da pobegnu iz akvarijuma, odjednom nađu u vodama okeana, svaka u po jednoj najlon kesici. Jedna od njih s pravom postavlja egzistencijalno pitanje: „A sad, kako dalje?“ Većina Kosovara tu sekvencu animiranog filma koristi kao najsnažniju metaforu aktuelne situacije na Kosovu.

A ta situacija izgleda ovako. Posle godinu dana od proglašenja nezavisnosti Kosova (17. februara 2008), nezavisnost i suverenost su nepotpuni. Kosovo je do sada, i uz pomoć međunarodne zajednice, priznalo 54 država članica OUN, što je nespornan uspeh bez obzira na optimističke izjave kosovskih lidera da će odmah dobiti priznanje više od 100 država. Međutim, kosovska vlast ne funkcioniše na čitavoj teritoriji, nema nikakvu kontrolu u opštinama Leposavić, Zubin Potok i severnom delu Mitrovice, niti u srpskim enklavama u unutrašnjosti Kosova. Srbi u tim mestima ne priznaju državu Kosovo, oni imaju svoje pralelne institucije, škole i zdravstvene ustanove. Takvo stanje zagorčava život svima – Albancima, Srbima, ali i misiji Evropske unije – EULEX. I posle godinu dana, Kosovo se i dalje suočava sa posledicama oružanog konflikta. Neki od nekadašnjih boraca osećaju nepravdu koja im je pričinjena, a drugi njihovi saborci obogatili su se preko noći i postali uticajni političari. Većina građana suočava se sa brojnim problemima za koje rešenja nisu na vidiku. Odgovora nema čak ni na pitanja kako sputati organizovani kriminal i ublažiti nezaposlenost. Kosovske institucije priznaju da ima korupcije, ali niko zbog toga ne odgovara. Nepotizam cveta u svim institucijama. Dolazi do brojnih incidenata, a počinioци najčešće ostaju anonimni. Vlast i lideri političkih partija prave nepotrebne političke spektakle: promovišu se izjavama koje zvuče dobro, govore o uspesima koji su često sporni, bave se prelaženjem iz članstva jedne u drugu partiju i dele partijske knjižice onima koji vođenje politike ne vide kao veštinu mogućeg već kao dobru priliku koja donosi korist. Svi se takmiče ko će koga više da optuži, ali ne prave planove kako da se reše brojna socijalna i ekonomska pitanja i kako da se stvore povoljniji uslovi da se Kosovo približi EU i NATO.

U poslednje vreme pitanje formiranja Kosovskih bezbednosnih snaga (KBS) najviše je uzbrkalo javnost. Naime, u ponoć 20. januara, nakon 9 godina postojanja, raspušten je Kosovski zaštitni korpus (KZK) koji je ustupio mesto KBS.

KZK je formirao UNMIK 20. septembra 1999. godine kao agenciju civilne urgentne službe čiji su zadaci bili intervencije u slučaju elementarnih nepogoda, traženje

i spašavanje ugroženih, pružanje humanitarne pomoći u izolovanim zonama, pomaganje u deminiranju miniranih zona, doprinos na rekonstrukciji infrastrukture i drugo. Pripadnici KZK, njih oko 3000, i nešto manje od 2000 rezervnih članova, od kojih oko 10 odsto iz redova manjinskih zajednica, nisu imali nikakvu ulogu u sprovođenju zakona i očuvanju javnog reda i mira. Oni nisu obavljali javne dužnosti niti bili aktivno angažovani u političkim pitanjima. Ipak su bili snaga koja je često mogla u značajnoj meri uticati na političke događaje, jer je najveći broj njih došao iz redova bivših pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova (OVK), čiji komandanti drže najodgovornije političke funkcije na Kosovu.

21. januara počelo je funkcionisanje KBS. Ovom novom formacijom rukovodiće nekadašnji komandant OVK i KZK Sulejman Selimi, poznatiji kao Sultan. Prema izjavama kosovskih političkih lidera nove snage biće u službi države i svih građana Kosova. Oni naglašavaju da će KBS imati međunarodnu podršku i da će raditi u skladu sa Ustavom Kosova i NATO standardima.

Funkcionisanje KBS predviđeno je Planom Martija Ahtisarija koji takođe nalaže da najmanje 10 odsto pripadnika, kako u aktivnom, tako i u rezervnom sastavu bude iz redova nealbanskih zajednica.

KBS će imati 2500 aktivnih pripadnika i 800 rezervista opremljenih lakim naoružanjem. Kao potcijalni kandidati za novu formaciju do sada je potvrdu dobilo 1400 bivših pripadnika KZK, a drugi deo od 1500 biće regrutovano putem objavljenog konkursa za sve građane koji ispunjavaju uslove. Svaki pripadnik KBS proći će kroz proces provere i testa koje će kontrolisati NATO, a sprovesti KFOR.

Informacije sa terena potvrđuju da među Albancima postoji ogromno interesovanje za pristupanje KBS. U kancelarijama KFOR širom Kosova dnevno se izdaje na desetine aplikacija za regrutaciju. Interesovanje je primetno i kod pripadnika bošnjačke, turske i RAE zajednice (Romi, Aškalijski i Egipćani). Samo u selu Mamuša kod Prizrena, koje je nastanjeno pripadnicima turske zajednice, u prvoj fazi se, za pristupanje ovim snagama, prijavilo više od 50 mladića Turaka.

Kosovski premijer Hashim Thaqi je više puta preko medija istakao da je reč o multietničkim snagama koje će poštovati sve standarde. „KBS će raditi u potpunosti u skladu sa međunarodnim standardima i poštovati NATO standarde”, naglašava Thaqi. To se ističe i u posebno naručenim tv-spotovima KFOR, koji se emituju u udarnim terminima svih nacionalnih i lokalnih televizija. Navodi se i da će zamenik komandanta KBS biti Srbin.

Ipak, do sada niko iz redova pripadnika srpske zajednice nije se prijavio da učestvuje u KBS. Srbi tvrde da je za njih neprihvatljivo formiranje te nove formacije i većina njih, u vezi sa tim, zauzima stav u skladu sa uputstvima koja dobijaju od vlasti u Beogradu, ili njihovih paralelnih struktura na Kosovu, koje ih stalno ohrabruju da ne pristupe ovim snagama, da se ne integrišu u kosovsku društvo i da ne prihvate kosovske institucije. Po njihovim instrukcijama, kosovski Srbi tražili su sazivanje sednice SB UN da bi se, kako kažu, „sprečilo sprovođenje plana Martija

Ahtisarija o nezavisnom Kosovu“. Odmah nakon početka funkcionisanja KBS, toj kampanji pridružio se i ministar za Kosovo u Vladi Srbije Goran Bogdanović. On je nakon sastanka sa predsednicima opština severnog Kosova na konferenciji za novinare u Pres centru u Mitrovici pozvao kosovske Srbe i ostale nealbance da ne učestvuju u formiranju KBS, jer po njemu, „njih prevashodno čine pripadnici bivše OVK, koji su činili krivične i terorističke akte nad nealbanskim stanovništvom na Kosovu i Metohiji“. Bogdanović ističe da je „formiranje KBS neprihvatljivo, jer predstavlja kršenje Rezolucije UN 1244“. On ocenjuje neprihvatljivim i ponašanje KFOR i drugih međunarodnih organizacija koje pomažu nastanak ovih snaga i upozorava da „to može da poremeti odnose sa lokalnim Srbima“. Po njemu, Srbi ne mogu prihvatiti aktivnosti KFOR i drugih organizacija na Kosovu, koji se bave lobiranjem da Srbi učestvuju u KBS. „Svi predstavnici opština i Ministarstvo za Kosovo uradiće sve što je moguće da ova propaganda ne uspe, a sa druge strane, dogovorili smo se da i mi organizujemo našu kampanju da Srbi ne učestvuju u ovim snagama“, zaključuje ministar za Kosovo, Bogdanović.

Međutim, KFOR i predstavnici KBS upućuju stalne pozive svim građanima Kosova, bez obzira na etničko poreklo, naročito pripadnicima srpske zajednice, da se priključe ovim snagama. Oni naglašavaju da nastoje da te snage izgrade po standardima NATO i da su one otvorene za sve građane Kosova koji zaslužuju da budu uključeni u redove KBS.

Iako je zamišljeno da KBS bude buduća vojska Kosova, u ime političke korektnosti, ove snage retko ko od Albanaca naziva vojskom. To je u kosovskoj javnosti stavljeno u drugi plan, jer je formiranje novih snaga popraćeno brojnim problemima koje su uglavnom izazvali bivši pripadnici OVK, KZK, ali i druge radikalne snage koje prete i najavljuju da će biti incidenta ukoliko se i oni ne uključe u KBS.

Po prestanku rada KZK oko 200 pripadnika iz svih operativnih zona, među kojima i oni sa činom kapetana, potpukovnika, pukovnika i generala, kao i pravnika, ekonomista i drugih, sa najvišim naučnim titulama, nezadovoljni što nisu mogli da budu deo tih snaga, organizovali su proteste ispred zgrade Skupštine Kosova. Oni smatraju da je bilo puno neregularnosti, manipulacija i umešanosti pojedinaca – kosovskih političara sa najvišim funkcijama, u regrutovanje kadrova koji, po njima, to ne zaslužuju i da su oni „eliminirali one koji su stručni, kvalitetni, imaju visoki moral i koji su najviše doprineli nacionalnom pitanju i nezavisnosti Kosova“. Direktno kritike i optužbe upućuju se i na adresu Borda za formiranje KBS koji je „ostavio bez posla oko 1600 pripadnika KZK, većina između 25-35 godine starosti“. Učesnici protesta, među kojima je bilo i onih koji uopšte nisu konkurisali, i ekstremni pojedinci iz drugih grupacija, najavili su da će destabilizovati situaciju na Kosovu ukoliko se ne nađe neko rešenje za njih. Bilo je i takvih izjava pojedinaca koji su zagovarali nasilje poput: „za 24 časa unišćićemo sve ono što smo ugrađivali 20 godina u izgradnju države“

Nezavisno od protesta i brojnih žalbi koje upućuju bivši

pripadnici KZK u vezi sa nepravilnostima u procesu izbora kadrova, predstavnici KFOR koji su preko NATO direktno bili uključeni u ovaj proces, ne misle tako. Oni objašnjavaju da su greške u administraciji eventualno moguće samo u 0,5 odsto slučajeva. Stoga, ističu da svi oni bivši pripadnici KZK koji nisu primljeni u prvoj fazi, imaju mogućnost da budu deo KBS, ali samo putem konkursa.

Međutim, bivši pripadnici KZK i dalje ne misle tako. Komandant Garde Kosova, general brigade Nuredin Lushtaku, koji je u znak revolta prvi dao ostavku, izjavljuje: "Želim da razjasnim javnosti da oni pripadnici KZK koji nisu primljeni u KBS nemaju razlog da budu uvređeni što su ostali na ulici, jer nisu nesposobni. Oni se pozivaju na standarde i kriterijume o kojima niko ne zna kakvi su".

Nezadovoljni procesom transformacije KZK u Kosovske snage bezbednosti ostavke su dali tri visoka funkcionera ovog korpusa, bivši šef G2 obaveštajne službe KZK general brigade Fadil Kodra, bivši zamenik komandanta Prve odbrambene zone, pukovnik Raif Preteni i bivši zamenik šefa informativne službe KZK, Raif Preteni. Oni svoje ostavke obrazlažu time što je proces izbora kadrova KZK u BSK bio netransparentan, na šta su direktno uticali pojedinci koji su degradirali pripadnike KZK.

Odmah posle toga, i protesta u Prištini, u Peći se dogodio incident. Minobacačem je granatiran objekat Bezbednosnih snaga (bivši objekat KZK), a počinioци nisu identifikovani.

Revolt i neslaganje sa izborom kadrova BSK javno je iskazao i lider Alijanse za budućnost Kosova (AAK) i bivši komandant OVK Ramush Haradinaj. On je izjavio da su njegovi pripadnici nepravedno udaljeni.

Ministar BSK Fehmi Mujota, priznao je da je bilo grešaka u proceduri prilikom selekcije pripadnika KZK i naveo da će se u saradnji sa KFOR ponovo pregledati sve prijave, uključujući i aplikacije onih koji su dobili pozitivan odgovor. Prema njegovim rečima, u prvoj fazi u KBS je primljeno 1400 bivših pripadnika KZK koji su uključeni u proceduru verifikacija i treninga. Od tog broja, za sada, 6,5 odsto su pripadnici manjinskih zajednica.

Kosovski premijer Hašim Thaqi intenzivno se angažovao na rešavanju nastalog problema. On se sastao sa generalom KFOR da bi izrazio zabrinutost i zatražio da se preispita proces regrutovanja kadrova. Međutim, KFOR je najavio mogućnost daljeg smanjenja broja pripadnika KZK u KBS, naglasivši da je izbor 1400 pripadnika samo prva faza selekcije pripadnika KZK u KBS i da će biti primljeni samo oni koji pokazuju uspeh u testiranju po NATO standardima.

U međuvremenu, 300 bivših pripadnika KZK počelo je 2. februara u Vushtrri (Vučitrn) osmonedeljnu obuku. Obučavaće ih oficiri britanske armije dok će uniforme obezbeđivati američka, a vozila nemačka armija. Prema kriterijumima, pripadnici ovih snaga ne mogu imati više od 35 godina, osim ako se ne radi o ekspertima za izvršenje specifičnih zadataka

Očigledno je da je proces raspuštanja KZK i početak funkcionisanja BSK, praćen brojnim problemima, nezadovoljstvima i negodovanjima. Na osnovu prvih koraka u vezi sa formiranjem ovih snaga može se

zaključiti, teško je verovati da će sve proći bezbolno i da će Kosovo u dogledno vreme uistinu dobiti svoju vojsku. Kako stoje stvari, formiranje ovih snaga više liči na neku civilnu organizaciju u kojoj se nastoji da se uključe ljudi da bi stekli privilegije. Navodi se da imenovani komandant ovih snaga general lejtant Sulejman Selimi nema nikakvu vojnu akademsku spremu. Brojni pripadnici KZK ističu da nikome od njih nije poznato koliki je broj pripadnika KZK koji su, dok su bili u tom korpusu, bili uključeni u treninge za novu formaciju, ali da je sada poznato ko sve iz njihovih redova nije uzet u obzir da bude deo novih snaga, a za koje oni veruju da im je mesto tamo. Neki čak ističu da će se zbog revolta priključiti Albanskoj nacionalnoj armiji (AKSH), političkom krilu Fronta za nacionalno jedinstvo Albanca koji deluju ilegalno. Naglašavaju da je potrebno vratiti se idealima koji se oslanjaju na delo Adema Jasharija i na političke aspekte ideala Ukshin Hotija, pošto se, po njima, čine velike nepravde, kako od aktuelne vlasti tako i od međunarodne zajednice, zbog čega je nezavisnost Kosova nepotpuna. Pojedinci čak izražavaju uverenje da za ostvarivanje te ideje ne postoji drugi put osim objedinjavanja svih albanskih teritorija u jednoj državi, što može da se ostvari samo nasilnim putem.

Uporedo sa tim, sukobi između bivšeg kosovskog premijera, lidera AAK, Ramusha Haradinaja i nekadašnjeg komandanta OVK i aktuelnog kosovskog premijera, lidera najveće, vladajuće Demokratske partije Kosova (PDK), takođe i nekadašnjeg komandanta OVK, Hashima Thaqija, sve su izraženiji, ne samo u vezi sa KBS već i oko drugih pitanja, kao što su očuvanje nacionalnih interesa, održavanje parlamentarnih izbora, osuda zločina komunizma, funkcionisanje Vlade i Skupštine Kosova, razne zloupotrebe i slično.

U povodu 12-godišnjice pogibije bivših pripadnika OVK Zahira Pazaitiija, Edmonda Hoxhe i Hakifa Zejnullahua, Vlada Hashima Thaqija organizovala je 30. januara prigodnu akademiju; međutim, na taj skup nije pozvan lider AAK i bivši komandant OVK, Ramush Haradinaj. Osim toga, Hashim Thaqi je dan ranije, 29. januara, direktno optužio Ramusha Haradinaja da je, dok je njegova partija AAK bila na vlasti, zloupotrebilo 20 miliona eura, što su sredstva koja su bila namenjena rešavanju problema sela Hajde kod Obilića, te da su od njih kupljeni stanovi čiji se vlasnici ne znaju. Ramush Haradinaj je odmah uzvratio, rekavši na jednoj manifestaciji prilikom dodele partijskih knjižica novim članovima kod Podujeva, da "Vlada od početka radi bez ikakvog plana i programa".

Dok građani očekuju više, sukobi između političkih partija i njihovih lidera još više se zaoštravaju. Opozicija traži održavanje parlamentarnih i lokalnih izbora, a vlast odbija. Svi pokušavaju da pridobiju što veći broj pripadnika bivše OVK i KZK koji u najvećem broju žive u ruralnim sredinama gde i najveći broj kosovskog stanovništva. Opšte je poznato da i jedni i drugi ne biraju sredstva i metode da dođu do vlasti, odnosno da zadrže vlast. Za to vreme građani Kosova pitaju, poput ribica iz sekvence animiranog filma – kako dalje? ■■

Političko žongliranje zločinom

PIŠE: BOJANA OPRIJAN

Srebrenica će, po svemu sudeći, još dugo biti i ostati sinonim zločina i stradanja u ratu koji je raspad SFRJ Jugoslavije ozvaničio i od 1991. do 1995. nepovratno overio krvlju njenih građana. Istovremeno, svako pominjanje Srebrenice budiće u srpskom korpusu s obe strane Drine neutaživu potrebu da se, ali ne zbog griže savesti, na tas odgovornosti druga dva naroda brže-bolje pridodaju, svakako nesumnjivi, zločini čije su žrtve bili Srbi. Ta ravnoteža zločina i istine o stradanjima, koliko god nekom možda izgledala logična, naprosto je – nemoralna i etički nakaradna. Jer, mera i suština bilo kog zločina nije i ne sme biti samo statistika broja i nacionalnosti žrtava. Međutim, ta vulgarizacija smrti se na ovim prostorima izvrgla u svojevrstu političku nekrofiliju.

Potvrđuje to razvoj događaja nakon nedavne Rezolucije kojom je Evropski parlament proglasio 11. jul danom sećanja na genocid u Srebrenici, gde su snage bosanskih Srba 1995. ubile oko 8.000 muslimanskih civila. Inicijativu parlamentaraca podržala je i Evropska komisija. Za tekst Rezolucije ruku je diglo 556 posalnika, devet je bilo protiv, a 22 uzdržana. Istovremeno, EP je zatražio od 27 zemalja članica EU da podrže donetu odluku.

„Proglašenje 11. jula danom sećanja na genocid u Srebrenici trebalo bi da bude korak dalje ka pomirenju u BiH, ali i u regionu”, ocenila je komesarka za spoljne odnose Benita Ferrero. Istovremeno, evroposlanici i dalje zahtevaju dodatne napore kako bi na optuženičku lupu napokon seli svi krivci za genocid u Srebrenici.

Međutim odluku Evropskog parlamenta službeni Beograd propratio je - ćutanjem. Niko, naime, tim povodom, nije osetio potrebu da se zvanično oglasi, čak ni nakon poziva Jelka Kacina, slovenačkog poslanika i izvestioca EP za Srbiju, koji je sugerisao parlamentu u Beogradu da i sam prihvati Rezoluciju EP. Podsećanja radi, Deklaracija koju su o srebreničkim žrtvama 2005. uputile domaće NGO Narodnoj skupštini nikad nije došla na dnevni red.

Podsećanja radi, predsednica udruženja „Majke enklava Srebrenica i Žepa”, Munira Subašić je u oktobru prošle godine uručila zahtev predsedniku EP Hans-Gertu Peteringu da se usvoji rezolucija o

prihvatanju 11. jula kao dana sećanja na genocid u Srebrenici. Subašićeva je tad istakla kako „Evropa ne može vratiti mrtve, ali može pokazati poštovanje prema žrtvama i preživelim srebreničkog genocida”. Taj predlog prosleđen Evropi istovremeno je ignorisan u državi BiH, čije institucije nikad nisu prihvatile istu ru inicijativu. „Od države BiH smo više puta tražili isto, ali verovatno oni koji su činili genocid i koji su u tome pomagali, ne mogu da glasaju protiv sebe. Znamo da danas u institucijama države BiH rade ljudi koju su bili učesnici ili saučesnici zločina u Srebrenici”, prokomentarisala je Subašićeva.

Ostavimo li u stranu odnose i političke interese unutar tripartitno dogovorene podele vlasti u BiH, nemoguće je negirati spoznaju da je srebrenička tragedija činjenica koju bi mnogi i u Srbiji rado stavili ad acta. Ipak, čak i u političkoj ili nacionalnoj podsvesti nemoguće je pobeći od spoznaje da taj zločin ne mogu izbrisati iz novije srpske istorije. Pogotovo ne prećutkivanjem i ignorisanjem, a još manje jalovim pokušajma žongliranja neporecivim zločinom.

Povodom Rezolucije EP, za razliku od Beograda, iznuđeno su se oglasili zvaničnici iz Republike Srpske, u Dejtonu priznatog, ali i danas u Sarajevu, pa i Zagrebu, često osporavanog, entiteta BiH. Oglasili su se, ali ne podstaknuti pijetetom prema žrtvama Srebrenice, već forsiranom dnevno-politikantskom potrebom da uspostavljaju nakaradnu i neiskrenu nacionalnu i političku trojnu ravnotežu unutar, voljom velikih sila isforsirane, zajedničke države – Bosne i Hercegovine. Alfa i omega današnje RS, njen premijer Milorad Dodik, nije se, očito, mnogo dvoumio da brže-bolje, samo dan kasnije, oceni kako Rezolucija Evropskog parlamenta «nije na pravi način izbalansirana». Ne pomenuvši kao činjenicu srebreničke žrtve, on sugerise kako „treba uvažavati i činjenicu da je u i oko Srebrenice poginulo i oko 3.500 Srba“ i da „nije prihvatljivo davanje značaja samo događaju od 11. jula 1995. godine“.

„Evropski parlamet u ovom slučaju nije bio korektan. Mislim da je ovo bila utrka da se opere savest nekih evropskih parlamentaraca. Taj datum nije prihvatljiv za Republiku Srpsku, ali možemo razgovarati o tome da se nađe datum kad će biti obeleženo stradanje svih u BiH“, rekao je Dodik.

Dodikova rečenica „taj datum nije prihvatljiv za Republiku Srpsku“ teško se može tumačiti drukčije osim podsvesnog bežanja od gorke istine, očito preteške za breme posleratnog nacionalnog ponosa kojim narodu oči zamazuju „vođe“ Srba s obe strane Drine. Uostalom, Vlada RS – institucija kojoj je trenutno na čelu Dodik, u leto 2005. godine je (u vreme premijera Pere Bukejlovića) usvojila izveštaj vlastite Komisije za Srebrenicu u kojem se priznaje odgovornost za 7.000 do 8.000 žrtava (prema nezvaničnim podacima iz OHR, u izveštaju se pominje oko 7.900 stradalih). Bukejlović je potom neuverljivo pokušao da opovrgne te podatke, ali ga je Kanacelarija visokog predstavnika u BiH (OHR) – i tada, a i danas nezvaničnog i neophodnog protektora BiH – podsetila da je te podatke zvanično

objavila upravo Vlada na čjem je čelu. Na konferenciji za novinare međunarodnih organizacija u Sarajevu portparol OHR-a Kevin Saliven tada je naglasio da je „Vlada Republike Srpske objavila i službeno izvinjenje Srebreničanima koji su preživeli tragediju u julu 1995. godine“. Bukejljovića je odnela mutna politička voda, danas direktoruje nekom privatizovanom firmom u Doboju, ali bi se - nema sumnje - sigurno setio šta je i zašto rekao i šta je mislio jer, verovatno, nije promenio mišljenje.

Ipak, za istinu su nebitni ti i takvi Bukejljovići, s koje god strane Drine bili i pod kojom god partijskom zastavom zborili. Ako je sastavni deo nacionalne ideologije bežanje od istine poricanjem zločina koji su neporecivi, onda je katarza nepojmljivo daleko.

„Evropski parlament ovom rezolucijom poziva Evropsku komisiju i Savet EU da na odgovarajući način obeležavaju godišnjicu akta genocida u Srebrenici i Potočarima i da pozovu sve zemlje zapadnog Balkana da i one obeležavaju 11. jul kao dan sećanja na genocid u Srebrenici“, navedeno je, između ostalog, u zajedničkom tekstu Rezolucije.

Predsednik Narodne skupštine Republike Srpske Igor Radojičić, jedan od čelnika Dodikovog Saveza nezavisnih socijaldemokrata, rekao je, reagujući na poziv iz Brisela, da „Rezolucija o Srebrenici koju je usvojio Evropski parlament nije obavezujuća za parlamente u BiH“. „Bosna i Hercegovina nije članica EU, ali će je poslanici u parlamentu BiH i entitetskim skupštinama sigurno razmatrati u nekoj formi“, „objasnio“ je Radojičić. Paradoksalan stav! Paradoksalan utoliko što pokazuje odsustvo političkog osećaja za realnost u najmanje dve ravni. Prvo, frazom da Rezolucija EP „nije bavezujuća za parlamente u BiH“. Rezolucija nije obavezujuća, ali obavezuje istina. Drugo, država Bosna i Hercegovina - a sa njom i u njoj i entitet Republika Srpska - zdušno se, ako ne suštinski, a onda bar deklarativno, upinju da izbore status kandidata za članstvo u EU. Taj paradoks se, linijom pokatkad nacionalno-patetičnog uzajamnog razumevanja i političke podrške, preliva i na desnu obalu Drine, u maticu, kojom Srbi u RS smatraju Srbiju.

A u Srbiji – muk! Da nje bilo reakcija pojedinaca iz nevladinog sektora, neobaveštene bi mogli zaključiti da Rezolucija EP nije ni ponuđena Evropi, a prvensveno nacionalnoj i političkoj savesti, uzajamno dalje narogušenih, naroda Balkana. Ali, zato, recimo, radikali - samo nekoliko dana kasnije - nisu propustili priliku da okače bedževe sa Šešeljevim likom i prodefiluju sudnicom Veća za ratne zločne, izražavajući podršku optuženima za zločin na Ovčari kod Vukovara (koji su ponovo na optuženičkoj klupi nakon što je Vrhovni sud Srbije poništio prethodn presudu na, glavnim, maksimalne kazne zatvora). Koliko god, možda, nekom isforsirano i nelogično izgledalo dovođenje u vezu Ovčare Srebrenice – suština je ista, a poruka još drastičnija. Od krivaca se, nedopustivom indoletnošću anestetizirane većine, i dalje prave heroji, a žrtve, valjda,

smatraju kolateralnm štetom. Jednako tako i dalje nad Srbijom lebdi „čojstvo i junaštvo“ Ratka Mladića koga Hag želi na optuženičkoj lupi upravo zbog zločina u Srebrenici, u knjižarama se prodaju knjige Radovana Karadžića, dok na raznim poselima odjekuju guslarske ode ovoj dvojici „srpskih sinova“. Na drugoj strani, ovdašnja vlast besomučno istura Rasima Ljajića da – više svetu, nego domaćoj javnosti - papagajski šalje poruke kako „država i njene institucije sve čine da suze mrežu pomagača i konačno uhapsu Mladića... ako je u Srbiji“. Pritom se beogradska žuta štampa i nacionalno samozadovoljni tabloidi sprdaju sa nagradom od milion evra koju država nudi za informacije o Mladiću. Verovatno će se, imajući u vidu dosadašnja iskustva i logiku vlasti, i Mladić pojaviti u nekom gradskom autobusu kad se proceni da bi ta „žrtva“ mogla biti presudna u procesu evrointegracija ili u kakvoj drugoj kritičnoj situaciji u kojoj će to hapšenje pokazati kooperativnost i proevropsku samosvest Srbije.

U međuvremenu, Rezolucija kojom je Evropski parlament proglasio 11. jul danom sećanja na genocid u Srebrenici čeka da joj se priklone, prvenstveno, zemlje zapadnog Balkana. Sugerisući da se taj datum ugradi u istorjsko pamćenje Evropa, posmatrano sa stanovišta evolucije novijeg civilizacijskog sazrevanja, ne provocira nikog, naprotiv. Jednostavno, nudi most budućeg pomirenja balkanskih plemena koji se jednom – pa kad god to bilo, mora preći. Uostalom, nije li ceo svet prihvatio 9. maj kao dan pobeđe nad fašizmom – uključujući i Amerku, koja se neporecivo upisala u anale zločina tragičnih razmera okončavajući Drugi svetski rat atomskim bombama na Hirošimu i Nagasaki?

Ovdašnji i današnji političari, opterećeni samima sobom i neutaživom voljom za vlašću, očito još nisu ni blizu „brantovskoj“ zrelosti da se suoče sa odgovornošću koja je kao preduslov nephodna da se izvučemo iz kaljuge mržnje, sukoba i ratova. To, mada simbolično, suočavanje sa istinom pokazao je 11.jula 2005. godine predsednik Srbije Boris Tadić odlaskom na komemoraciju srebreničkim žrtvama u Potočare. Tadićevo prisustvo u Memorijalnm centru „načelo je mit o srpskim herojima i herojstvu u prljavom ratu“, ali Srbija nakon tog čina nije skoro ni za pedalj napredovala. Nije za utehu, ali nisu ni drugi, mada se te činjenice u dnevopolitičkim turbulencijama kontrolisanom spontanošću olako maskiraju iza zavesa evrointegracija, svetske krize, tobožnjeg obračuna s organizovanm kriminalom....

Neko će reći- istorijska distanca je isuviše mala? Ta teza, koliko god legitimna, svakako nije opravdanje. U nedavnom intervjuu riječkom „Novom listu“ Latinka Perović, govoreći prvenstveno kao istoričar, sugerise da su „u razumevanju prošlosti sadržane bitne pretpostavke za razumevanje sadašnjosti i pomirenje“. Balkan, a posebno Srbija na Balkanu, nesumnjivo još nema kritičnu masu nacionalne samosvesti da razume ni prošlost ni sadašnjost. ■

Konsenzus o tišini

PIŠE: ZORAN JANIĆ

Obraćajući se polaznicima tečaja na Hajdelberškom univerzitetu tokom zimskog semestra 1945-46 - prvom otkako je odatle udaljen kao predavač, uz zabranu objavljivanja radova - Karl Jaspers će početi seriju predavanja koristeći se jednim inkluzivnim 'mi': "Mi u Nemačkoj moramo duhovno prići jedni drugima. Mi još uvek nemamo zajedničko tle..." No, to „mi“, taj retorički pluralis majestatis koga će se držati tokom čitavog semestra, imalo je za adresata krajnje heterogenu publiku: u klupama su sedeli vojnici upravo pristigli sa fronta, pripadnici teritorijalnih jedinica, rekonvalescenti i ranjenici, bivše medicinske sestre, očajni i izgubljeni mladići i devojke sa članskim kartama Nacionalsocijalističke stranke – ukratko, mladost i nada poraženog Trećeg Rajha.

U privatnoj prepisci sa Jaspersom iz tih dana, u pismu datiranom 1949, Martin Hajdeger će, takođe, pribeći tom prvom licu plurala, i na jednom mestu, govoreći o posledicama nacionalsocijalizma po njihov zajednički društveni angažman, reći će u konfesionalnom tonu: "Naši će životi zauvek biti obeleženi stalnim preispitivanjem onoga što nam se desilo". No, i tom retoričkom „mi“, u okviru njegovog priznanja, nije nedostajalo heterogenosti: Hajdeger se prihvatio profesure pod nacističkom vlašću, dok Jaspers to nije, sa svim posledicama koje će iz toga proizići. U braku sa Jevrejkom kojoj, zbog rasnih zakona bejaše uskraćena dozvola da emigrira iz zemlje, Jaspers će izabrati da ostane zajedno s njom u gvozdenoj stupici nacističke Nemačke, kao unutrašnji emigrant, skrivajući se i strepeći, kako za život svoje supruge tako i za svoj; i odista, i njegovo ime naći će se na listi onih koji već behu određeni za deportaciju u koncentracioni logor, od čega će ga u zadnji čas spasiti kapitulacija Nemačke.

Zamišljena prvobitno kao serija predavanja, studija Pitanje krivice izlazi iz štampe 1946, iste godine kad i Hajdegerovo čuveno Pismo o humanizmu. Ove dve tanke knjižice utelovljuju u sebi, i kroz svoje autore, nemoć filozofske misli kad je reč o suočavanju sa katastrofom koja je obeležila slom moderne civilizacije i same njihove živote – naime, sa holokaustom i nacizmom. To će ujedno biti i konačna tačka razlaza ove dvojice, dotad u mnogome bliskih mislilaca i duhovnih saboraca; dok će Jaspers svojim postavljanjem težišta na pitanju krivice i odgovornosti otvoriti javnu debatu u nemačkom društvu koja i dan-danas traje, dotle će se Hajdeger, još dubljim bekstvom u spekulativno praktično povući iz javnog života i naposljetku sasvim izolovati.

"Svet kao jaje, i filozof kao kokoška koja ga je snela"

– podsmešljivo veli Kaneti u jednom od svojih aforizama, koji bi mogao naći najbolju potvrdu upravo u Hajdegerom pokušaju objašnjenja toga što se desilo u hitlerovskoj Nemačkoj. "Civilizacija je katastrofa u permanentnosti" – glasi jedan drugi aforizam Valtera Benjamina. Pitanje je, međutim, šta se dešava kad permanentna katastrofa preraste u kataklizmu, u nešto nalik na apokalipsu, lišenu eshatoloških obećanja kraja sveta i vremena i gde se život, dakle, nekako ipak mora nastaviti dalje?

Hajdegerov odgovor iz 1946. bio je, u biti, isti kao i krajem dvadesetih godina, kada je objavio svoju prvu i najpoznatiju knjigu Bitak i vreme: egzistirati što bliže bitku.

"Pre nego što bi neko hteo da progovori, mora prvo biti opunomoćen od Bitka, čak i pod rizikom da mu pod tim zahtevom neće biti dato puno toga da kaže. Samo na taj način će dragocenost njegove esencije ponovno biti preneti i na reč, a čoveku biti poklonjena mogućnost boravka u istini Bitka."

Tada kao i danas, buka i bes istorije behu za Hajdegera samo pena na savršeno mirnoj opni bitka – ništa slom Evrope, propast mnogih država, genocid i eksterminacija – u kategorijama fundamentalne ontologije to bejahu samo epifenomeni dubljeg procesa propadanja zapadnjačke misli, neuporedivo značajnije od konvulzija istorije, pukotina na Kitsovoj ne poetskoj već filozofskoj urni. Naravno, iz te nadljudske perspektive po strani su ostala i sva pitanja oko odgovornosti konkretnog ljudskog bića, građanina i univerzitetskog profesora Hajdegera i njegovih ovozemaljskih postupaka u realnom, istorijskom vremenu: ako su konc-logori ništa, ako je eksterminacija miliona – ništa, kako je tek onda tričavo ništa njegovo prihvatanje rektorskog položaja na univerzitetu u Marburgu i ulazak u nacističku partiju 1933? Iako je državi spremno pridao status Daseina, to isto neće kasnije učiniti i u pogledu sebe, u svojstvu građanina i člana ljudske zajednice koji podleže odgovornosti.

Jaspersov poziv da se priključi posleratnoj javnoj raspravi na temu krivice i odgovornosti, Hajdeger će godinama uporno odbijati i zbog toga se u njihovu prepisku, koja s prekidima traje sve do 1963, polako ali sigurno sve više uvlače oštri tonovi i počinju da padaju prve optužbe. Jaspers 1950. godine prebacuje korespondentu da se "prema manifestacijama nacionalsocijalizma ponaša kao dečak koji sneva, koji ne zna šta radi ... koji stoji pred hrpom ruševina i dopušta da ga sve to više uvlači" (ta metafora o "dečaku koji sneva i ne zna šta radi", već se nalazi ugrađena u osnove njegovog Pitanja krivice, sada samo proširena na čitavu nemačku naciju). Ne samo što Jaspers želi da filozofiju morala ponovno postavi na noge, nego i da je, upornim postavljanjem najosnovnijih moralnih pitanja, pretoči u praktičnu filozofiju neophodnu za nacionalni preporod i to upravo kroz debatu, javnu raspravu sa drugima: "Na Kantovo pitanje 'Šta treba da činim?' dovoljan odgovor više ne može biti pozivanje na kategorički imperativ (mada, naravno, istinitost tog imperativa niko i ne dovodi u pitanje), nego mora biti još nadopunjeno etičkom akcijom i znanjem zasnovanim na slobodnoj raspravi".

U modusu u kojem će ta rasprava biti preduzeta, Jaspers nalazi i njezinu univerzalnu potvrdu, te stoga u toj i tolikoj meri i insistira da se Hajdeger u nju uključi.

Od Hajdegera stiže neodređen odgovor, gde pokušava da ponudi razjašnjenje zašto se prihvatio rektorata u nevreme. Sve što je imao na umu bio je interes univerziteta, kaže u odgovoru, i nastavlja: "No, ubrzo sam upao u kancelarijsku mašineriju, sa svim onim frakcijama i borbom za vlašću. Bio sam izgubljen... Stvari sam počeo jasnije da sagledavam tek negde oko Božića 1933..."

(Kratka autorska napomena napisana, ne ispod crte, gde bi joj bilo mesto, već u zagradi, u okviru glavnog teksta: Iščitavajući sudski materijal za Tišinu u Aberdarevoj, knjizi na kojoj sam u to vreme radio, a koja se, takođe, bavi temom totalitarizma, samo na jednom užem planu - sistematskim žrtvovanjem radnika RTS tokom vazdušne intervencije NATO u Srbiji, u aprilu 1999 - pažnju mi je privukla neobična činjenica da su u istražnom postupku, tokom saslušanja, glavni organizator zločina i nalogodavac Milošević, kao i njegov najbliži saradnik Milan Milutinović, kao krunski argument u svoju odbranu naveli činjenice iz privatnog života: Milošević "da su mu bombardovali spavaću sobu", a Milutinović, kako je "svojoj ženi Olgi rekao da nije znao da će RTS biti bombardovan". I Hajdeger će se u prepisci sa Jaspersom takođe pozvati na suprugu; po njegovim rečima, rektorski period u Marburgu njegova žena Elfrida je opisala kao 'zatrovanost vlašću'.)

Hajdegerova rasprava o humanizmu pašće na plodno tle u Francuskoj, gde će najpre Sartr, nadovezavši se na tu knjižicu, programski utvrditi u svom časopisu *Les Temps Modernes* vezu između egzistencijalizma i humanizma, da bi mu se nedugo zatim priduruzio i Merlo-Ponti, koji će se raspisati o humanističkim obećanjima skrivenim u krilu komunizma - humanizam u senci Gulaga bila je omiljena tema francuskih levičara.

Jaspers sad već kreće u otvoreni napad. Ukoliko bi se njih dvojica našli negde licem u lice, upozorava on, Hajdeger bi, u tom slučaju, morao otrpeti "čitavu bujicu njegovih reči, izrečenih u besu i u slavu razuma. "Zar pred svetom želiš da se pojavljuješ kao prorok što ukazuje na nešto natčulno, poteklo iz nekakvog skrivenog otkrovenja, kao filozof koji nas odvodi sve dalje od stvarnosti?"

Zatim padaju još teže reči, koje će staviti tačku na njihovu prepisku: "Uzevši sve to u obzir, čovek mora da se ozbiljno zapita o tvome autorstvu i rehabilitaciji..."

Postavljanjem novih osnova filozofije morala, preispitivanjem nacionalnog bića nemačkog naroda, Jaspers će nastojati da pronađe čvrsto tle za novo transcendentalno utemeljenje čovekove egzistencije i da time sastavi pukotinu na napukloj Kitsovoj urni. Po Hajdegerovom shvatanju, filozofski rascep i zastranjivanje zapadne misli ima korene u dubokoj prošlosti, tamo još od vremena neoplatoničara kada se dešava "zaborav bitka" - treba pronaći prve početke te pukotine i ona će se tad sama od sebe sastaviti (uz blagoslov *Zeitgeista*). Ono što su obojica potpuno ispustili u svojim filozofskim sistemima - Hajdeger potpuno, Jaspers velikim delom

- bilo je tematizovanje krucijalne činjenice XX veka: ostvarenje holokausta i postojanje konc-logora; nova, čudovišna tehnologija ljudskog uništenja bez presedana u čitavoj istoriji.

To će, međutim, biti polazišna tačka i centralno mesto Porekla totalitarizma (1951), Hane Arent. Za razliku od svojih učitelja i mentora (Hajdeger joj je bio predavač, a doktorsku disertaciju odbranila je kod Jaspersa), njeno osnovno pitanje glasilo je: kako su moguće gasne komore i logori dvaju totalitarističkih sistema (podjednako fašističkog i komunističkog) u XX veku? Odgovor do koga je došla potpuno se razlikuje od odgovora njezinih učitelja: u osnovi rušenja modernog sveta leži radikalno zlo, a u srži tog zla, do neslučenih granica zloćudno nabujali antisemitizam koji, uz totalitarizam, kao sasvim novi istorijski fenomen, formaciju dotad nepoznatu i potpuno različitu od ranije već viđenih oblika tiranije i despotije, za krajnji ishod ima holokaust - i, sledstveno tome, anihilaciju svih kulturnih, moralnih i civilizacijskih vrednosti. Kitsova urna iz njene perspektive bila je razbijena, moralo se krenuti ponovo od početka - sred krhotina i ruina srušenog sveta što je upravo pretrpeo kataklizmu, pokušati ipak naći nekakvo utočište i mesto za čovekov dom.¹

Učenik koji je napustio svog učitelja: po svemu sudeći, iako je Jaspers napisao predgovor i usrdno preporučio njenu knjigu Hajdegeru, ovaj je nikad nije uzeo u ruke, niti je igde ostavio bilo kakav komentar ili belešku o njoj; može se pretpostaviti da je takvu tematiku Arentove, totalitarizam, i takav način pristupa tom pitanju, istorijski, a ne ontološki - kao "prokletstvo veka", "breme našeg doba", kako ga je ona nazivala - Hajdeger doživio kao neku vrstu izdaje.

(Od pomenute tri knjige, napisane neposredno nakon svetskog rata, od kojih je svaka na svoj način predstavljala odgovor na akutne probleme vremena, paradoksalno, najveći uticaj u prvi mah ostvariće upravo Hajdegerovo Pismo o humanizmu, ne samo u krugu egzistencijalista, nego i marksista tzv. "Frankfurtske škole" - Markuzea, Horkhajmera i Adorna; Jaspersovo Pitanje krivice otvoriće proces preispitavanja u nemačkom društvu i biće dugi niz godina veoma aktuelno, dok će, posle prvog izlaska iz štampe 1951, Poreklo totalitarizma Hane Arent na drugo izdanje morati da čeka gotovo deceniju; međutim, kada je nedavno poznata izdavačka kuća Random Haus objavila listu od sto najznačajnijih nebeletrističkih knjiga koje su obeležile XX vek, Poreklo totalitarizma Arentove zauzelo je 15. mesto, Hajdegerov Bitak i vreme našao se na 59. mestu, dok na spisku nije bilo nijedne Jaspersove knjige.)

¹ "Napukla urna" je figura koju sam preuzeo od Kestlera, a odnosi se na stihove kojima se završava Kitsova Oda grčkoj urni:

"Lepota je istina, a istina lepota - i to je sve što nam je na zemlji dato da znamo, i što treba da znamo."

Iskustvo prosvetiteljstva, ceo XIX i XX vek pokazuju duboki rascep između naučne (istina) i umetničke (lepota) percepcije i doživljaja sveta.

Ogromno je polje razlike između pojmova krivice i odgovornosti; zašto je Jaspers uopšte svoju knjigu naslovio Pitanje krivice? Neko ne mora nužno biti kriv za nešto što se dogodilo, ali može biti za to odgovoran ili suodgovoran; krivac kome je dokazana krivica uvek je i odgovoran za ono što mu se stavlja na teret. Naravno da će odgovor na optužbu o krivici biti: "Ne, ja nisam kriv – kriv je Hitler!" "Dogodilo se nešto jače od svakog pojedinca i njegovih snaga, nešto poput zemljotresa ili cunamija – mogu li ljudi biti krivi za elementarnu nesreću?" "Ne, nisam ja kriv, krivi su drugi koji su o tome odlučivali". Da ne pominjemo onu posebnu psihološku crtu svojstvenu ljudskoj vrsti (što se nebrojeno puta dosad iskazala kroz istoriju) da krivicu za zločine na sebe uvek preuzimaju oni moralno najobzirniji i najosetljiviji, oni koji zapravo ni najmanje ne snose nikakvu odgovornost, dok krvnici po pravilu pokazuju ledenu ravnodušnost i osvedočenu notornu moralnu idiotiju. Kao što je svaka nacija deo svetske porodice naroda i snosi posledice u okviru međunarodnog poretka stvari, tako isto svaki pripadnik date nacije ima odgovornost za postupke vlasti koju je izabrao; po Muzilovim rečima, Nemci su, kao narod, oduvek pokazivali "sklonost da unose red, bilo u raj, ili u pakao", odabравši ovog puta da to ipak bude pakao na zemlji i u tome su tako temeljno uspeli, razmere tog njihovog "pakla na zemlji" i efikasnost zatiranja behu toliki da to nikoga više jednostavno nije izuzimalo od krivice i odgovornosti. Međutim, Jaspers je svojom knjigom udelio oprost ne samo pasivnim posmatračima, onim indolentnim i indiferentnim građanima Nemačke što su za vreme nacizma samo "gledali svoja posla", nego čak i aktivnim saučesnicima, hiljadama onih bez kojih mašinerija smrti ne bi mogla funkcionisati, time što je prebacio odgovornost naviše, ka vrhu režima; ne nemački građanin i ne nemačka nacija, dakle, već najuži ešalon oko Hitlera i Hitler sam.

Izvedeci podelu krivice na četiri podvrste, gde, osim krivične odgovornosti, postoji još i politička, moralna i metafizička krivica, Jaspers nigde, ni na jednom mestu ne daje bliže određenje u čemu bi se uopšte sastojala ta krivica Nemaca, za šta ih se to okrivljuje; stiče se utisak da je reč o nekakvoj neobjašnjivoj krivnji koja je, kao usud, zadesila čitav narod: "Leta 1945, kada su u svim gradovima i selima okačeni plakati sa slikama i izveštajima iz Belzena i sa ključnom rečenicom, „To je vaša krivica!", ovladao je nemir savesti, užas je obuzeo mnoge koji zaista nisu znali, i u nama se nešto pobunilo: ko me to ovde optužuje? Bez potpisa, bez nadležstva, plakat kao da se stvorio niotkuda. Potpuno je ljudski da optuženi, bilo pravedno bilo nepravedno okrivljen, pokuša da se brani".

Šta je bilo na tim slikama i šta je stajalo u izveštajima iz Belzena? – čitaocima van Nemačke to bi zauvek ostalo tajna, ukoliko bi se oslonili samo na ovu brošuru. "Užas je obuzeo mnoge koji zaista nisu znali" – šta je to što mnogi nisu znali, i na šta to ovde aludira Jaspers? Ogromna, zjapeća rupa u diskursu knjige, kao i kasnije u pamćenju samih njenih čitalaca. Zapravo, ne; ovde već imamo aktivni princip saučesništva, svojevrstog prećutnog dogovora da se o transgresiji u zlo nipošto ne

govori; na delu je početak zavere tišine, ono o čemu će se docnije ispovedati savremeni nemački pisac Zebald (W.G. Sebald). Evo šta on kaže, prisećajući se svog detinjstva: "Potičem iz radničke porodice... To je upravo onaj socijalni sloj gde je tzv. 'zavera tišine' bila najprisutnija. Sve dok nisam napunio šesnaestu ili sedamnaestu, jedva da sam i reč čuo o istorijskim događajima pre 1945. Tek u našoj sedamnaestoj godini bio nam je po prvi put pušten dokumentarni film o otvaranju logora u Belzenu. Stajalo je to tu, pred nama, i morali smo nekako svojim umom s tim da se izborimo... Proći će godine i godine dok nisam shvatio šta se zapravo desilo."

Filozofska svest je po svojoj prirodi spekulativna, opšta i totalizujuća, no kod Jaspersa imamo posla sa ostacima totalitarne svesti, upravo one koja je poništila pojedinca, utopila ga u masu i ubacila u mašineriju zločina. Da bi povratio autonomiju pojedincu, kome je oduzeta svaka mogućnost samostalnog odlučivanja, Jaspers idealistički hipostazira biće nemačkog naroda u neku vrstu bezvremenog entiteta i pledira za međusobni dijalog svih sa svima, žrtava sa vinovnicima, preživelih logoraša sa čuvarima, saučesnika i posmatrača sa onima koji su pružili otpor ili emigrirali iz zemlje, nacista sa nenacistima, kako bi se spojile dve raspolučene pole nemačkog narodnog bića, "da pronademo put jedni k drugima", "da razmišljamo u kontekstu" – to je rešenje koje nudi. Po njemu, da bi pitanje krivice, kako individualne tako i kolektivne, bilo uistinu pravedno rešeno, ono mora biti izvršeno sa stanovišta neke nepristrasne instance. Budući da to nije sud zemalja pobednica u ratu, ni naknadni rad savesti građana, preispitavanje moralnih načela unutar svakog pojedinca samog sa sobom i međusobno, onda preostaje jedino dijalog između članova date ljudske zajednice – i Bog.

No, u toj jednačini nedostaju žrtve. Totalitaristički refleksi u Jaspersovom Pitanju krivice najjasnije se na tome pokazuje, na nečuveno skromnom mestu koje je u okviru ovog pamfleta dato pravim, uistinu najvećim žrtvama nacizma, Jevrejima, kao i poprištu gde je sprovedeno njihovo plansko uništenje, konc-logorima; ova knjižica u potpunosti odslikava narativ nemačkog društva iz tridesetih i četrdesetih, gde problem Jevreja zauzima potpuno periferno mesto u percepciji običnih građana; upravo zahvaljujući činjenici što su bili na samoj granici njihovog vidnog polja, nestanak tolikih hiljada proći će gotovo nezapaženo. Jaspersovo "razmišljanje u kontekstu" je krajnje selektivno i plod odbrambenog mehanizma, prvi korak ka negaciji krivice i kolektivnom zaboravu, reinterpretaciji istorije.

Odveć oprezni terapeut, Jaspers se pribojava rizika da nad nemačkom nacijom bude primenjen hirurški rez ili intenzivna terapija, već predlaže svojevrstnu homeopatiju, dugotrajno lečenje pomoću malih doza onoga što je i izazvalo bolest. Javna debata – ali kako govoriti o zločinima o kojima je nemoguće govoriti? Iz iskustva medicine poznato je da je, pri zemljotresima, za ljude zatrpane u ruševinama najkritičniji čas kad po njih stignu spasilačke ekipe, sam trenutak spasavanja; najveći broj umire u trenutku kad se ukloni teret koji ih

je dotad pritiskao – krv pojuri u organe i delove tela do kojih ranije nije mogla stići i organizam, jednostavno, nije u stanju da izdrži takav udar. Da li se toga pribojavao Jaspers – da će nemačka nacija, ukoliko radikalno raskine sa prošlošću i zbací sav teret odjednom sa sebe, doživeti možda slom? Šta u takvim okolnostima izabrati, tišinu ili istinu? Odgovor se u neku ruku već nazire u ovoj knjižici, samim načinom na koji Jaspers tretira postojanje logora i zaključak koji iz toga izvodi: “Sve do 1939. godine koncentracioni logori bili su striktno unutrašnjene mačka stvar, a i kasnije su velikim delom bili popunjavani Nemcima. Politička hapšenja svakog meseca 1944. godine premašivala su brojku od četiri hiljade. Činjenica da je koncentracionih logora bilo sve do kraja svedoči o postojanju opozicije u zemlji”.

Dakle, iz činjenice postojanja logora Jaspers izvodi potvrdu postojanja opozicije, a sasvim u drugom planu ostavlja pošast totalitarne destrukcije i, u okviru toga, ostvarenje planskog genocida i holokausta. U naknadno dopisanom pogovoru iz 1962. autor se unekoliko ograđuje od onoga što je ranije napisao i kaže kako “ni on nije bio upoznat s isplaniranošću i razmerama zločina”, da bi, međutim, odmah zatim dodao: “Smatram da su izlaganja iznesena u ovom spisu i danas važeća – uz jedan bitan izuzetak: u odlučujućem pogledu pogrešno sam shvatio Nirnberške procese koji su tada otpočeli”.

Ne treba sumnjati u Jaspersove dobre namere pri pisanju ove knjige, jer kao što je njegov sunarodnik Tomas Man u ratnim godinama, u egzilu, izjavio za sebe: “Gde sam ja, tu je i nemačka kultura”, tako isto je i Jaspers, s punim pravom, mogao za sebe izjaviti da predstavlja nemački duh refleksije i samorefleksije, i iz tog polaznog stava, po svoj prilici, rodio se impuls za ovu knjigu. Nacionalni idealist, Nemač do srži, Jaspers je smatrao svojom dužnošću da pazi na “nemačko biće”, “dušu nemačkog naroda”, kako to naziva, što bi se manje idealističkim rečnikom jednostavno moglo prevesti kao nemačka kultura i tradicija.

Međutim, ne treba izgubiti iz vida činjenicu kako je upravo to “nemačko biće” navelo nemačke Jevreje da ne pruže otpor holokaustu, da ostanu neshvatljivo pasivni u godinama uspona nacizma. Po rečima istoričara Dominika Lakapre (Dominick LaCapra) “nemački Jevreji nisu verovali da bi im iko mogao poreći njihovu nemačku kulturu, to njihovo suštinsko nemačko svojstvo” i zato nisu ni pokušali da pruže otpor. Kao primer i potvrdu te teze, Lakapra navodi nedavno pronađene dnevnik izvesnog Viktora Klemperera, Jevrejina koji je preživio rat i koji je sebe oduvek smatrao ne samo uzornim Nemcem nego i više od toga, verovao je čak u nemačku rasnu superiornost, dok u isto vreme nacistima uopšte nije priznavao da su Nemci; on je dakle sebe, kao Jevrejina, smatrao Nemcem, štaviše *Übermenschom*, proglasivši naciste nenemcima, uljezima i izrodima. Posledica kulturne asimilacije za mnoge nemačke Jevreje bila je anihilacija.

Od velikog značaja, kad je reč o tematizovanju iskustva holokausta, jeste i glas narativnog ‘ja’ koji o tome daje svedočanstvo, i sa kojih pozicija to čini. Iskustvo

postmoderne je zapravo iskustvo sveta posle holokausta, gde sveukupno razmišljanje stoji u znaku anihilacije, kako anihilacije ljudske supstance tako i anihilacije smisla; svest o holokaustu je ona izdužena senka (u svetu bez podneva), koja će ubuduće padati na sve, onaj poslednji talog koji se krije u svakom umetničkom delu ili ljudskoj akciji. Nevidljiva, crna masa katastrofe koja se desila i dalje je prisutna tu među nama, i nevidljivo zrači sa horizonta privlačeći sve ka svom centru, a ljudsko mišljenje i delovanje opiru se tom uticaju, toj konvergenciji koja sve destabilizuje.

U Jaspersovom diskursu, vidimo, nema znakova tog destabilizujućeg mišljenja; njegova filozofska misao je iz iskustva Drugog svetskog rata izišla manje-više neizmenjena. Možda se tu krije odgovor na ono pitanje koje ga je godinama mučilo - kako je bilo moguće da Hajdegerova i njegova filozofija egzistencije tako fatalno zakažu kad je reč o nailasku nacizma? Obojica su bili filozofi u najboljem i najgorem smislu te reči; svet je bio isuviše veliki i ujedno isuviše mali za njihovu spekulativnu misao. (Potpuni preokret u pogledu mesta i uloge filozofije kod Hane Arendt dogodilo se 1943, kad je po prvi put saznala za Aušvic. Njena reakcija bila je: “Tako nešto nije se smelo dogoditi!” – ne u moralnom, nego u ontološkom smislu – i iz toga je izvukla sve konsekvence, u prvom redu o nedostacima isključivo samo reflektivnog pristupa svetu; shodno prvobitnoj zamisli, naslov njenog *Porekla totalitarizma* trebalo je da glasi *Elementi stida: Antisemitizam, imperijalizam i rasizam*.)

Glas koji govori kroz Jaspersovo Pitanje krivice nije neutralni, ‘objektivni’ glas u umerenom registru, već unekoliko povišen, glas apela i pouke. Taj glas narativa nije zasnovan na ‘ja’, nego na autodidaktičkom ‘mi’; to je glas preživelih (ali ne i preživelih iz logora!), glas podeljenog nemačkog naroda što je ispaio iz istorije, i Jaspers govori sad ne više toliko kao “čuvar bitka”, koliko kao pastir “nemačke duše i bića” koji hoće da sastavi predvojeno i ponovo izvede naciju na pravi put, obraćajući se pri tom ne samo sunarodnicima, već gotovo u istoj meri, ako ne i više, i savezničkim pobedničkim snagama, onima koji su do nogu potukli Treći Rajh, okupirali i podelili Nemačku. “Knjiga je težila i da potpomogne stvaranje mogućnosti za uspostavljanje novih veza između pobedenih i pobednika, kao ljudi s ljudima”, kaže se u pogovoru; pri tom se potiskivanje žrtava iz kolektivnog sećanja opravdava brigom za sudbinu nacije i dobrobit budućih pokolenja; ta unifikacija nacije o kojoj sanja Jaspers biće i zbilja postignuta, ali kroz negativnu identifikaciju, dugogodišnjim svesrdnim poricanjima prošlosti.

“Dečak koji sneva i ne zna šta radi” – ona slika kojom se Jaspers poslužio da bi opisao Hajdegera, transponovana je sada na ceo nemački narod – sve bejaše samo košmar, nezdrava tlapnja i regresija u neko somnambulno stanje neodgovornosti.

Put Nemačke kroz najnoviju istoriju dobro je poznat: od svesti o potpunom porazu u ratu, snažnog prisustva savezničkih snaga u Zapadnoj Nemačkoj i donošenja Grundgesetza, novog ustava, preko konsenzusa o tišini, poricanja odgovornosti, reinterpretacije istorije i

viktimizacije Nemaca, njihove naknadne samostilizacije u poželjnu posturu žrtve, preko ekonomskog buma do terorističkih organizacija šezdesetih, sve do stasavanja novih generacija koje najzad počinju da preispituju prošlost i da traže odgovor na pitanje ko je zaista bio kriv – ali ih traže od svojih očeva i dedova – do današnje, ponovno ujedinjene Nemačke, koja predvodi Evropu – proteže se veliki luk, gde se Jaspersovom Pitanju krivice ne može poreći pravo na nesumnjivo važno mesto u tom procesu istorijskog samootrežnjenja, ali danas i ovde, u našim uslovima – ne, to nije dovoljno čak ni za početak nacionalne debate. Ima knjiga kojima je jednostavno istekao rok trajanja. Nemačke železnice su posle rata uputile javno izvinjenje Jevrejima zbog toga što su njihovi vozovi i kompozicije bili korišćeni za transport u koncentracijske logore. Šta da radimo mi u Srbiji, pola veka kasnije, gde ni do kakvog izvinjenja još nije došlo, utoliko pre ukoliko znamo da su autobusi iz Srebrenice, kojima su srebrenički Bošnjaci prebacivani do mesta egzekucije, svi odreda bili odavde - putnički autobusi "Strele" iz Valjeva, užičke "Rakete", "Sedmog jula" iz Šapca i drugih prevoznika - koji su u kolonama pristigli iz Srbije? Sa čime se to suočava Jaspersov čitalac kad primeti nekakvu sablasnu auru oko tih vozila, mračni splin što izbija iz njih kao oruđa zločina? Koga da pozove na odgovornost, u koju vrstu krivice to da svrsta? Ukoliko je ikad bio primoran da uđe u neki od tih autobusa, ko je odgovoran za onaj grč, što bi ga dograbio hladnim prstima iznutra uvek kad bi morao da zauzme jedno od sedišta?

Pitanje koje se za nas povodom Jaspersove knjige samo od sebe postavlja glasi: kako bi danas i ovde, u neobično oštroj svetlu tragično sličnih prilika između predratne Nemačke i Srbije devedesetih, uopšte mogli vrednovati Jaspersovo Pitanje krivice? U kojoj meri bi nam ova knjižica bila od pomoći u procesu nacionalnog samoosvešćenja i tako nužno potrebnog suočavanja s prošlošću i nacionalizmom? Svaki vid organskog ili integralnog nacionalizma, („ultra-nacionalizma“), uključujući i srpski nacionalizam, po definiciji je oblik rasizma, pošto najdublje nade polaže na preporod i uskrsnuće sopstvene nacije, ili svoje posebne etničke grupe, i intransigentno je etnocentričan, težeći uvek da u drugim nacijama ili etničkim grupama vidi neprijatelje ovog procesa ili svoje neprijatelje. Dvostruko osvetljena, iskustvom prošlosti ali i sadašnjosti, dakle dvostruko prokušana najtežim ispitom stvarnosti, konkretnim zlom, gde su mnogi bili prisiljeni da iskuse njezinu tematiku takoreći biološki, na svojoj koži, odgovor je, bojim se, poražavajući, i to u dva smera: ni onda kao ni danas ta knjižica-pamflet nema nikakvu drugu svrhu do da zaobiđe pitanje odgovornosti i naciju pripremi za onaj put kojim se u prošlosti najčešće išlo: putem zaborava i konsenzusa o tišini. Umesto zaključka, mogao bih možda da navedem naslov koji sam u prvi mah hteo da stavim iznad teksta, ali koji mi se bio učinio pretencioznim: "Jaspersovo Pitanje krivice – knjiga koja nije moralo da bude prevedena". ■■

Pledoaje za kulturu podsjećanja na zločince i sjećanja na žrtve

PIŠE: MILE LASIĆ

Ako je netko slučajno iz dosadašnjeg podsjećanja na „Nürnbërške procese“ pomislio da su ova nužna, neophodna i važna suđenja iskorijenila nacističku ideju sa njemačkog tla, te da će – analogijom - i suđenja u Den Haagu riješiti problem nacizma na našim prostorima, neka pažljivo čita i redove koje slijede. I Nürnberg i Den Haag su, naime, samo nužne pretpostavke na putu ozdravljenja, ali ništa više od toga. Njemačka je u proteklih 60 godina daleko odmakla u procesu dencifikacije, što nama tek predstoji. Mi smo, nažalost, i u tome tek na početku...

Svake se godine, i decenijama poslije Nürnberga, u Njemačkoj pojavljuje na desetine novih knjiga na ovu temu, što radova domaćih historičara i publicista, a što prijevoda najboljih djela na drugim jezicima. Hitler i kraj „Trećeg carstva“ zapošljavaju ljudsku fantaziju uvijek nanovo – konstatirano je npr. i u uglednom tjedniku „Die Zeit“ povodom pojavljivanja knjige i filma „Slom“ („Der Untergang“), vodećeg njemačkog „hitlerologa“, historičara Joachima Festa, koji je, nažalost, umro prije dvije godine. Istoimeni film je viđen i kod nas, pa samo kažimo da se u knjizi-scenariju za „Untergang“ Fest bavio posljednjim Hitlerovim danima u berlinskim katakombama, rekonstruirajući nijansirano ambijent i psihologiju podzemlja u kojima je „stolovao“ Hitler. Festovi zaključci da se radilo o „hodajućoj ljudskoj ruini“, ali i o „očajničkoj energiji na djelu“ koja se svim silama trudila da neizbježni predstojeći poraz „proširi u katastrofu“ njegovog naroda i zemlje, mogu biti metodološkim uporištem i za proučavanje psihograma balkanskih silnika. Na osnovu svjedočenja preživjelih iz Hitlerove okoline i dostupne arhivske građe, Joachim Fest je izveo čvrsti zaključak da je Hitler učinio sve što je bilo u njegovoj moći ne samo da se rat produži, nego i da njegova zemlja nestane zajedno s njim.

„Volja za katastrofom“, ili „volja za propašću“ su, očigledno, samo jedno od stanja patoloških tipova na vlasti, koji su, u pravilu, uspon započeli naoko benignom „voljom za moći“ i slatkorječivim obećanjima o „boljoj budućnosti“. I ovdje se nude vrijedne istraživačke paralele kao na dlanu, treba samo pročitati govore balkanskih silnika u vremenima njihovog dolaska na vlast. Njima za utjehu, pak, može poslužiti ocjena Joachima Festa da od svih silnika u povijesti od Hitlera „nitko nije otišao dalje iza civiliziranog mišljenja“. I

kao posljednje u ovom krokiu o Festovoj knjizi vrijedi izdvojiti ocjenu, da se kod nacionalsocijalista radilo o „kvintesenciji destrukcije“, o „njemačkoj katastrofi“, a ne o „njemačkoj konsekvenci“. Ugledni historičar je s navedenom tezom izazvao žučne rasprave, jer ona doslovce znači kritiku raširenih shvatanja da su nacionalsocijalisti logičan slijed u razvoju njemačkog militarizma. Dr Fest je izričit u zaključku da monstrouzni projekat ima korijene u samom sebi, da nitko prije Hitlera nije tako daleko išao, te da „nema povezuje linije ni s kim u prošlosti, izvjesno ne s Bismarckom, niti s Friedrichom Velikom, a pogotovu ne s njemačkim srednjovjekovnim carevima“. Festova biografija o Hitleru, iz 1973. godine, smatra se, inače, najboljom knjigom o Hitleru i dan danas...

U pledoajeu za „kulturu podsjećanja“ pomenimo i knjigu „Hitlerov mit“ britanskog historičara Iana Kershawa, u kojoj se govori, između ostalog, o „čeznji za redom“ i svjesno podgrejavanom mitu o „spasitelju“ i „vođi“. Knjiga „Hitlerov mit“ je ocijenjena „brilijantnom studijom“, koja pokazuje da „mit o vođi“ nije bio samo „produkt umjesne propagande“ nego da su korijeni mnogo dublji. Knjigom „Hitlerov mit“ se profesor novije povijesti i direktor Instituta za historiju Sveučilišta u Sheffieldu Ian Kershaw upustio upravo u objašnjenje kako je bilo moguće da „oduševljenje Hitlerom obuhvati milijune Nijemaca, čak i one koji su bili kritički raspoloženi prema nacionalsocijalističkom režimu“. Kershaw dokazuje da kult „vođe“ nije bio samo rezultat Goebbelsove propagande, nego „djelomično i refleks već postojećih mentaliteta, očekivanja, nada i želja“.

Dakle, uvijek je riječ i o mentalitetu u onim kulturama kod kojih je kult „vođe“ posve normalna stvar, a takvo što već nije samo njemački specifikum. Ili, kako se to kaže u jednom izvještaju tadašnjeg egzilskog SPD - „Jedan se narod može prisiliti da pjeva, ali se ne može prisiliti da pjeva s takvim oduševljenjem“. Kershaw minuciozno pokazuje da je kult „vođe“ bio u središtu „nacional-socijalističke diktature, da su široki slojevi stanovništva do posljednjeg momenta razlikovali „vođu“ i režim, „vođu“ i njegovu nacističku partiju, da su u njegovim sve lakomislenijim vanjsko-političkim potezima vidjeli „mesijansko providenje“, da su ga spremno i poslušno slijedili, iako samim ratom nisu bili posebno oduševljeni. No, ni u ratu nisu vidjeli katastrofu dok nije bilo suviše kasno. Tek s prvim velikim porazima dolazi do načinjanja „Hitlerovog mita“, ali on živi u glavama mnogih i posthumno sve do faze u njemačkom razvoju koja se zove „privrednim čudom“, pa i poslije nje. Jer, čak, i u toj fazi nevjerovatnih stopa rasta i sveopćeg prosperiteta u Njemačkoj – navodi Kershaw – oko četiri procenta Nijemaca je izjavljivalo da je spremno birati samo nekoga poput Hitlera i da je Hitler za Njemačku uradio samo dobre stvari. A broj onih koji su mišljenja da je Hitler jedan od najvećih njemačkih državnika svih vremena, samo da mu se nije „omakao“ rat s cijelim svijetom, spao je sa 48 odsto iz 1955. godine na 32

odsto tek u 1967. godini. Ovo su, zaista, zastrašujuće poruke i za balkanskog čitatelja. Jer, nema razloga za vjerovati da bi kod nas denacifikacijski i demokratski procesi mogli ići brže, dapače.

Želimo, zapravo, reći da su desničarski trendovi najjasniji upravo u onim zemljama koje su u prošlosti iskazale najmanje volje za demistifikacijom vlastite prošlosti. Primjerice, već je legendarna austrijska nesprijetnost na suočavanje s činjenicom da su u Drugom svjetskom ratu veliki dijelovi austrijskog stanovništva bili „oduševljeni nacisti“, pa je – u tom obzoru – upravo poginuli Haider bio samo logična konsekvencija „duplog morala“ i neprovedene denacifikacije. A i Italija je zemlja koja je u pogledu denacifikacije tek na početku. Ne samo što još uvijek živi „Musolinijev mit“, nego se namjerno fenomen nacizma uvijek povezuje samo s Hitlerom, „zlim Nijemcima“, pa i ovovremenom Njemačkom, čime Italijani podsjećaju na političku nekulturu s druge strane Jadrana. „Dobročudni fašizam“ navodno, u Dučellovoj oblandi, i nije bio tako loš. A ni Francuzi – uz svo poštovanje njihovih zasluga za ideju prosvjetiteljstva i demokracije u modernoj Evropi – nisu u stanju kritički promisliti, primjerice, vlastitu odgovornost ne samo za nemilosrdno saučestvovanje u deportaciji Židova u Drugom svjetskom ratu, nego niti o odgovornosti za zločine u „alžirskom ratu“ i drugim kolonijalnim avanturama.

Time se dodiruje problem koji kao mora pritišće narode i novonastale zemlje bivše Jugoslavije. Kod nas se upravo izlazi iz pelena „konsenzualnih diktatura“ i ostaje se, u pravilu, u vremenima demokracija u kojima vlada i dalje rodovsko-plemenska logika, a koja dobro smrducka na fašizam. O političkoj modernosti se na Balkanu još uvijek ne može govoriti. Gotovo nitko nije spreman na rizičan posao kritičke obrade vlastitih mitova i zabluda, kako onih od prije 70 godina, tako i onih iz posljednje decenije XX stoljeća. „Hitleri iz naših sokaka“ tako i dalje uživaju u brlozima koje su sami stvorili. No, ta logika neminovno vodi novim žrtvama i sramotama...

Nijemci su u vremenu između 1933. i 1945. godine morali platiti visoku cijenu za odustajanje od demokratske odgovornosti i za nekritičko povjerenje u „jako vođstvo“ – jedna je od posljednjih rečenica Iana Kershawa u knjizi „Hitlerov mit“. Naravno, da se ova ocjena odnosi i na nas, ali na prostoru bivše Jugoslavije ima i prećih zadataka, naime razrušiti već postojeće mitove o bivšim i aktualnim „vođama“, onima na grobljima i onima u životu!

Genocid kao posljednji korak pljačke

Za historičara Götz Alyja se kaže da je „dijete prvog Turčina koji je stigao u Berlin“. On je, inače, rođen 1947. godine u Heidelbergu, studirao je novinarstvo u Münchenu, a povijest i politologiju u Berlinu. Smatra se specijalistom za socijalnu politiku i povijest Trećeg Rajha. Teze i tvrdnje izložene u njegovoj knjizi

"Hitlerova narodna država" (2005), jesu radikalne, ali nisu iznenađenje za one koji prate njegovu znanstvenu i publicističku karijeru. Iza njega je, naime, čitav niz samostalnih istraživanja o „konačnom rješenju židovskog pitanja“ („Endlösung der Judenfrage“), uključiv o holokaustu u Mađarskoj, ili koautorskih studija o nacističkom vremenu. O "mislećim predvodnicima uništenja" uradio je zapaženu studiju sa Susanne Heim; o "posljednjem poglavlju" nacističke diktature, pak, studiju sa Christian Gerlach.

Nacisti su se razumjeli kao "nacionalni socijalisti", tvrdi Aly, a svoj režim kao "narodnu državu". Suglasnost podanika za unutarnju i vanjsku politiku je nacistički režim kupovao, pak, silnim privilegijama. Dok je "nacistička elita" kupljena mjestima u režimskoj hijerarhiji, koja su donosila sobom "slast i mast", ogromna skupina običnih podanika – dakle, 95 odsto stanovništva Trećeg Rajha – potkupljena je poreskim povlasticama, urednim opskrbama i na druge načine. Vojničke familije su primale do 85 odsto prosječnog dohotka, a ako su imale dugove nije nad njima vršena nasilna plijenidba. Osim oporezivanja posebno bogatih, glavni izvor za punjenje ratnih kasa nacističkog režima je bila pljačka, prvo židovskih sugrađana, pa potom svih zaposjednutih zemalja. "Holokaust nije moguće razmjeti", piše Aly, "ukoliko se ne razumije kao najkonzekventnije masovno pljačkaško ubojstvo u modernoj povijesti". Otetim i opljačkanim se "kupovao mir u kući", time se jedino može objasniti izostanak masovnijih protesta protivu Hitlerove diktature. Jer, otetim blagom nisu punjene samo državne kase Trećeg Rajha, tvrdi Aly, nego je preraspodjelom "arijariziranog bogatstva" za mnoge Nijemce, iako u ratu, nastupilo poboljšanje životnih uvjeta. On zaključuje da se opljačkano i oteto od Židova slijevalo, maltene, u svako njemačko domaćinstvo, te da je genocid bio samo "ekonomski neophodan", posljednji korak pljačke.

Ove Alyjeve teze o "Hitlerovoj narodnoj državi" su bile izložene već u maju 2002. godine u njegovom predavanju na Berlinskoj akademiji umjetnosti, pa su potom objavljene i u njegovoj knjizi eseja "Rasa i klasa", ali nisu naišle na poseban interes. Poigravajući se sa rečenicom Maxa Horkheimera – "tko ne želi govoriti o kapitalizmu, treba ćutati i o fašizmu", Aly je već tada skicirao svoje buduće istraživanje, ustvrdivši - "tko o mnogim prednostima za milijune običnih Nijemaca ne želi govoriti, taj treba da ćuti i o nacionalsocijalizmu i o holokaustu"! Alyja interesira, zapravo, cijelo vrijeme pitanje – zašto su milijuni Nijemaca bili vjerni Hitleru? Njegov konzekventni odgovor je uvijek bio – zato što su od toga profitirali. Posljednjom knjigom "Hitlerova narodna država", on je svoje ranije hipoteze pokušao akribično i dokazati, navodeći brojna dokumenta ili upućujući zainteresiranu publiku na njih. Pa, ipak, mnogima se učinio presmion i provokativan njegov generalni zaključak da je „Nijemcima u Drugom svjetskom ratu bilo bolje nego ikada ranije“, odnosno da su oni "u

nacionalnom socijalizmu vidjeli formulu budućnosti – zasnovanu na pljački, rasnom ratu i ubojstvu"! Aly koristi za Hitlerove vojnike i izraz "naoružani vozači maslaca" ("bewaffnete Butterfahrer"), tvrdeći da su u prvoj fazi rata uglavnom i bili samo prevoznici opljačkanih bogatstava u porobljenim zemljama. Šta, pak, Aly misli o običnim Hitlerovim vojnicima i simpatizerima dade se razumjeti iz jednog citata nekog njegovog ovdašnjeg učitelja, kako je "rat bio veliki poduhvat maloga čovjeka".

Da, riječ je o poznatoj istini, mnogi su diljem Evrope s pjesmom otisli i u Prvi svjetski rat, a ako je vjerovati nobelovcu iz Kölna, Heinrichu Boellu, Nijemci su to uradili ponovo i u Drugom svjetskom ratu. Do sada su bila dominantna mišljenja, inače, da su Nijemci podržavali Hitlerovu unutarnju i vanjsku politiku, ali da samim ratom i nisu bili posebice oduševljeni. A i u ulozi "naoružanih vozača butera" (njem. Buttermaslac), mogli su biti samo do "Staljingradske bitke". Od tih vremena kotači Hitleroveog ratnog stroja škripe, počinje da nedostaje maslaca i "ne ide sve kao buter"...

Još od objavljivanja čuvene knjige Daniela Goldhagena „Hitlerovi (dobro)voljni dželatari – sasvim obični Nijemci i holokaust“ nije se u Njemačkoj sa više emocija diskutiralo o jednoj knjizi o nacističkom vremenu kao o Alyjevoj knjizi „Hitlerova narodna država“. A i kako ne bi kada se u njoj govori o „dopadljivoj diktaturi“, koja je korumpirala velike dijelove tadašnjeg njemačkog stanovništva. Takvo što nitko ne želi rado čuti. Pogotovo poruku da su ti mali obični ljudi postali „voljni profiteri“ krvave diktature. Tim tezama je, zapravo, ova knjiga iznova otvorila raspravu o „kolektivnoj krivnji“ tadašnjih Nijemaca, iako se – kako je pokazano – već u Nürnbergu odlučilo suditi pojedincima za individualnu krivicu, uključujući onu „po komandnoj odgovornosti“, te tek nekolicini organizacija. Kao što je znano, moderna historiografija i druge znanstvene discipline nerado govore o „kolektivnoj krivici“, što ne samo u njemačkom slučaju služi kao osnova za individualizaciju krivice, nego i za zaboravljanje vlastitog udjela u ludilu koje je vodilo zločinu. Radije se govori o „kolektivnoj odgovornosti“!

To što je povodom objavljivanja „Hitlerove narodne države“ došlo do burne i kontroverzne rasprave o „kolektivnoj krivnji“, ima se zahvaliti „nestoru“ njemačke socijalne povijesti, ovdašnjem historičaru dr Hans-Ulrich Wehleru, koji je Alyjevu knjigu frontalno napao u magazinu „Der Spiegel“. On je Alyju prigovorio ni manje ni više nego „anakronični vulgarni materijalizam“ i neuvažavanje modernih dostignuća u istraživanju nacističke povijesti. Po njegovom mišljenju, Alyjeve teze o "kolektivnoj krivici" su deplasirane, moraju se istraživati individualne krivice u sprezi sa „duhom vremena“. Čitav je niz njemačkih historičara i publicista koji su potom, u ovom duhu, nastavili da čerupaju Alyjevu knjigu. Alyju može, pak, predstavljati zadovoljštinu što je u njegovu

obranu ustao nitko drugi do čuveni historičar dr Hans Mommsen. Po njegovim riječima, Aly je u pravu, nacistička propaganda je stvorila pretpostavke za holokaust, pa je poriv za materijalnim bogaćenjem u židovskom pogromu, i drugim zločinima, podario cijelom zločinačkom poduhvatu značajnu poticajnu snagu. Drugim riječima, netko je iskoristio priliku i obogatio se, gazeći po leševima, dok se većina dala korumpirati sitnijim pogodnostima.

Götz Aly je u međuvremenu pojasnio da mu nije bila namjera otvarati diskusiju o "kolektivnoj krivici", nego da je želio opisati povijesne aspekte koji su do sada iz različitih motiva zaobiđeni ili površno urađeni. On je samo želio da ukaže na mehanizme koji su tadašnji njemački narod držali u dobrovoljnoj pokornosti. Nevolja je, pak, u tome što brojevi i mehanizmi "držanja u pokornosti" govore sami za sebe. "Nacisti su trebali novac i smislili su Auschwitz", tvrdi Aly. Zajedničko kontroverznom knjigama Daniel Jonah Goldhagena i Götz Alyja je tvrdnja da je mnogo veći broj Nijemaca učestvovao u prljavim poslovima nacističke diktature nego što se želilo, pa i još uvijek želi prihvatiti. U svakom slučaju, obje knjige oduzimaju Nijemcima mogućnost da se sakriju iza krivnje šačice onih koji su osuđeni u Nürnbergu ili negdje drugdje, što i nije daleko od implicitne tvrdnje o "većinskoj", ako ne i o "kolektivnoj krivnji". Pa, ipak, bolje je upotrebljavati izraz "kolektivna odgovornost", a krivicu individualizirati...

Ovdje moramo dozvoliti sebi ekskurziju i posve otvoreno zapitati - nisu li za posljednju yu-nesreću krivi brojni naoružani i nenaoružani "vozači maslaca" ne samo Miloševići, nego i Tuđmanovi i drugih režma na Balkanu u posljednjih 15 godina? Naša nesreća je, pak, posebice u tome što su ti "vozači maslaca" ostali na vlasti i poslije kataklizme koju su skrivili. Potaknuti njemačkim iskustvima želimo ustvrditi, zapravo, da principijelno ispravna teza o „individualizaciji krivice“ vodi, nažalost, u amnestiju brojnih krivaca, jer uključuje slatku kolektivnu samoobmanu kako nam je za nesreću bio i ostao netko drugi kriv. Gore od toga je jedino proglasiti cijeli neki narod odgovornim za neke zločine...

Sve ovo nama nije nikakva utjeha, jer mi smo potrošili proteklih gotovo 20 godina, a da se nismo pomakli s mjesta. Da, naše je prokletstvo i u tome - koliko god to protivrječno i bolno zvuči što nismo imali "nulti čas", što nitko nije poražen vojno i politički, kako je zaslužio... Posljedica svega toga je što neporažena većina, poržana u svom dominirajućem mišljenju od strane medija i problematičnih elita, i dalje živi u iluzijama. Tuđa joj iskustva ne trebaju i ne mogu pomoći. Za sopstveno "prevladavanje prošlosti" nedostaje, međutim, supstanca, građanskog, moralnog bunta prema sopstvenim zabludama!

(Nastavak u sledećem broju) ■

Krv i čast Srbije

PIŠE: TAMARA KALITERNA

Slobodan Antonić koji se predstavlja kao "analitičar" je 5. februara u dnevniku "Politika" potpisao kolumnu pod naslovom "Kompleks krivice" koja hvali dokumentarac „Sajmište, istorija jednog logora" u produkciji RTV B92.

"Logor na Starom sajmištu omiljeno je retoričko mesto ljudi koji sebe vole da nazivaju 'drugom Srbijom'. Ono je za njih pokazatelj kontinuiteta nekakvog 'genocidnog duha' koji navodno postoji u Srbiji... U izveštaju Helsinškog odbora za ljudska prava za 2006. godinu krivica za nacistički holokaust nad srpskim Jevrejima proširena je na 'vladu nacionalnog spasa Milana Nedića, ljotičevce, Žandarmeriju i Specijalnu policiju, čiji je efikasan rad doprineo da je već u avgustu 1942. godine Beograd, kao prva evropska prestonica, proglašen za grad očišćen od Jevreja (Judenrein)'... Kao što je predstavljeno u filmu, od izdavanja naređenja, preko čuvanja logoraša do ubijanja u gasnoj komori, u celoj operaciji istrebljenja srpskih Jevreja učestvovali su isključivo nemački nacisti. Štaviše, logor se uopšte nije ni nalazio u okupiranoj Srbiji, već na teritoriji koju je anektirala NDH... Ustaški pokolji po Sremu ili hortijevska racija 1942. u Novom Sadu odigrali su se, takođe, na današnjoj teritoriji Srbije. Pa ipak, groteskno je reći da Srbija sa tim događajima ima veze. Baš kao što je groteskno nalaziti vezu između 'stanja ljudskih prava u Srbiji 2006', sa nacističkim logorom na Starom sajmištu 1942!", piše Antonić.

Iste nedelje kada se Antonić obratio čitaocima "Politike", nacistička organizacija „Krv i čast Srbija" je, po želji pokojnika, „prosula pepeo američkog neonacističkog lidera Dejvida Lejna na srpskoj zemlji". Lejn je umro u zatvoru u kome je trebalo da čami 190 godina zbog zavera i ubistava.

Prema podacima beogradske Jevrejske opštine, najviše Jevreja iz Srbije skončalo je u logoru "Topovske šupe" u beogradskom naselju Voždovac, koji je jedini u Evropi patentirao naziv "jevrejski". Od 8. do 12. decembra 1941. u njemu su se našli gotovo svi Jevreji iz Beograda, a ubijali su ih od marta do maja 1942. godine. Ubijeno je oko 8000 Jevreja. Voždovac nije pripadao NDH.

Predsednik Saveza jevrejskih opština Aleksandar Nećak kaže: "Posle Drugog svetskog rata nestalo je 86 procenata jevrejske populacije koja je pre rata živela u Srbiji".

U Beogradu je patentirana i gasna komora, kamion "dušegupka", u kome su Jevreji sa Sajmišta gušeni do Jajinaca gde su ih bacali u spremne rake. U Jajincima je sahranjeno oko 68.000 ljudi. Do sredine maja 1942. istrebljene su jevrejske porodice u Srbiji.

"Efikasnost" i "ekonomičnost" ubijanja Jevreja u putujućoj gasnoj komori u Srbiji pohvalili su Hitlerovi operativci na konferenciji na jezeru Vanze početkom 1942.

Na Sajmištu je bilo i 7000 dece i žena logoraša. Od ovih zatočenika preživio je svaki sedmi. U junu 1942. raportiralo se u Berlin: Serbien ist Judenfrei.

Beč, u koji su nemački vojnici umarširali u martu 1938. sačuvao je Jevreje do oktobra 1942, a Berlin do maja 1943.

Pre Drugog svetskog rata oko 48.000 Jevreja živelo je u Bugarskoj, nemačkoj saveznicu, a kraj rata je doživelo oko 50.000, među kojima i Jevreji iz Srbije. Kada je prva grupa Jevreja trebalo da ode u poljski konc-logor, mitropolit Kiril je u Plovdivu upozorio da će, ako počne deportacija, on i sveštenstvo leći na šine da zaustave transport. Sinod Bugarske pravoslavne crkve je apelovao na vladu i cara Borisa III da ne saučestvuju u genocidu Jevreja. U proleće 1943. poslanici, akademici, sportisti, članovi Pen kluba, Unija lekara i istaknute ličnosti usprotivili su se da se Jevreji isporuče nacistima. Boris III je Jevreje-muškarce starosti od 18 do 45 godina oterao u radne logore, a saveznicima objasnio da Jevreji, kao bugarski podanici ne mogu u vreme rata biti transportovani izvan granica carstva mu.

U fašističkoj Italiji preživelo je 80 odsto Jevreja. Kralj Kristijan je izjavio da će on biti prvi građanin okupirane

Danske koji će vezati "jevrejsku traku". Kad je Berlin od Danaca tražio da otpuste Jevreje iz javnih službi, rečeno je da takvih ima samo 31. U Danskoj je živelo 6500 Jevreja, a još oko 1400 Jevreja iz Rajha pobešlo je Dansku.

UN su 27. januar proglasile Međunarodnim danom sećanja na žrtve holokausta. Godine 2005. šefovi 25 evropskih država su u Aušvicu obeležili 60-godišnjicu oslobođenja ove fabrike smrti. Predsednik SCG Svetozar Marović se prehladom pravdao što tog dana nije bio uz bolju polovinu Evrope, ali je uveče gostovao u studiju TV BK. Nekoliko nedelja kasnije Bojan Kostreš, predsednik Skupštine Vojvodine seo je u auto, otišao u Aušvic, stavio venac na Zid smrti. Za nacionalnu televiziju ovo nije bila vest.

Ove godine se 27. januara, umesto pogurenog sećanja na holokaust, u Srbiji uz pesmu, igru, bife, tamjan, osveženje i paketiće slavio najveći srpski svetitelj, Podgoričanin. Tog dana, pomireni, predsednik Srbije Boris Tadić i ministar prosvete Žarko Obradović poručili su: srpski narod nikada nije bio antisemitski raspoložen, država Srbija se uvek zalagala za očuvanje uspomene na holokaust.

Direktor centra „Simon Vizental“ iz Jerusalima Efraim

Nedovršeni nacionalizam

PIŠE: DUŠAN SAKIĆ

Nije sigurno ništa novo ako se kaže da budućnost zavisi od obrazovanja i kulture, ali je sigurno novo ako se kaže da budućnost jedino od toga zavisi i ni od čega drugog. Zato je suviše lako obećavati prvi deo rečenice i to svi rade, jer je genealogija drugog dela rečenice ogroman problem za veliku većinu onih koji sa pozicija prošlosti pokušavaju da reformišu današnje obrazovne ustanove, a posledice su jako bolne i vidljive svih ovih dvadeset godina jer iz prošlosti možete dobiti samo nedovršeni nacionalizam kao suštinu obrazovnog sistema u Srbiji.

U Srbiji on nikada i neće dobiti neku svoju konačnu formu i značenje, jer je u glavama raznih Čosića, Bečkovića, Antonića suviše malo grobova po ovoj zemlji da bi se jedna takva ideja mogla zatvoriti u konačnom obliku, odnosno nedovršeni nacionalizam je za njih konačno rešenje svih problema Srbije za koju živote treba da izgubi celokupno mlado stanovništvo, koje ne uspe da pobege iz ove zemlje.

Ovakav sistem stvara od mladih ljudi buduće ratnike, buduće žrtve i buduće zločince koji će održavati i braniti jednu mitsko-istorijsku svest iz jednog jedinog razloga, zato što pojam budućnosti u Srbiji ne sme nikad da postoji, jer je budućnost uvek vezana uz pojam slobode, a prošlost uz autoritet, uz politiku, uz poslušnost i podaništvo. Možda će nekome sve ovo izgledati besmisleno, ali to još uvek neće značiti da nisam u pravu što o ovome po meni ključnom problemu govorim – ma šta govorim – urlam svih ovih godina, jer su ljudski životi upravo iz ovih razloga zaustavljani, a da nisu ni započeli, a krivci još uvek

objavljaju knjige (umesto da sede u zatvorima), za neke buduće Mladiće, Miloševiće, Arkane, Legije, Koštunice, Tadiće, održavaju promocije na sajmovima knjiga, školama, centrima za kulturu, pozorištima.

Možda ne bi bilo loše kada bi se i terminološki i vrednosno promenila značenja pojma obrazovanja u Srbiji, jer ono u nas i nema slobodnog pojedinca u samom sebi zbog kojeg ono i treba da postoji, već poslušnika koji na mitu i istoriji treba da proživi svoj život koji i nije život nego istorija koja živi umesto njega, ako u međuvremenu ne ode u rat kao praksu koju zahtevaju pisci knjiga iz kojih oni uče, jer se istorija u Srbiji i potvrđuje ratovanjem, a ne znanjem i obrazovanjem, jer se potvrđuje brojem žrtava, a ne brojem ljudi koji su menjali tokove nauke i društva (takvi ljudi ili su proterani ili ubijeni). Zar, na kraju, i treba živeti u takvoj zemlji koja je u svetu poznata po zločincima i ubicama koji su najviša svetinja i koji su postali naši novi svetitelji i sveti, naši novi prosvetitelji pred čijim će se ikonama uskoro moliti celokupna Srbija.

Da li možete da zamislite zemlju u kojoj se po knjižarama prodaju knjige ubica, da li možete da zamislite zemlju u kojoj se u ustanovama od najvećeg kulturnog i obrazovnog značaja za jednu zemlju nalaze ljudi koji su pisali dokument konačnog rešenja nedovršenog nacionalizma, da li možete da zamislite zemlju gde je negativna selekcija princip, a poslušnost i podaništvo vrlina i najveća vrednost, da li možete da zamislite zemlju gde život nema nikakvu vrednost zato što u sebi sadrži slobodu i budućnost, a grobovi predstavljaju ostvarenje suštine istorije i mitologije, bez shvatanja da istorija i mitologija nemaju suštinu, da one nisu nikakvi principi, da one u sebi ne sadrže život, ne sadrže vrednost, da iz njih ništa ne treba učiti, da iz njih ne može da nastane ništa osim rdave beskonačnosti zločina koji se ponavlja iz generacije u generaciju. ■

Zurof je tih dana postao počasni građanin Novog Sada u kome je u januaru 1942. godine pogubljen i u Dunav bačeno više od 1300 Jevreja, Srba i Roma. "Ovde ima veoma malo antisemitizma", izjavio je Zurof za TV B92, dok su u Novom Sadu građani potpisivali zahtev da se izmesti spomenik antisemiti Jaši Tomiću.

"Namnožavanje ljudstva bilo je kod Jevreja jače i naglije, nego namnožavanje proizvodnje i sredstava za život. A gde to nastupi, tamo mora nastupiti zverska borba za opstanak – otimanje. Ta je okolnost proizvela, po našem mišljenju, kod Jevreja razvrat", pisao je Tomić.

Spomenik Tomiću u najstarijoj novosadskoj ulici postavile su radikalske vlasti onog dana 2006. godine kada se međunarodna empatija seća „Kristalne noći“.

U februaru 2005, na forumu jednog nacističkog sajta na srpskom jeziku objavljen je spisak Jevreja u Srbiji. Forumasi se slažu da je samo mrtav Jevrejin dobar Jevrejin. Na ovom sajtu su se mogle saznati adrese i brojevi telefona jevrejskih porodica iz Srbije.

Od 2005. vojvođanskom prestonicom kruži brošura Milorada Mojića „Srpski narod u kandžama Jevreja“. Knjiga je prvi put objavljena 1941, kada je Mojić bio generalni tajnik „Jugoslovenskog narodnog pokreta Zbor“ Dimitrija Ljotića. Na kraju izdanja dopunjenog 2003. godine je spisak od 120 Jevreja koji su "neprijateljski delovali protiv srpskog naroda od 1989. do 1999. godine", uz opasku da se spisak svakodnevno dopunjava.

U Novom Sadu su u noći između 25. i 26. oktobra prošle godine na spomeniku žrtvama zločina u januaru 1942. godine, crnom bojom unutar kukastih krstova ispisana četiri slova S.

I nizvodno se bez problema prodaju antisemitske knjige, iako je beogradska Jevrejska opština podnela krivične prijave protiv izdavača. Judeofobi kampuju u izdavačkoj kući „Ihtus – Hrišćanska knjiga“, čiji je vlasnik bivši kvislinski ideolog Ratibor Đurđević koji kaže da su "psihologija, uz druga bezbožna učenja - sociologiju, filozofiju, politikologiju, ekonomiju, društvene nauke, komunizam, liberalizam, itd. - deo skrivenog, postojanog, judeo-masonskog napada na hrišćanstvo u Zapadnom svetu".

U martu 2005. u Beogradu su iznikli grafiti i plakati na kojima se B92 diskvalifikuje kao jevrejski agent i poziva na bojkot njegovog programa. Na ulazu u Jevrejsko groblje nacrtani su grafiti "Jevreji, paraziti, napolje iz Srbije"; "Hoćemo slobodu, a ne jevrejski jaram"; "Srbija Srbima" uz doctrana četiri ocila. Tada su i u Negotinu na fasadama osvanuli grafiti i poruke sa kukastim krstovima i precrtanom Davidovom zvezdom, uključujući poslovne prostorije Kineza i sedišta nevladinih organizacija.

Uoči predsedničkih izbora 2002. Velimir Ilić je protivkandidata Miroljuba Labusa stigmatizovao uz "nije Srbin", već "Jevrejin".

Pre Drugog svetskog rata u Srbiji je živelo 75.000 Jevreja. Sada ih ima 1185 – 600 manje nego na prethodnom popisu.

"Nacionalni stroj" je isplanirao "Marš za srpsko jedinstvo" 7. oktobra 2007. u Novom Sadu gde živi 27

etnički raznobojnih grupa. Grupa "Obraz" se pridružila maršu u čast drugog čoveka Gestapoa i osnivača Dahaua. Marš je zabranjen kada je Zajednica jevrejskih opština pozvala srpske političare da se "pridruže drugima u osudi najavljenog marša". Organizator marša Goran Davidović je 2006. osuđen na 12 meseci zatvora zbog upada na univerzitetsku antifašističku tribinu. "Ovi strani elementi u srpskoj Vojvodini šire svoj pogani smrad", objavljuje nekažnjeno kažnjenik.

Na zahtev Skupštine Vojvodine policija je u novembru 2005. godine izvestila da su "Nacionalni stroj", skinheads, "Krv i čast", te "Racionalisti" neonacističke organizacije, dok je "Obraz" klerofašistički. „Antizapadnjaštvo, nacionalizam, ideološka isključivost, odanost Radovanu Karadžiću i Ratku Mladiću, homofobija, animozitet prema liberalnim vrednostima i antisemitizam, njihovi su zajednički programski elementi", nabrojano je u izveštaju. Vojvođanski poslanici tražili su da vlada zabrani "Obraz". Predsednik vlade je bio Vojislav Koštunica koji je svojeručno napisao 1996. za glasilo "Obraza" članak od koga se nije ogradio. U fragmentu teksta Koštunica piše: "Osnovna zamisao unutrašnjih granica druge Jugoslavije bila je da se Srbija učini manjom nego što jeste, a druge republike učine većim nego što one stvarno jesu".

Zeleni venac u Beogradu probudio se na Međunarodni dan sećanja na holokaust sa kukastim krstovima izgrebanim na očima dečkića romske nacionalnosti. Dečak na plakatu bi da se školuje. "Iskopaše ti oči, lepa sliko... Arbanas ti je nožem izbo oči", uveren je pre 102 godine Milan Rakić u Gračanici, rodoljub u jedanaestercu pred freskom osmogodišnjakinje koju su udali za kralja-bigamistu. Četiri dana niko nije skinuo unakažen plakat sa Zelenog venca.

U maju 2008. je na vratima beogradske Unije Roma nacrtan kukasti krst i ispisano "Jebem vam majku cigansku".

U jesen 2007. Marko Jakšić, poslanik DSS bivšeg premijera Koštunice utvrdio je da poslanik Vladan Batić "koristi svoj romski i ciganski mentalitet kako bi vršio provokacije". Jakšić je ostao poslanik i državni pregovarač o Kosovu. Jakšićev koalicioni partner Ilić je na optužbe da je razbijao prozore Radija Ozon u martu 2001. odgovorio: "Nismo mi sitni Cigani".

Pre dve godine maloletnog Roma Branka Nikolića iz Boljevaca nadomak Beograda ubila su četvorica skinheads. Drvenom i metalnom šipkom su ga udarali po glavi. Kada je izgubio svest oblepili su mu noge selotejpom i živog bacili u kanal "Volk".

Dvanaestogodišnji Dušan Jovanović iz Progara ubijen je maljem 1942. u logoru Jasenovac zato što je Rom. U oktobru 1997. godine, gvozdenim šipkama na beogradskoj ulici je pretučen na smrt opet dvanaestogodišnji, opet Rom, opet Dušan Jovanović.

"Ko je od vas bez grehova, neka prvi baci kamen", odgovorio je Hrist onima koji su mu doveli grešnicu da bi je kamenovali. Grešnicu su doveli hipokriti i farizeji, poruka je Jovana iz Novog zaveta. ■

Made in Montenegro

PIŠE: IGOR PERIĆ

Na prijevremenim izborima 29. marta, veća članica aktuelne vladajuće koalicije, Demokratska partija socijalista, ima šansu da ostvari nešto što je malo kojoj modernoj političkoj stranci pošlo za rukom. Novom pobjedom bi, pod pretpostavkom da izgura puni mandat, zagazila u treću deceniju kontinuirane vlasti...

U protekle dvije decenije u četiri državna okvira (SFRJ na izdisaju, SRJ, SCG i u samostalnoj Crnoj Gori) dobila je svih sedam parlamentarnih izbora, što redovnih, što vanrednih, sama ili u nekoj vrsti koalicije. U poređenju sa ostalim bivšim jugoslovenskim republikama, u kojima su stranke na vlasti prolazile opozicioni staž, crnogorski slučaj predstavlja slučaj sui generis. Marketinški rečeno, domaći brend – made in Montenegro.

Može se to, pripisivati mentalitetu, strahu od promjene... specifičnoj istoriji, maloj sredini u kojoj izbor političke strane nerijetko počiva na plemenskoj pripadnosti, gdje argumentacija, koliko god jaka, ima male šanse...

Postojanost i nepromjenjivost vodećih političkih igrača neki pripisuju karakteru same vlasti, ali i deficitu ozbiljne alternative u opozicionim redovima, bolje rečeno (ne)spособnosti da poljuljaju karijeru DPS.

Analitičari gotovo da opoziciji ne ostavljaju imalo šansi da se ovoga puta revanšira. S druge strane u javnosti se kalkuliše da li je ministar finansija Igor Lukšić već politički stasao da naslijedi Đukanovića u premijerskoj fotelji, ili će Đukanović i dalje ostati na kormilu.

PARADOKS: U šanse opozicije ne vjeruje - ni sama opozicija. Po običaju koji ih prati već nekoliko izbornih ciklusa, kada nekako uoči trke probaju da zbiju redove, pa im redovno ne uspije, ospu drvlje i kamenje tražeći među sobom izdajnike odgovorne „za predstojeći krah“. Preostaje im rovoska borba, po principu ko će kome glas više da otme...

Znajući za tu okolnost, DPS ih je i ovoga puta iznenadila kao domaće putare snijeg usred zime. Izborna utakmica trebalo je da bude održana krajem godine, ali je DPS odlučila da joj više odgovara proljeće. Na taj način je iskoristila rascjep i unutrašnji raskol u nekoliko opozicionih stranaka i kolicija kojima termin izbora najmanje odgovara.

Zahvaljujući sličnim potezima, čelnici DPS su prevezli svoj brod kroz sve brzake i sprudove devedesetih i evo troše prvu deceniju XXI vijeka. Nakon prvog izbornog nastupa u liku Saveza komunista, 1990. godine, nastavka u istom sastavu pod drugim imenom 1992. godine, stigli su i do prekretnice i raskola stranke 1996. godine. Period od te četiri godine poznat je kao vrijeme jedinstvene DPS, monolitne, same sebi dovoljne. Rascjepu je doprinijelo različito pozicioniranje Bulatovića i Đukanovića u odnosu na tadašnji razvoj krize u Srbiji nakon studentskih protesta koji su uzdrmali Dedinje.

Momir Bulatović je tada promovisao SNP i Jugoslaviju bez alternative, dok je Đukanović počeo da traži alternativu i uliva nadu independistima.

Tako je okončan period ovjekovječen nekadašnjim DPS izbornim sloganom „Pančićeva omorika raste na Tari, a crni

bor na Durmitoru, a oboje pod istim nebom u Jugoslaviji...“

Ostalo je istorija, što bi se reklo.

U proteklih 11 godina DPS, uz podršku SDP, funkcioniše u koaliciji, u kojoj ima dominantnu vlast. Ove dvije partije, uz direktnu ili indirektnu podršku nekih manjinskih stranaka, opstaju uprkos sporovima. Koalicija je lagano odradila i prve izbore u nezavisnoj Crnoj Gori. Na ruku im je tada išla još vruća priča iz srpski nastrojene i državnom zajedništvu zaklete opozicije. Pojedini desničarski elementi tražili su svoje sobe, i autonomiju... Dovoljno zbog „neprijatelja koji ne spava“, vladajuća koalicija ostane na tronu. Opoziciji u Crnoj Gori, 20 godina ne ide. Razne formacije i tabori nikako nijesu uspjeli da budu dovoljno blizu ili prebace 50 odsto.

KLJUČNI PROBLEM: Prema riječima Srđe Darmanovića, direktora CEDEM-a, problem opozicije je što politiku zasniva na apriori odbacivanju bilo kakve saradnje s Demokratskom partijom socijalista. „Mislim da je to jedna stara i sterilna priča, koja sve više i više košta na svakim izborima. Doba teških podjela oko dramatičnih pitanja u Crnoj Gori je završeno. Nije više moguće da samo od toga pravite politiku“, kazao je Darmanović medijima.

I prije nego su sjeli za pregovarački sto, zakukali su da je to nemoguća misija, da bi, nakon što je fijasko potvrđen, jedni drugima zaboli nož u leđa i servirali razne političke igre kako bi se što bolje pozicionirali uoči raspodjele opozicionog kolača. Glavni rivali na opozicionoj sceni ostaju Socijalistička narodna partija, Pokret za promjene, (od kojeg se odvojio dio funkcionera i osnovao novu stranku – Demokratski centar koji je potom ušao i koaliciju s Liberalnom partijom), i Nova srpska demokratija, prekomponovana Srpska lista u novom ruhu čiju okosnicu čini rukovodstvo nekadašnje Srpske narodne stranke.

Uloge prekomponovanih opozicionara zbog međusobnog konflikta svedene su na - statiranje. Cilj je da prežive na opozicionom bloku, usput će pucati na vlast, onako, ako upali. I svi su zadovoljni, ako se uzme u obzir mogućnost izbornih kombinacija na lokalnom nivou. A, nekako je lagodnije uzeti svoj dio i živjeti od političkog opozicionog djelanja, nego se nositi sa globalnom krizom, štrajkovima koji prijete, inflacijom koja će rasti, socijalnim pitanjima...

Možda je recept u rukama birača. Kada bi jednim opštim „štrajkom“ signalizirali svim političkim igračima da ovoga puta neće nasjesti na stalnu podjelu uloga. Bio bi to indikativan pokazatelj da se nešto mora mijenjati. Jer, apsolutna vlast, osim trenutne stabilnosti, dugoročno teško može da koristi jednom društvu.

Ipak, i da se dogode makar postupne promjene u skoroj budućnosti, DPS će ostati u orbiti, sve i da se u raspodjelu vlasti umiješa poneko iz opozicionih redova. Takav scenario opozicija još nije uspjela da iskoristi, a da ne govorimo o preseljenju najjače crnogorske stranke u opozicione redove.

Da opozicija uspije naglo i odjednom, bila bi to otežavajuća okolnost za DPS. Za razliku i od svog partnera SDP, DPS do sada na opštim izborima nije imala opozicionog iskustva. Pitanje je kako bi naglu promjenu poslaničkih klupa podnijela najjača partijska struktura. I da li bi imala kondicije za opozicioni staž?

No, to je i dalje nepoznanica. Hoće li ostati i nakon 29. marta? ■

Kažnjavanje Crne Gore

PIŠE: VOJISLAVA VIGNJEVIĆ

Godinu dana od sticanja nezavisnosti Kosova, srpske vlasti i srpski nacionalistički krugovi su na istoj političkoj ravni – ne priznaju i ne prihvataju realnost. I jedni i drugi su proklamovali Kosovo (u okviru Srbije) kao najviši državni i nacionalni interes. Ne haju za činjenicu da na tom istom Kosovu država Srbija nema nikakve ingerencije još od 1999. godine, a pogotovo ih ne može imati otkako je Kosovo postalo samostalna država. A navodna briga o Srbima na Kosovu samo je paravan za tvrdokornu “odbranu” onoga što im je u prvom planu – teritorija onakva kakvu su je zacrtali u mitomanskom velikosrpskom programu. Izgubili su je, međutim, u posljednjem ratu, kao što su izgubili i druge, po njihovoj doktrini, srpske teritorije u prethodna tri rata na prostoru bivše Jugoslavije. Svima koji misle drugačije, prišivena je etiketa izdajnika jer su, po dobro oprobanoj miloševićevskoj agitpropovskoj recepturi podržali albanske secesioniste na Kosovu.

Države koje su priznale Kosovo, a nije ih malo, iako se ne tretiraju kao neprijateljske, nisu ni poželjne u zoni bratskih zemalja među kojima je neprikosnovena Rusija. Karakterističan je odnos u tom kontekstu Srbije prema Crnoj Gori koja je kažnjena proterivanjem ambasadorke Anke Vojvodić iz Beograda nakon što je Podgorica priznala Prištinu. Kako stvari stoje, crnogorska vlada će uskoro uspostaviti i diplomatske odnose sa Kosovom pa je zgodno upitati se koje će nove protivmere Srbija preduzeti protiv (toliko neposlušne) Crne Gore koja je, uzgred, suverena i samostalna država.

Srpski nacionalisti zadovoljno trljaju ruke jer proterivanje crnogorskog ambasadora nije samo kazna za Kosovo nego i za referendum o nezavisnosti, budući da oni ne samo da ne priznaju crnogorsku državu nego negiraju i samo postojanje crnogorskog naroda. Uostalom, miting prosrpske opozicije u Podgorici organizovan uz pomoć određenih beogradskih i crkvenih krugova predvođenih vladikom Amfilohijem nakon što je zvanična Podgorica priznala Kosovo, imao je za cilj da destabilizuje Crnu Goru. A smišljen je i novi način delovanja s istim ciljem, a uoči prevremenih parlamentarnih izbora zakazanih za 29. mart čiji bi poželjni ishod bio smenjivanje vlasti prosrpskim „proverenim“ kadrovima, formiranje Srpskog nacionalnog saveta u Crnoj Gori. Taj savet traži da se od iduće školske godine razdvoje odeljenja i nastava na „jezičkoj osnovi“ i da srpska deca u Crnoj Gori ne moraju da se školuju po crnogorskim udžbenicima. Savet traži od Ministarstva prosvete da omogući „srpskim istoričarima i profesorima srpskog jezika“ koji su podobni po sudu Saveta, da pišu udžbenike za srpske đake. Ovo neodoljivo podseća na pregrevavanje političke atmosfere i dizanje tenzija tvrdnjama o ugroženosti srpskog jezika i Srba u Crnoj Gori uoči referenduma o nezavisnosti. Karakteristična je i histerična reakcija u ovdašnjoj javnosti

povodom toga što su poznati glumci Milena Dravić i Dragan Nikolić uzeli crnogorsko državljanstvo. Čak se i predsednik Tadić oglasio pozivajući javnost da smiri strasti (ne nazivajući to pravim imenom nacionalističkog ispada) koji nije propustio da podvuče kako „ne misli da postoji različit identitet između srpskog i crnogorskog naroda“ što je, kako je naglasio, dobro poznata činjenica!? Ovakva dvosmislena izjava koja je došla s najvišeg mesta svakako neće doprineti boljim odnosima dve države.

Srpski nacionalisti se nadaju da bi predstojeći izbori konačno uklonili sa vlasti Đukanovića koga optužuju za loše srpsko-crnogorske odnose. To je i dežurna krilatica crnogorske opozicije čiji predstavnik Nebojša Medojević, predsednik Pokreta za promene, inače često i rado viđen i slušan u Beogradu tvrdi, da će se odnosi poboljšati kad Đukanović ode s vlasti. Sada, kaže Medojević, ovakav stepen odnosa ide u prilog vladajućoj strukturi. To je njihov način da strahom od Srbije drže homogenizovane manjinske grupe. Njihova politika je da se Srbija prikaže neprijateljem Crne Gore, ocenjuje Medojević što nisu propustile gotovo nijedne beogradske novine.

Crnogorski premijer Đukanović je nedavno ukazao na loše odnose između dve države ocenjujući da su na nedopustivo niskom nivou i da Beograd do sada „nije izrazio spremnost“ da prihvati novog crnogorskog ambasadora. „Sve dok Srbija ne kaže da je ambasador Crne Gore dobrodošao, ovde neće biti pokrenuta procedura za njegovo imenovanje“. On je rekao da su priznanje Kosova od strane Vlade Crne Gore i kako je ocenio „izgnanstvo“ crnogorskog ambasadora iz Beograda pogoršali odnose dve države koji su otoplili posle odlaska sa vlasti Vojislava Koštunice. Premijer je poručio da Podgorica želi dobre odnose sa Beogradom, ali da ne želi da Crne Gora moli Srbiju da prihvati njihovog ambasadora.

Replicirajući posredno i naknadno Đukanoviću, srpski ministar spoljnih poslova Vuk Jeremić je izjavio medijima da su odnosi između dve države narušeni onog trenutka kada je „vlast u Podgorici odlučila da u najkritičnijem trenutku naše diplomatske borbe za očuvanje ustavnog poretka podrži secesionističke ambicije kosovskih Albanaca, a ne miroljubivu politiku Beograda“. Jeremić je našao za shodno da „oceni“ rad crnogorske ambasadorke Vojvodić kao „dobar“ te da Podgorica treba da uputi predlog za novog ambasadora a na vlastima u Beogradu je da sagledaju ko je taj kandidat, to jest, da li „odgovara našim naporima da poboljšamo međusobne odnose – ako kandidat ne bude takav, daćemo negativno mišljenje“, unapred upozorava Podgoricu Jeremić. Inače, želeći da o tome razgovara sa ministrom, novinar crnogorske televizije je mesec dana čekao na intervju i nije ga dobio. U republičkom parlamentu je našao sagovornike, opoziciju, koja se založila za unapređenje i poboljšanje odnosa između dve države dok se iz srpske vladajuće koalicije niko nije oglasio!

Još jednu stvar valja istaći kada je reč o odnosu Srbije prema Crnoj Gori: za put ka Evropskoj uniji jedan od glavnih uslova je dobrosusedska saradnja i to zvaničan Beograd mora imati u vidu, ali ne samo kad je reč o zvaničnoj Podgorici, budući da je poremetio odnose sa svim susedima. Naravno, pod uslovom da iskreno želi u Evropu. ■

Lingvistika i politika

PIŠE: SRĐAN JOVANOVIĆ

Više je nego očigledna povezanost politike i stanja u lingvistici i inače, a pogotovo u okviru srbistike. Stručne literature koja se bavi ovim problemom ima, a možda je u tome najuspešniji rad Milana Šipke, pod naslovom *Jezik i politika*. Šipka polazi od samog koncepta sociolingvistike, gde već nailazi na problem: "Među našim jezičkim stručnjacima (izuzev sociolingvisti, kojih je i inače u nas malo), pa i u javnosti uopšte, rašireno je uverenje da su jezik i politika dva potpuno različita fenomena, dvije posebne oblasti ljudske delatnosti, koje se nigdje ne dotiču i nemaju ništa zajedničko, iz čega proilazi zaključak da se jezikom mogu baviti samo lingvisti, a ne i drugi, pogotovo ne političari, te da je svako uplitanje politike u jezička pitanja neumjesno, nelegitimno i, u krajnjoj liniji, štetno. Oni koji tako misle, s nipodaštavanjem i prezrenjem odbijaju svaku raspravu o politici, odnose se potcenjivački prema nastojanjima da se pojave u jeziku i oko jezika sagledaju u društvenom kontekstu, u kome je politika često nezaobilazan faktor, a neki idu dotle da i samu sociolingvistiku, koja se bavi proučavanjem jezika u društvenom kontekstu, negiraju kao nauku (Kovačević, 2001, 34). Nasuprot tome, jezikoslovci ozbiljnije i šire lingvističke i sociolingvističke orijentacije (Ranko Bugarski, Dubravko Škiljan, Ljubiša Rajić, Milorad Radovanović – da spomenem samo one najistaknutije kod nas) u svojim brojnim radovima uvjeravaju nas da veza između jezika i politike postoji i da je oduvijek postojala, da se mnoge jezičke pojave (ili, tačnije, pojave u jeziku i oko jezika) ne mogu shvatiti ni protumačiti izvan političkog i, naravno, šireg društvenog konteksta".¹

Činjenica stoji "da se mnoge jezičke pojave (...) ne mogu shvatiti ni protumačiti izvan političkog i, naravno, šireg društvenog konteksta". Činjenica je, takođe, da je sociolingvistika jedna valjana i validna nauka (i ova serija članaka se bavi, u suštini, sociolingvističkim pitanjima). Poznati predstavnik praške lingvističke škole, Roman Jakobson, još je 1963. postavio retoričko pitanje: "Zar mi danas ne shvatamo jezik u njegovoj opštosti, simultano i kao integralni deo kulture i društva?"²

Međutim, nužno je shvatiti razliku između uticaja društva i politike na jezik i pokušaja veštačke kodifikacije jezika (i veštačkog upravljanja jezikom). Iako je jezik nužno proučavati u širem društvenom kontekstu, to ne znači da bilo koji pripadnik tog društva može ili ima pravo da "upravlja" jezikom kako se njemu sviđa (ovde mislim prvenstveno na političare i uticajne pojedince). Dakle, jedno je sagledati

političara, primera radi, Dragana Kujovića, koji smatra da Crna Gora mora da ima i nacionalni jezik, i potom sagledati njegov uticaj na razvoj jezika (opisati njegovo zalaganje za nacionalni crnogorski jezik, analizirati da li je, i ako jeste, kako je eventualno uspeo u tome, objasniti na osnovu čega tako misli itd.), dok je potpuno druga stvar lobirati da je on iole stručan ili ne za takav jedan angažman ili pokušati 'pobediti' ga na političkoj osnovi, busajući se u velikosrbske grudi. Iako društvo zasigurno igra veliku ulogu u formiranju jezika, potrebno je shvatiti da je u velikoj većini slučajeva taj uticaj postepen i gotovo neprimetan. Retki su primeri da je pojedinac uspeo da utiče na razvoj jednog jezika u velikoj meri – primer Vuka Stefanović-Karadžića bi bio jedan, ali moramo imati u vidu da je vreme formiranja jezika i njihove kodifikacije u svetu u suštini, završeno tokom proteklih nekoliko stoleća, paralelno sa (i uslovljeno) širenjem pismenosti. Što se tiče političara, Šipka nastavlja: 'Prema tome, političari imaju pravo, a u nekim slučajevima su i obavezni, da se bave jezikom, ali u strogo naznačenim okvirima, po pravilu samo onda kada se rešavanjem jezičkih problema u suštini usklađuju i uređuju društveni odnosi (...) ili kada treba da se obezbijedi normalno funkcionisanje jezika kao komunikacionog i stvaralačkog instrumenta određene društvene zajednice, pri čemu se mora uvažavati jezička stvarnost i uvijek polaziti od naučno utvrđenih jezičkih činjenica, pa je stoga dužnost političara da podstiču i podržavaju samostalan i nesmetan razvoj nauke o jeziku."³

Političari utiču na razvoj jezika, i to stoji. No, ukoliko poželeva da utiču u mnogo većoj meri (korišćenje pseudolingvističke retorike u cilju podizanja političkog rejtinga, izmišljanje imena jezika zarad uspeha nacionalnog programa i sl.), dolazi do stvaranja veštačkih, da se tako izrazim, "plastičnih" jezičkih instanci koje su uglavnom sasvim neprirodne i ne uspevaju dugo da opstanu. Zato se političari mogu jedino baviti jezikom, kako je Šipka naveo, "u strogo naznačenim okvirima". Kao što se lingvisti ne mešaju u upravljanje državom (sem ukoliko se govori o nekim oblicima jezičke politike), besmisleno je pretpostaviti da bi stručnjaci za upravljanje državom bili i stručni za bavljenje naukom o jeziku (na nivou Srbije se ipak postavlja i pitanje koliko su stručnjaci za upravljanje državom stručni, ali o tome se već mogu napisati milioni stranica u okviru politologije, antropologije i socijalne patologije).

Ono što se dešava u Srbiji, daleko je, ipak, od tih "strogo označenih okvira". Postoje ne samo političari, već i lingvisti, koji koriste jezička pitanja jedino da bi propagirali u suštini političke, nacionalističke ideje. Nužno je, pak, za lingviste da se bave političkim pitanjima, ali samo radi analize uticaja koji ta politička pitanja imaju na jezik (sociolingvističke analize): "Lingvisti u načelu mogu, smiju, a u nekim slučajevima i moraju, da se bave politikom, ali samo u onim oblastima nauke o jeziku, lingvistike, i drugih lingvističkih aktivnosti koje imaju veze sa politikom, pri čemu politika ne smije biti sadržaj njihovih aktivnosti, nego samo jedan od elemenata naučne opservacije ili nužna poluga oživotvorenja, tj. društvene ovjere prethodnih lingvističkih postupaka i prihvatanja ponuđenih rešenja u složenom procesu jezičke

1 Šipka, Milan, *Jezik i politika*, Beogradska knjiga, Beograd, 2006.

2 Jakobson, Roman, *Implications of language universals for linguistics*, u: *Universals of language*, urednik: J. H. Greenberg, Cambridge, M.I.T. Press, 1963. Dž. B. Prajd (J. B. Pride) u svom članku *Sociolinguistics (Current trends in linguistics 12)*, urednik: T. Sebeok, 1974) navodi još mnogo autora sličnih shvatanja, poput Firta (Firth), Boasa (Boas), Sapira (Sapir), Malinovskog (Malinowski), Kerola (Carroll), Vajnrajha (Weinreich), Pajka (Pike), Levi-Strausa (Levi-Strauss) i mnoge druge.

3 Šipka, Milan, *Jezik i politika*, Beogradska knjiga, Beograd, 2006.

standardizacije, pa i širenje jezičke kulture i kulture govora. Baveći se jezikom u tim okvirima i na taj način, lingvisti ni u kom slučaju ne izneveravaju osnovne postulate svoje struke. A kad izađu iz tako naznačenih okvira, ili pristanu na političke diktate zasnovane na golim političkim težnjama, suprotnim jezičkoj stvarnosti, lingvisti prestaju biti ozbiljni naučnici i pretvaraju se u politikante ili politički instrumentalizovane figure kojima se manipuliše”.⁴ Određeni broj lingvista u Srbiji (nazovimo ih tako, makar provizorno), trudeći se da predstave srpski jezik kao nekakvo “nacionalno blago”, “dušu i biće srpske nacije”, beznađežno pokušavajući da ubede društvo kako Hrvati “kradu jezik i pismo”, spadaju upravo u kategoriju koje je Šipka označio kao “politički instrumentalizovane figure kojima se manipuliše”, i, dodao bih – koje manipulišu druge.

Postavlja se, logično, i samo pitanje jezičke politike i jezičkog planiranja. Kojim instancama jezika možemo/moramo upravljati, koliko i zašto? Ovde već dolazi do razlaza lingvistike, koja se definiše kao deskriptivna, a ne preskriptivna nauka o jeziku, i jezičkog planiranja, koje je samo po sebi preskriptivno. Ta razlika ostaje gotovo neprimećena u domaćim lingvističkim krugovima. Odbor za standardizaciju srpskog jezika je zvanično telo koje se bavi jezičkim planiranjem u Srbiji, te bi bilo nužno makar u kratkim crtama pregledati i njegov rad i ideje, te je korisno pogledati knjigu *Srpski jezik u normativnom ogledalu*⁵, (priredili B. Brborić, J. Vuksanović i R. Gačević). Odeljak Kartoteka jezičkih nedoumica daje najbolji pregled tema za koje Odbor smatra da su važne. Pogledajmo nekoliko instanci iz kartoteke.

Prva instanca koju Odbor pominje je jedna sa kojom se slažem, i za koju smatram da je od izuzetne važnosti: “(...) dok se učenje jezika i književnosti u osnovnoj i srednjoj školi ne razdvoji u zasebne predmete, jeziku će i dalje loše pisati”. I sam se sećam očajne situacije predmeta srpski jezik i književnost u beogradskim gimnazijama, gde deca nisu dobijala ni elementarne pretpostavke nauke o jeziku, pa čak ni osnove srbistike – jedino se izučavala književnost (a i to izučavanje književnosti je moglo biti mnogo, mnogo bolje).

Sledeća na dnevnom redu bila je nedoumica “dali je poželjno uopštiti ekavicu u celokupnome srpskom jezičkom standardu ili je neizbežno zadržati zauvek dvostruki (izgovorni i ispisni) srpski jezički standard, ekavski i ijekavski”, koju je Odbor odbacio, što pozdravljam. Bavljenje time bi bila instanca ekstremnog jezičkog planiranja, u potpunosti nemoguća – jednostavno nije moguće (niti ima razloga) istrebiti ijekavicu, ako ima ljudi koji je koriste, ona predstavlja validni jezički izraz, ma koliko ijekavska varijanta staroslovenskog jat bila semantički i pragmatički redundantna.

Sledeće na dnevnom redu bilo je pitanje nicanja novih jezika (bosanski i sl.), o čemu se Odbor izjasnio da je “[h]ladnokrvno procenijavanje daljeg razvoja sociolingvističkih prilika na ‘ovim prostorima’, lišeno svake brzopletosti ili usplahirene političke konjunktura, zadatak (...) koji Odboru, bez ikakvih dilema, nameće istorijsko iskustvo i jezička politika u

4 Ibid.

5 Priredili Branislav Brborić, Jovan Vuksanović i Radojko Gačević, *Srpski jezik u normativnom ogledalu*, Beograd, Beogradska knjiga, 2006.

budućnosti”. Stav je sasvim trezven i valjan, u potpunosti u skladu sa analizom Milana Šipke o jezičkom planiranju. Ipak, neki članovi Odbora, kao što sam već naveo, ipak se bave pseudolingvističkom političkom propagandom, kaljajući samu reputaciju Odbora.

Bilo kako bilo, nekoliko je instanci ekstremnog jezičkog planiranja ipak prisutno i u Odboru. “Potrebno je istražiti sve nefunkcionalne dublete i predložiti njihovo smanjivanje ili ‘ukidanje’ u jezičkom standardu!” Sa sve uzvičnikom, ova ideja je u suštini neostvariva. Niko ne može da zabrani ljudima ni u pismu ni u govoru da kažu i orman i ormar, i osim i sem. Isto tako je pitanje “[k]akav je stav Odbora prema prenošenju akcenta na proklitiku?” poprilično nevalidno. To čak nije ni pitanje pisanog jezika, već govornog, kojim je skoro nemoguće upravljati. Izbor je individue (i to u potpunosti nevoljan izbor), govornika kome je to maternji jezik, da odluči da li će prenositi akcent na proklitičke reči. Lingvistika je tu samo da opiše ko će to uraditi i u kojim slučajevima. Tu se ništa ne može “standardizovati”.

Nastavljajući put kroz oblast akcentologije, veoma mi je drago da je postavljeno pitanje: “Je li prihvatljiva konstatacija, koja se neretko čuje, da je završen proces ‘umiranja’ postakcentnatskih dužina? Može li se utvrditi elastična norma, koja bi prihvatila postojeće dužine ali bi dopustila fakultativnost u većini slučajeva?” O akcentu sam već pričao, te ovo pitanje stvarno dolazi kao osveženje.

Na polju sintakse, nažalost, još uvek se uopšte ne postavlja pitanje sintakse, tj. reda reči u rečenici, za šta mogu samo prokomentarisati da je čudno. Umesto toga, imamo preporuku da se ublaži dakanje u srpskom jeziku, tj. preterana upotreba veznika da (ali, zašto).

Pogledajmo, međutim, sledeći pasus, citat uzet iz Odluke br. 40 Odbora za standardizaciju: “Svođenjem srpskog jezika (kao i maternjih jezika uopšte) na 4 časa nastave nedeljno – nasuprot nekim zemljama Evropske unije (npr. Francuskoj, gde je broj časova trostruko veći, 12, i Nemačkoj, gde iznosi 9, dok u Sloveniji predviđeni broj časova varira između 5 i 7) – potiskuju se autentične nacionalne vrednosti i podrivaju temelji nacionalne kulture, a njihovim verovatnim smanjivanjem na višim nivoima školovanja pripremaju se osnove za razgradnju svake nacionalne komponente u celini školskog sistema.”⁶ U ovakvim situacijama, teško je dati valjanu procenu o kvalitetu gorenavedene izjave. Zalaganje za veći fond časova maternjeg jezika je sigurno valjano i korisno – pogledajmo samo nivo funkcionalne (ne)pismenosti u Srbiji; toliko je samo novinara, primera radi, koji su jedva u stanju da sklope složenu rečenicu, da ni ne pominjem sve one koji su se sa nastavom maternjeg jezika poslednji put susreli u srednjoj školi. U pasusu je, takođe, obrazovni sistem Evropske unije naveden kao pozitivna insanca. Međutim, odmah potom, nailazimo na nacionalističke besmislice poput “potiskivanja autentične nacionalne vrednosti i podriivanja temelja nacionalne kulture”, kao i “osnove za razgradnju svake nacionalne komponente”. Sve u svemu, Odbor postavlja neka odista dobra pitanja, kao i neka kojim se niti može upravljati, niti je to nužno. ■■

6 Ibid.

Upotreba termina fašizam - nacizam

PIŠE: SEAD HADŽOVIĆ

Na teritoriji Srbije termin "fašizam" više se upotrebljava od termina "nacizam". Smatram da je termin "nacizam" adekvatniji. Vrlo kratko iznosim njihove bitne razlike.

Izvorni italijanski fašizam temelji se na podređivanju građanina državi. Država je temelj ljudskog društva; ona nadzire sve aspekte društvenog života. Stavlja se iznad pojedinaca i njihovih prava. Ona se mogu pogaziti "zbog opšteg dobra". Svi građani rade za interese države, a njen interes određuje vođa. Progone se oni koji su "protiv države". Nema opozicije; politički sistem počiva na jednoj stranci, jednom vođi. (Simbol i riječ "snop", italijanski "fascio", od koje potiče naziv fašizam, to slikovito iskazuje. Svaka stabljika predstavlja građanina, a ceo snop Italiju).

Za razliku od fašizma, izvorni njemački nacizam temelji se na rasizmu, po kome se čovječanstvo dijeli na više i niže rase, pa su se Njemci proglašavali višom arijevsom rasom. Po njima, čistokrvni Njemački, sa svojim izvanrednim sposobnostima, unapređuje društvo i čini temelj za "napredak čovječanstva". Omalovažavane su i potcjenjivane vrijednosti pripadnika drugih rasa i nacija, a njihovo stanovništvo podvrgavano progonima, istrebljenju pa čak i potpunom uništenju, kao što je bio slučaj sa Jevrejima. Hitler u "Mein Kampf", za Slovene piše: "Najmanje što možemo učiniti, to je: da spriječimo priliv slovenske krvi. Priznajem da ta opasnost neće postati manja, ako mi uskoro okupiramo područja izmiješana sa Slovenima, čijeg se stanovništva ne možemo riješiti tako lako. Zato je naša dužnost da istrijebimo narode. Mora se razvijati posebna tehnika istrebljenja. Šta znači istrebljenje? Da li se pod tim misli uništenje čitavih naroda? Naravno. Tako po prilici će stvar ispasti, to će biti plansko uništavanje naroda".

Upravo rasizam, odnosno ekstremni nacionalizam, primenjen na našim prostorima od strane nacista i domaćih kolaboracionista u Drugom svjetskom ratu, uzrok je svih nedaća koje su snašle naše narode u tom ratu. To su, prije svega, genocid i masovni zločini nad Srbima, Jevrejima i Romima, a u pojedinim djelovima teritorije i nad Muslimanima, kao i nad antifašistima i progresivno orijentisanim licima.

I u savremenim uslovima, na našim prostorima, ekstremni nacionalizam ključni je uzrok nedavnih ratova, genocida, masovnih zločina, etničkih podjela i drugih konfliktnih situacija nacionalističkog karaktera.

U Srbiji, poslednjih godina, pojavljuju se sve više organizacije sa nacističkim i kleronacističkim programima i u aktivnostima koriste nacističke simbole (Nacionalni stroj, Storm front, Obraz, Krv i čast, Racionalisti, Skinhedsi i dr).

Zato mi se čini da je termin "nacizam", koji se temelji na rasizmu, odnosno ekstremnom nacionalizmu u našim uslovima, adekvatniji od termina "fašizam".

Druga temeljna karakteristika nacizma je osiguranje

većeg životnog prostora, "lebensraum"/, tj. osvajanje tuđih teritorija. U početku to se odnosilo na širenje Njemačke priključenjem tuđih teritorija na kojima žive Njemci (Sudeti i dr), a kasnije, u toku Drugog svjetskog rata, proširilo se na cijelu Evropu.

I fašizam počiva na toj temeljnoj karakteristici. Zato su nemački nacisti i italijanski fašisti našli zajednički interes i bili saveznici u Drugom svjetskom ratu.

Upravo u tom ratu, na nasim prostorima, prevladala je upotreba termina fašizam, a ne nacizam, sto se zadržalo do danasnjih dana. (Mladen Štambuk u članku: "Fašizam ili nacizam", iznosi da je Staljin oba agresora nazvao fašistima i da je "tada još poslušnom Titu naložio da digne ustanak pod identičnom parolom: "Smrt fašizmu - sloboda narodu". Tako su pripadnici NOP postali antifašisti, a njihovi protivnici, bez obzira na ideološku i nacionalnu pripadnost fašisti").

Budući da nacizam i fašizam imaju mnogo zajedničkog, da se u teoriji i praksi međusobno prožimaju, u članku koristim termin nacifašizam.

Karakteristike rata u Bosni i Hercegovini

Bosanski opredjeljeni politički faktori i teoretičari su stanovišta da je to bio agresivni rat, koji je imao nacistički (fašistički) karakter. To je teška kvalifikacija, ali ne može se pobjeći od činjenica koje ukazuju da su oblici nacifašizma, uglavnom poznati iz Drugog svjetskog rata, primjenjivani i u ratu u BiH.

Taj rat je počivao na istim temeljnim karakteristikama nacizma: širenju teritorija i rasizmu, odnosno ekstremnom nacionalizmu, koji je u ratu produkovao ogromne zločine.

Širenje teritorija agresijom

U procesu nastajanja i raspleta krize u bivšoj Jugoslaviji došle su do izražaja velikodržavne politike Beograda i Zagreba za teritorijalno proširenje Srbije i Hrvatske, pod motom "Svi Srbi", odnosno "svi Hrvati u jednoj državi". Ako se to ne može sprovesti milom, može silom. Tako su rezonovali protagonisti srpskih i hrvatskih velikodržavnih ambicija, Slobodan Milošević i Franjo Tuđman.

Režim Slobodana Miloševića imao je za cilj da sa JNA, koja je postala njegova vojska, zaposjedne nove granice smanjene Jugoslavije, u koju bi ušli dijelovi Hrvatske i veći dio BiH, tako da bi imali geografski povezanu i cjelovitu teritoriju projektovane Velike Srbije.

Režim Franje Tuđmana imao je za cilj da na račun teritorije BiH proširi teritoriju Hrvatske do granica tzv Hrvatske banovine.

Tako su ratovi, koji su vođeni na teritoriji BiH, prvo od strane Srbije, Crne Gore i JNA, a kasnije od strane Hrvatske imali karakter agresivnih ratova.

Međutim, zbog masovnog učešća u tim ratovima bosansko-hercegovačkih Srba i Hrvata, svrstanih u jedinice Vojske Republike Srpske (VRS), odnosno Hrvatskog vijeća odbrane (HVO), postoji gledište da se u BiH nije radilo o agresivnim ratovima, nego da je to bio građanski rat. Takvo gledište prevladuje u Srbiji koja, po Slobodanu Miloševiću, u ratu nije ni učestvovala.

Međutim, jedinice VRS, odnosno HVO, to nisu radile radi osvajanja vlasti u svojoj državi, što je osnovna karakteristika građanskog rata, nego za interese susjednih država, za njihovo proširenje otepljenjem dijelova države BiH i njihovim priključenjem Srbiji, odnosno Hrvatskoj.

(Radovan Karadžić je u maju 1992. godine kao strateški cilj istakao razdvajanje Srba od druga dva naroda, secesiju od BiH i uklanjanje Drine kao granice između RS i Srbije).

Cjelokupna politika i strategija za realizaciju navedenih ciljeva bila je u rukama režima u Beogradu i Zagrebu. Srpski, odnosno hrvatski separatisti u BiH, bili su njihovi eksponenti.

Treba imati u vidu da su: VRS i HVO formirani pod rukovodstvom i direktnim učešćem Srbije i JNA, odnosno Hrvatske, i da su regularne jedinice JNA, odnosno Hrvatske vojske (HV), činile srž te dvije vojske.

U BiH su, uz tri postojeća korpusa JNA, neposredno prije agresije, locirana još četiri korpusa povučena iz Slovenije i Hrvatske i od njih, takoreći, preko noći, stvorena Vojska Republike Srpske, koja u suštini nije bila ništa drugo do preimenovana JNA koja je bila na teritoriji BiH. JNA se navodno povukla iz BiH stvaranjem SRJ (kraj aprila 1992. godine), a radilo se o povlačenju veoma malog dijela njenih snaga, s tim da je teško naoružanje i oprema pripalo VRS (oko 750-800 trenkova, 1000 oklopnih transportera i drugih oklopnih vozila, više od 4000 minobacačkih i artiljerijskih oruđa, oko 100 aviona i 50 helikoptera).

Neposredno poslije sticanja nezavisnosti BiH, u aprilu 1992, postojeće jedinice JNA sadejstvovale su ili samostalno zauzemale pojedine gradove (Doboj, Modriča, Bosanski Šamac, Brčko, Vlasenica, Bratunac...), pripremile i izvršile opsadu Sarajeva.

Sve komande dotadašnje JNA, od korpusa pa naniže nisu prekidale svoju aktivnost, kao da se ništa nije desilo, samo što su promijenile ime. General Mladić je u roku od desetak dana postavljen za komandanta 2. armijske oblasti JNA sa sjedištem u Sarajevu, a odmah zatim, kao general JNA, postavljen za komandanta VRS. Najveći deo aktivnog komandnog kadra JNA zadržan je u VRS. (Generalštab VJ je radi obezbeđenja finansijskih prinadležnosti i drugih materijalnih i socijalnih potreba za starješine iz JNA, koje su zadržane u VRS, formirao 30. Kadrovski centar.) Jedino je vojnički sastav i rezervni starešinski kadar VRS bio iz BiH (Republike Srpske).

Zahvaljujući naoružanju koga je VRS dobila od JNA i neposrednog učešća u ratu jedinica JNA i paravojnih formacija iz Srbije, već je u početna 2-3 mjeseca rata, 70 posto teritorije BiH bilo pod kontrolom srpske strane.

I u kasnijoj fazi rata u BiH, direktno su učestvovala neke elitne jedinice VJ (iz 63. padobranske brigade, 72. specijalne brigade, gardijske brigade i još neke jedinice), kao i znatne paravojne formacije.

Slična situacija je i sa direktnim učešćem regularnih jedinica HV u borbenim dejstvima u BiH i njihovoj ulozi u stvaranju i razvijanju HVO.

Sve navedeno ukazuje da su mjesto i uloga srpske, odnosno hrvatske strane u BiH bili u funkciji osvajačkih planova SRJ i Hrvatske.

Rasizam, ekstremni nacionalizam

U agresivnom ratu protiv BiH došlo je do teških zločina nad drugim narodima, do genocida i masovnog ubijanja njihovog stanovništva (ukupan broj ubijenih više od 102.000, od čega su više od polovine civili, pretežno Bošnjaci). Došlo je do masovnog odvođenja u koncentracione logore (oko 250.000 osoba), zlostavljanja, silovanja, prisilnog protjerivanja sa vjekovnih ognjišta, što se eufemistički naziva "etničko čišćenje", do izgladnjivanja civilnog stanovništva, posebno u gradovima pod opsadom, masovnih pljački od strane organa vlasti i pripadnika vojnih i paravojnih formacija, razaranja privrednih, stambenih (oko 400.000 stambenih jedinica), kulturno-istorijskih i vjerskih objekata. Neki od tih zločina prevazilazili su one iz Drugog svjetskog rata Tako, "etničko čišćenje" imalo je neuporedivo veće razmjere (prognano ili izbjeglo 2,200.000 lica, što je nešto više od polovine cjelokupnog stanovništva BiH). Rušenje bogomolja je takođe bilo daleko izraženije. Naročito su bile pod udarom džamije (na teritoriji RS bile su sve srušene ili devastirane, izuzev jedne). Silovanje žena, koje nije bilo izraženo od strane nacifašista u Drugom svjetskom ratu, dobilo je masovne razmjere (osim koncentracionih logora u pojedinim gradovima postojale su i "kuće silovanja"). To je bio povod da UN silovanje žena uvrste u ratni zločin. Poniženja, surovost i izživljavanja nad žrtvom bili su veoma izraženi. (U nekim gradovima Bošnjaci su morali nositi bijelu traku oko ruke, mogla su u grupi da budu najviše tri Bošnjaka, zavođen je policijski čas i slične mjere koje su nacisti preduzimali u Drugom svjetskom ratu). Podsjećam na svojevremenu izjavu sudije Haškog tribunala, Rijada, koji je za zločine u Bosni rekao da su to "scene iz pakla napisane na najmračnijim stranicama ljudske istorije".

Masovno ubijanje i protjerivanje drugih naroda sa zaposjednutih teritorija imali su ključnu ulogu u planovima za stvaranje homogenih, etnički čistih srpskih, odnosno hrvatskih teritorija. Ti zločini su produkovali mržnju, koja treba da potvrdi tezu da je zajednički život nemoguć i da prognanim i izbjeglim ne padne na pamet da se vraćaju.

Zločine nacifašističkog karaktera nisu vršile samo snage agresora, nego i snage odbrane, i to Bošnjaci nad Srbima i Hrvatima. Oni zaslužuju isti prezir, osudu i krivičnu odgovornost kao i zločinci snaga agresora, i ne mogu se zaklanjati iza nekog patriotizma i zasluga u odbrani zemlje. Međutim, njihovi zločini, kako po intenzitetu, tako i po obimu, bili su neuporedivo manji i nisu se događali po nekom razrađenom sistemu niti je to bila strategija koncipirana "odozgo", kao što je bio slučaj sa strategijom agresora.

Različite interpretacije ratnih zbivanja

Dok Bosanci tvrde da su Srbija, Crna Gora i JNA, a kasnije i Hrvatska izvršile agresiju na BiH, koja je imala nacistički (fašistički) karakter, vladajući faktori i javnost u Srbiji (izuzev pojedinih nevladinih organizacija i pojedinaca) odbacuju takve kvalifikacije.

Veliki broj stanovnika, posebno onih sa nedovoljnim

političkim obrazovanjem, svoje gledište o agresiji i nacizmu (fašizmu) zasnivaju na predrasudama i stereotipu o Švabama kao nacistima i njihovim saveznicima iz perioda Drugog svjetskog rata, i o Srbima kao slobodarskom narodu. Shodno tome, po njima, nemoguće je da Srbi mogu biti agresori i služiti se nacističkim metodama, pa to a priori odbacuju.

Suština je u činjenici da građani Srbije nisu na pravi način bili obavještavani o događajima u Bosni (nije u redu reći "mogli su da su htjeli", jer to nije glavni razlog). Vlasti i mediji za to snose ogromnu odgovornost.

Javnost u Srbiji tek je u posljednje vrijeme djelimično upoznata sa zločinima koji su se dogodili u BiH, zahvaljujući, prije svega, suđenjima Haškog tribunala i nacionalnih sudova. Punu i pravu istinu još ne znaju, jer to ne želi vladajuća elita. Ona ne pokazuje spremnost da se Srbija suoči sa tom istinom i sa ulogom koju je imao režim Slobodana Miloševića. Osuda Miloševića odnosila se uglavnom na njegovu katastrofalnu unutrašnju politiku, a ne i na ratove i počinjene zločine u tim ratovima. Pristalice Miloševićevog režima, koji danas učestvuju u vladi, zagovaraju da se taj period prepusti historiji.

Javnost se ne upoznaje sa zločinima koji se stavljaju na teret optuženim prilikom njihove isporuke Hagu, čime bi se proširila saznanja o zločinima i steklo uvjerenje u opravdanost njihovog izručenja i suđenja.

Presuda Međunarodnog suda pravde po tužbi BiH protiv Srbije za genocid, nije istinski prihvaćena. Vladajući krugovi se ponašaju kao da je Srbija oslobođena odgovornosti za masovne zločine koji su se dogodili u BiH, posebno za genocid u Srebrenici. Kao da se gubi iz vida da je sud odlučivao samo o genocidu i to po veoma strogim kriterijima, a ne i o drugim masovnim zločinima. Sud je našao za potrebno da konstatuje i zahtijeva od vlasti Srbije, da se ograde od takvih zločina, a posebno od genocida u Srebrenici. Međutim, do toga nije došlo. (Ovih dana u Sarajevu se aktualizira pitanje obnove postupka u vezi presude MSP po tužbi BiH protiv Srbije za genocid, budući da se prilikom sudskih procesa u Hagu, naročito prilikom suđenja generalu Perišiću došlo do validnih činjenica o direktnoj umiješanosti Srbije u ratu u BiH).

Krivi za zločine traže se na drugoj strani. Vršiti se relativizacija zločina - stereotipi: "svi su vršili zločine", "svi su jednako krivi" i sl.

Različito se tumače isti događaji. Rat u BiH je za Bosance agresija, a za Srbe građanski rat. Oluja u Hrvatskoj je za Hrvate akcija za odbranu domovine, a za Srbe zločin i etničko čišćenje. Umjesto međusobnog sporazumjevanja, podižu se optužbe i protivoptužbe kod Međunarodnog suda pravde, što pogoršava međusobne odnose.

Nedavno je pokrenuta inicijativa od strane Fonda za humanitarno pravo i njenih partnera u Hrvatskoj i BiH, da se osnuje komisija na regionalnom nivou za utvrđivanje prave istine o zločinima, zasnovane na činjenicama, i da se time otklone postojeće različite, nacionalno pristrasne, interpretacije i političke manipulacije sa zločinima. To bi ujedno trebalo da doprinese pomirenju i razvoju dobrosusjedskih odnosa u regionu, što je i uslov za prijem zemalja regiona u EU. ■■

Kikinda: Ledeno doba

PIŠE: GORDANA PERUNOVIĆ – FIJAT

Zašto se Hitler ubio? Zato što mu je - sigao račun za gas, glasi stari vic, ponovo aktuelan upravo zbog gasne krize. Samo, nama u Kikindi nije bilo smešno kad su nam stigli računi za gas. Naročito zbog podatka da gasa nekih pedesetak sati nije ni bilo. Dogodilo se to onda kad su Rusija i Ukrajina pregovarale oko gasa, a mi svi kao ozebao sunce čekali šta nam se ovog puta priprema. Sve se zbiva, da ne zaboravimo, ne u nekom septembru niti aprilu sa podnošljivom temperaturom, nego usred januara 2009. godine, u vreme kad je u Kikindi bilo minus 14 do minus 19 stepeni Celzijusovih, u međuprostoru nekoliko zimskih praznika koji slede jedan za drugim, i bilo je ledeno hladno. Vaistinu, ništa nas ne može iznenaditi osim hladnoće u januaru. Ko nije imao neki alternativni način grejanja, recimo, običnu peć na drva i ugalj, cvokotao je što od hladnoće što od straha, jer su nas nadležni iz sve snage opominjali da struja mora da se štedi, kao da tu struju dobijamo džabe, kao da je ne plaćamo i kao da stariji i siromašniji svet u Kikindi i inače ne šteti struju i gas, to jest, sedi u poluhladnim ili sasvim hladnim prostorijama, jer dobro zna da uređaji neumoljivo odbrojavaju potrošene kilovate i kubne metre, i da će račun opet biti ogroman. Napolju je inje prekrilo drveće; sve je ličilo na početak velikog ledenog doba, ili na prizor iz filma čiji je naslov kod nas preveden kao „Dan posle“.

I kad je gas konačno stigao, blagodareći intervenciji Mađarske i Nemačke, i plavi plamen se pojavio iza stakla gasne peći, sve vreme sam imala čudan utisak da i sam vazduh u sobi bridi od hladnoće, te da je topla samo i jedino peć, dok se sve ostalo, računajući i ukućane, odavno zaledilo. Priznajem, jednostavno sam se bojala, a isto ili slično osećanje delili su svi ljudi koje sam tih dana srela bilo kojim poslom. I, ne, nismo se opustili, i nećemo, jer iz iskustva, nažalost, dobro znamo da institucije i ostali kvaziautoriteti mogu da nam rade šta god hoće, i da nam to posle još i naplate, i da se u tom pogledu ništa nije promenilo iako je XXI vek počeo sasvim dovoljno odavno. Posle su se političke partije oglašavale saopštenjima, kritikujući apsurdnu pojavu da Kikinda, koja, ako je verovati drugim autoritetima, leži na gasu, taj isti gas nema, ali, tu se javnost bar malo opustila, pa je čak i brza intervencija Mađarske i Nemačke nailazila na različite komentare, od otvorenih izraza zahvalnosti (LSV), do još otvorenijih zloradih komentara krugova koji su bili i ostali rusofilski. Dr Milan Mitrić, Šapčanin trajno nastanjen i zaposlen u Kikindi, pita: da li cela igra oko gasa znači da će, posle prodaje NIS, stanovništvo biti kažnjavano kad god velike sile budu nečim nezadovoljne? S druge strane, jedna od lokalnih novina objavljuje izjavu Dušana Bajatovića s naslovom „Četiri razloga za poskupljenje gasa“. Niko da pomene onaj peti razlog, da gas, recimo, poskupljuje zato što je visokokvalitetan i visokokaloričan, jer takvog razloga i nema. Koga briga za ljude i njihove finansijske mogućnosti, odnosno, nemogućnosti? Umesto toga, kad u Kikindi, osim svega ostalog, poskupi i voda, novinarka istih novina pita jednog od direktora Javnog komunalnog preduzeća „da li vam je ovoliko poskupljenje dovoljno?“ Čuj, da li je NJIMA

DOVOLJNO!? Građane, naravno, niko ne pita. A direktor, SPS kadar, član svih saziva SO Kikinda još od 1986. godine, odgovara da – nije. Jer, ko je ikad monopolskom preduzeću dao dovoljno, uvek treba još. Na nesreću nemamo dva, tri vodovoda, pa da se snabdevamo kod onog koji nudi povoljnije cene i manje prljavu vodu, tu čuvenu kikindsku vodu. „Nema nigde takve vode kao što je naša: od nje se I NAPIJEŠ I NAJEDEŠ“, kaže u ironiji student iz Kikinde, i ne preteruje: kikindska voda sadrži toliko sastojaka, toliko minerala i metala, kojih, inače, uopšte ne treba da bude u vodi, da zaista može čovek da bude sit od nje. Sit svega, da se razumemo.

I dok je već tako, kako da se ne radujem kad taj isti SPS kadar na sednici SO Kikinda zakuka, zanjavrče do neba, kad demokrate, apsolutna većina u sazivu, na sednici jednostavno i bez najave otkaače članove SPS, izbacujući ih iz velike većine upravnih odbora i sa rukovodećih mesta, ostavljajući im, od celog njihovog dela kolača vlasti, samo mrvice i okrajke? Kako da mi ne bude drago zbog tog, jedinog zanimljivog, događaja sa sednice od 38 tačaka, što su većinom bila imenovanja DS kadrova u upravne odbore? Socijalisti su gnevno napustili sednicu; ali, ne nadamo se da ćemo ih se tek tako rešiti. Radikala u sazivu ima svega tri komada, tako da ni pored obaveznih izlazaka za govornicu ne predstavljaju nikakvu opasnost za odlučivanje. U međuvremenu, demokrate, a naročito predsednicu opštine Jagodu Tolicki čekaju odgovori na mnoga neprijatna pitanja.

„O rebalansu budžeta nije bilo nikakve javne rasprave, što je praksa nasleđena od bivše radikalske vlasti. A u tom rebalansu, uopšte ne postoji nijedna stavka iz koje se vidi kako će i da li će uopšte nova vlast podržavati organizacije osoba s invaliditetom. Pozvali smo predsednicu opštine na naš sastanak, ali, nije se odazvala ni ona ni resorni član zadužen za ovu problematiku. Boli kad vidimo da sportski klubovi bez ikakvih rezultata dobijaju po 250.000 dinara mesečno, a organizacije osoba s teškim invaliditetom nisu čak ni pomenute. Nismo mi krivi što političari nisu blagovremeno išli na edukacije o postupanju prema građanima“, kaže Zoltan Moldvai, predsednik Zajednice invalidskih organizacija Kikinde, uz primedbu „novi su, valjda će naučiti“. Moldvai, olimpijski prvak u plivanju i dugogodišnji aktivista za prava osoba s invaliditetom, najavljuje da će uputiti pisma predsednici i svim odbornicima opštine Kikinda, zahtevajući prava i uslove rada za osobe s invaliditetom, pa, ako se vlast ne odazove, možda mediji hoće. Inače, Moldvai je sa saradnicima četiri godine apelovao na bivšeg predsednika SO Kikinda Branislava Blažića da se udostoji i bar porazgovara sa predstavnicima osoba s invaliditetom, pisao pisma, mejlove, peticije, zvao, predlagao i preklinjao, ali, Blažić, po struci HIRURG, našao je vremena tek kad mu se mandat približio kraju. Posle je otišao u Beograd, a organizacije osoba s invaliditetom su ostale gde su i bile – bez novca i bez rešenog statusa.

U međuvremenu, broj nezaposlenih raste, a broj ljudi bez primanja povećava se iz nedelje u nedelju.

„Čak nas je i pravica napustila. Kaže, bolje joj je da džaba sedi kod kuće, nego da džaba radi, pošto platu svakako nismo primili još od septembra. Sad za njenim radnim stolom sedi vozač, sav srećan što ne mora baš ništa da radi, jer naša jedina kola svakako vozi direktor. Imam da odradim još nekoliko meseci, posle toga, zbogom svima, dve godine na Birou (za zapošljavanje, prim. aut.), i penzija, najzad!“, izjavljuje jedan veselnik iz firme pred stečajem. Svetska kriza, ona o kojoj su nam govorili da nas

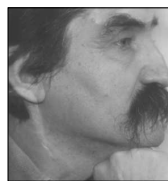
neće zapljusnuti, drma i Kikindu, i finansijski, a, kako izgleda, i na mentalnom nivou. Mnoge privatne firme su zatvorene; mnogi lokali, novi, vrlo skupo opremljeni i skockani, izdaju se po nekoliko meseci, i nikako da se izdaju; a ljudi pucaju po šavovima, i broj samoubistava opet raste. Prošle godine u Kikindi se rodilo 500 beba, a umrlo 900 ljudi. Karcinom poprima razmere epidemije, a strah od njega još veće. Muškarci se, u principu, ponašaju na očekivan način: oni se napiju i ne trezne se, a kockaju se kao da je smak sveta zakazan za sutra. Relativno retki među njima padaju kao žrtve religioznog ludila, ili ideje o Srbima kao najstarijem narodu, koji je ratovao protiv egipatskih faraona i kineskih careva, izmislivši u međuvremenu jezik stariji od sanskrta i epove starije od „Mahabharate“ i „Ramajane“. S jednim takvim likom sedim u kancelariji, i, kad počne da priča, a počinje stalno, osetim neodoljiv poriv da bežim, daleko i dugo. Međutim, prave razmere sveopšteg pucanja najbolje se vide kod čestitih domaćica, onih koje se u životu nisu napile niti kockale: odjednom su se sve bacile na duhovna pitanja. Odjednom sve čitaju knjige iz oblasti domaće i strane instant psihologije i indijske filozofije, takođe predstavljene u instant izdanju (jer za ozbiljno proučavanje indijske filozofije ipak je neophodno i neko znanje); upražnjavaju jogu i meditaciju; odlaze kod regresoterapeuta, astrologa i homeopata; bave se rekonekcijom, rebirtingom, reikijem i ostalim otmenim tehnikama čija imena počinju na „re“. Tanka skrma naprečac iniciranog povratka pravoslavlju kod ovdašnjih žena se uglavnom manifestuje mešenjem sto vrsta kolača za krsne slave i nošenjem po nekoliko redova brojanica, dok bogatije ovom pridodaju i zlatni nakit u obliku krsta i hodočašća po „in“ verskim mestima. Tako, jedna ista osoba posti i čita dela Nikolaja Velimirovića, što spada u pravoslavlje; razmešta nameštaj po pravilima feng šuija, što je deo kineske tradicije; pali mirišljave štapiće, što je indijski običaj; ide na regresiju, t. j. „vraća se“ u navodne bivše živote, što je takođe indijski običaj; leči se biljkama, što je običaj iz prehrisćanske religije svih evropskih naroda; po potrebi, radi osiguranja bračne vernosti, sipa u jelo partneru zemlju s groba i vodu u kojoj je okupana mrtva osoba (ko verovao, ko ne verovao, ali, to se u mom kraju sasvim ozbiljno radi!!!), što je relikv još starije magijske prakse - i, sad, koje je ona vere? Kako nazvati ovakvo religijsko, ili kakvo već, ponašanje? Kad se mešaju običaji iz više vera, to se stručno zove – sinkretizam, samo, na realnom planu, ovo se pre može nazvati čistom konfuzijom, jer osoba, bona fide, nazivajući se pravoslavnom hrišćankom, trči na sva moguća gatanja, koja pravoslavlje, kao i katoličanstvo, uostalom, a priori, osuđuju, a što vajna pravoslavka uopšte ne zna - ili, zna, nego ne haje. Na primer, gledanje u talog od kafe u Kikindi staje od 350 dinara do 10 evra; rekonekcija, to jest, mahanje rukama iznad tela naivne pacijentkinje (vrlo retko pacijenta) – što predstavlja, je li, čin sjedinjenja s kosmosom i isceljenja – od 20 do 40 evra, a regresoterapija, povratak u bivše živote, ne može da prođe bez najmanje 40 evra. Zatim se za lečenje i jačanje koriste kristali, od kojih neki staju i preko 50 evra, tako da je jasno kome je ovakva zabava namenjena – imućnijim hipohondričnim osobama. Jedna Kikindanka u pedesetim godinama, odlično situirana i potpuno zdrava, tako je namučila svoj organizam svim duhovnim čišćenjima i „isceljenjima“, da je završila u bolnici, s ozbiljnom dijagnozom. Čim je puštena iz bolnice, smesta je nabavila neki specijalni generator koji - prema deklaraciji – čini da ćelije izvrše kvantni skok iz bolesnog stanja

u zdravo. Teorijom kvantnog skoka bavili su se Ajnštajn, Tesla i junaci serije „Zvezdane staze“ – ali, generator o kome se ovde radi više liči na običnu drvenu kutiju, osim što košta celih 1000 evra, plus vitaminski preparati za jačanje 1500 evra, pa, ko voli, neka samo izvoli. To izgleda kao čista ironija, s obzirom na ogromnu većinu ozbiljno i stvarno bolesnih ljudi koji nemaju novac za lekove. Možda nije ni čudo što se oni koji imaju novac okreću alternativcima, naravno, za pare – pošto i lekovi u apotekama i pregledi kod lekara imaju svoju cenu. U alternativce je nedavno prešla i moja školska drugarica, koju poznajem duže od 40 godina (tja, od nedavno), postavljajući u svojoj kući sto na kome radi rekonekciju i pozivajući i mene da se podvrgnem tom izvanrednom metodu čišćenja karme. Zbrisala sam da se sve prašilo za mnom, pošto znam kakvih sve privatnih problema osoba ima – bolje bi joj bilo da ih rešava, umesto da čisti tuđe karme. S obzirom da je žena nezaposlena, i to već godinama, a bez ikakvih kvalifikacija, nije joj palo na pamet da sprema po tuđim kućama; u svakom slučaju, lakše je čistiti tuđe karme, nego prati prozore – prozor, kad je loše opran, to se sasvim lepo vidi, a karma, šta god bila, ne može se ni na koji način videti. Bar ja, obično ljudsko stvorenje bez parapsiholoških moći, ne mogu da vidim ništa slično. I još nešto: moja ničim izazvana poznanica (ne smem više da je nazivam drugaricom, očigledno smo otišle na razne strane) bez ikakvog zazora svojim klijentima saopštava kako ima moć da ih izleči, od hemoroida ili karcinoma, svejedno, da je ona dete svetlosti, te da je došla direktno iz sazvežđa Plejade sa misijom da spasava ljude. A ljudi, k'o ljudi - plaćaju.

„Svi mi imamo pravo da sebe smatramo Atlantidanima ili Plejadanima, Marsovcima, božjim sinovima ili kćerima ili pak reinkarnacijama Merilin Monro – sve dok time ne počnemo da gnjvimo druge ljude. To što se dešava kod sve više ljudi, da ozbiljno veruju u neke više moći koje imaju – posao je za ozbiljno istraživanje, kakva se kod nas ne vrše“, kaže Tatjana Ivetić, psihološkinja u kikinjskoj srednjoj školi, uz napomenu da su mladi s ovakvim simptomima ipak ređa pojava: srednje i starije generacije su daleko brojnije među naprečac pronađenim nosiocima parapsiholoških moći.

„Mislim, ako neko veruje da će se izlečiti pušeci ćureće perje, i još mu zaista bude bolje od toga – neka samo puši to ćureće perje, važno je da ljudi veruju u nešto. Ako neko odjednom postane vidovit i obdaren bioenergijom da bi na taj način uzeo pare od ljudi, i to je u redu: pare se tako teško zarađuju, i ko je dovoljno glup da da novac prevarantu, verovatno nije ni zaslužio ništa bolje. Dok je ovaca za šišanje, biće i džemperera za pametne ljude. Nego je strašno ako čovek stvarno veruje da ima neke moći: taj je, za mene, lud, i treba ga lečiti“, premisslja Kikinđanka koja je želela da ostane anonimna.

I eto, to je Kikinda, mesto sa ambicijama da opet dobije status grada, to je okruženje u kome treba sprovesti demokratske promene. Možda bi valjalo početi od zabavišta? Starije generacije su suviše oštećene dosadašnjim životom i okolnostima u kojima su ga proživele, i još samo retki imaju neke tragove snage ili volje da preduzimaju bilo šta. Voleti Kikindu s neke bezbedne udaljenosti, iz Kanade ili Australije, pa čak i iz Beograda ili Novog Sada – sasvim je u redu. Voleti Kikindu i živeti u njoj – podrazumeva bar izvesnu dozu mazohizma. Biće da ovog poslednjeg imamo dovoljno, kad već nema nekih potrebnijih stvari. ■

PIŠE: NENAD DAKOVIĆ

Označitelji asteroidi

Nastavljam da obrađujem svoj književni vrt, kao što je i red za onoga ko piše ili čita svejedno, u ovom političkom magazinu. Nedavno je IP „Otkrovenje“ u biblioteci „Identitet“ objavilo dve teorijske studije ili eseja koji su veoma značajni i to iz dva razloga o kojima ću govoriti u ovom „umesto eseju“, kao da je reč o „umesto identitetu“, pošto je identitet, u stvari, maska ili maske razlika. I zato se može reći da ono što postoji ili opstaje i nije nekakav stabilni „identitet“ nego upravo ova supstitucija u ovoj sintagmi „umesto identiteta“, jer nema ničeg stabilnog pod suncem i u tom smislu smo apsolutini beskućnici, kako bi rekao jedan od autora ove biblioteke Aleksandar Zistakis. Tako je ovo beskućništvo postala naša jedina kuća što je naravno paradokos, a pitanje je da li se paradoksi uopšte mogu misliti i na koji način.

Ali, da se vratim na ove razloge dok ih nisam zaboravio. Najpre, predložio sam da u ovoj biblioteci prvenstvo imaju tzv. teorijski apatridi iz nekadašnje Jugoslavije, kao što je to Aleksandar Zistakis, ali i Slavoj Žižek koji je danas međunarodno priznati autor, dakle autori sa nekada zajedničkog i jedinstvenog teorijskog prostora koji je danas ispresecan nedavnim ratovima, zbog čega su mnogi od značajnih autora još uvek na „produženom odsustvu“, kako je to napisao Zistakis. Zato je zajednička tema ovih eseja ovaj osećaj gubitka ili nestajanja identiteta, koji će Žižek u svom ogledu nazvati „čudovišnost“. Reč je, dakle, o knjigama Slavoj Žižeka „Čudovišnost (monstruožnost) Hrista“ i Aleksandra Zistakisa: „Politike označavanja“, čiji je podnaslov: „Esej o značenju i istini u umetnosti i politici“. I dok nisam zaboravio podnaslov Žižekovog eseja glasi: „Teologija i revolucija“, mislim da je to tako i napisano sa ovim početnim velikim slovom, što i nije od neke važnosti a možda i jeste. I da u uvodu kažem još ovo. Potrebno je imati u vidu da ove „teške“ eseje nije moguće čitati dijagonalno što je sinonim za tzv. brzo čitanje od koga i inače nema mnogo vajde. Ovde je, naprotiv, potrebno paralaktičko čitanje, odnosno, čitanje koje će uzeti na sebe sve perspektive eseja i biti dekonstrukcija samih eseja. Ovo onda znači, ustvari, njihovo ponovno pisanje u sferi teorije ili filozofije, što znači da je čitanje oblik ili forma pisanja iako nevidljiva. Jedna interpretacija bez referencijalnosti, pošto sam tekst nema identitet i zato je kontekst važniji od teksta. Možda je to razlog da filozofi umiru čitajući, kao što sam to napisao u nekim drugim prilikama i povodima. U svakom slučaju, čitanje je nestabilna matrica ako je uopšte matrica i identitet. To je zato

što je kontekst u politici značenja i označavanja važniji od samog teksta, jer su granice, ustvari, nestale i iščezle, kao i same granice između umetničkog i neumetničkog, filozofije i nefilozofije što već pripada području postfilozofije, ako takva „zemlja“ uopšte postoji. Jer, prema Zistakis, „umetnik nema identitet“. On je izgubljen zajedno sa umetnošću i delom. Umetnik je slobodan u odnosu na produkciju i značenje ili „politike označavanja“. „Delo je oslobođeno od ove prinude na značenje ili označavanje. Zašto uopšte nešto slikati?“ pita Zistakis, govoreći o ovom gubitku referencijalnosti i smisla u umetnosti XX veka, čije su ključne ili velike figure ili igrači Marsel Dišan sa tzv. nađenim objektima i Kazimir Maljevič sa suprematističkim kvadratima koji su navodno „istiniti“ nezavisno od svakog smisla ili značenja koji im se mogu pripisati. Ali, na to ću se još vratiti, pošto je, kako piše Zistakis, „značenje izgubljeno negde na putu“. Nema rešenja zato što ne postoji problem.

Ali, da napišem još nešto o odnosu konteksta i teksta, koji sam pominjao i na taj način bar ovaj problem skinem sa dnevnog reda. Tražio sam od Zistakisa da mi opiše ukratko svoje udaljevanje sa Filozofskog fakulteta što je bio mučni proces koji potrajao nekoliko godina. Evo kako se završava njegovo pismo: „Eto, Dako, to je ukratko istorija mog 'slučaja'. Na kraju bih te zamolio da, ako slučajno možeš, vidiš da li one tužbe ministarstvima još stoje, odnosno kako su rešene. Mislim, jako me zanima da li još uvek imam magistraturu sa beogradskog FF i da li sam možda otpušten još pre 2001. Ili su, kojim čudom, doneli rešenje u moju korist, tj. odbacili tužbe“. Zistakisovo neznanje je ogromno kao i bahatost našeg suda koji tako podseća na Kafku. Poenta je u tome da su proces protiv njega počeli nacionalisti (njegov mentor Mirko Zurovac, ili „vojvoda“ Zurovac, a nemarno nastavili analitičari proevropske orijentacije koji se nisu potrudili ni da zatvore ovaj slučaj. Kao što se naslućuje iz Zistakisovog pisma, njegov „slučaj“ još je uvek otvoren i biće otvoren do sudnjeg dana.

I to zato što su referenti značenja ili označitelji u politici kao i u umetnosti ovi arbitrarni asteroidi čija je putanja slučajna i nepredvidiva. Kao i same „politike označavanja u politici i umetnosti, o kojima piše Zistakis. I zato što su ovi referenti ili označitelji arbitrarni i slučajni, kao i sami asteroidi, politike označavanja u politici i umetnosti su, u osnovi, besmislene i iracionalne, i sada dolazi do paradoksa: one su upravo zato „istinite“. To je epilog ne samo Zistakisovog eseja nego i kretanja u modernoj umetnosti od dvadesetih godina prošlog veka. Tako su Dišanovi „nađeni objekti“ (poznati pisoar, koji je on nazvao Fontana ili točak bicikla, ili tzv. Veliko staklo), kao i Maljevičevi „suprematistički kvadrati“ „istiniti“ nezavisno od njihovog značenja. Uopšte, osnovna Zistakisova ideja ili, da kažem, hipoteza glasi: da ni ovaj suprematizam istine u odnosu na značenje ne konstituiše nikakav stabilan poredak ni u politici ni u umetnosti, pošto je i ovaj „gubitak referencijalnosti“ arbitraran i privremen. Kao što je napisao Zistakis sve je to izgubljeno na nekom putu a svi putevi izgleda vode prema „istini“ ili „raju“ i svi su podjednako paradoksalni i čudovišni. Ovo odvajanje smisla i istine je zato paradigma našeg modernog ili postmodernog vremena svejedno, što zagovornicima tradicionalnog primata smisla ili logosa izgleda ne samo paradoksalno nego upravo čudovišno. I to je ono što Zistakisa približava Žižeku i njegovom „čudovišnom“ Hristu. Jer, u sve tri regije: umetnosti, politici i religiji danas važi ovaj suprematizam ili primat istine nad

smislom što je poredak koji postoji u jeziku koliko i u samoj stvarnosti. Zato je ono što je zajedničko u oba eseja ono što bi se moglo imenovati kao lingvistik turn, okret prema jeziku, naraciji ili onom čudovišnom. Drugim rečima, jezik je postao primaran pošto je njegova narativna struktura bliža istini a ne smislu. Kao i vreme jezik je arbitraran i besmislen. Zato je naracija u umetnosti i politici ispred argumentacije. Arbitrarnost je struktura same stvarnosti, ali i jezika. Politike označavanja u politici i umetnosti su stvarne i istinite, a ne logične. Nije u pitanju logos nego istina. Iz tog razloga „čak i kada nema nikakvog smisla još uvek postoji nekakva istina. Zato, jer je struktura narativnog a ne logosa ili logičkog mnogo bliža strukturi vremena, nego što bi to mogle biti bilo koja metoda, logika ili metodologija, kako naglašava Zistakis. „Jer, baš kao i vreme i temporalnost, narativno je haotično, eklektično, fundamentalno neorganizovano, istovremeno i eksplozivno i implozivno, sa elementima koji se konstantno rasipaju i uvek iznova ponovo ujedinjuju. Mora se pronaći način, poručuje Zistakis, „da se misli odsustvo metode i da se to odsustvo shvati i prizna kao vrhunska, apsolutna sloboda, kao sloboda nasuprot slobodi koja je neizlečivo vezana za metodičnost i koja uvek referira na opšte, kolektivno, organizovano – jednom rečju, metodično - biće i procedure. „Možda su iz tog razloga najlepše stranice ovog eseja napisane o umiranju, smrti, gubitku i beskućništvu. Možda je zato ovaj esej najpre esej o beskućništvu savremenih ljudi koji su izgubili svoje referente kao što su to bili „biće“ ili „bog“, jer su „jezik“, „naracija“ i „istina“, nasuprot „logosu“ i „logici“ samo referentni entiteti bez značenja, a ipak istiniti, koliko i Dišanova „Fontana“ ili suprematistički kvadrati Kazimira Maljeviča. Mi smo zato beskućnici koji uprkos tome „zauvek ostajemo kod kuće, kao totalno napušteni beskućnici“. Zar to nije paradoksalno i čudovišno?

Žižekov ogled o Hristu i njegovoj „čudovišnosti“ (monstruoznosti) je, ustvari, etička rasprava čiji je epilog ponovo čudovišan ili paralaktičan. Jer je, ne samo Hrist, nego i sam Žižek jedno „etičko čudovište“, što Žižek sam priznaje u zaključku svoje rasprave. I da naglasim, prema Žižeku, sam Hrist nije „čudovište“ ili „monstrum“, recimo, u nekom telesnom smislu. On, prema tome, nije „čudovište“ ili „monstrum“, on je naglašeno „čudovišan“ ili „neobičan“, što je naravno sasvim neočekivano za biće koje ima ili poseduje attribute Boga, za biće koje je bez obzira na to biće „konstitutivnog nedostatka“, što Žižekov termin, a ne recimo „ontološki novum“, kako vidi i tumači teologija ili izvesna filozofija religije. Dakle, već ovde se vidi i postaje očigledan Žižekov preokret i distanca u odnosu na zvaničnu teologiju i njenu interpretaciju. Prema Žižeku, Hrist je „konstitutivni nedostatak“ i to je razlog njegove „čudovišnosti“. Dakle, reč je o „čudovišnosti“ koja je bliža neobičnom nego monstruoznom. Drugim rečima, neobična je Hristova bliskost ili saosećanje sa ljudima. Hrist je gotovo jednak sa ljudima. On je Bog koji pati, saoseća i moli se i uz to sumnja, što su sve ljudski a ne božiji atributi. „Oče zašto si me ostavio!“, uzvikuje Hrist koji je možda i umro na krstu. To je istovremeno i zalog njegove revolucionarnosti: ova jednakost sa ljudima. Zar Direrov Hrist uopšte asocira na Boga ili više na nekog nesrećnika koji je ostavljen i napušten negde na putu. Uzgred tzv. istorijski izvori izgleda daju za pravo Direru, a ne ikonoklasticima pošto je po svojoj spoljašnosti Hrist izgleda, doista bio fizički mali i neugledan, baš kao i Direrov Hrist.

To je jedna strana ovog problema. Druga je Žižekovo uverenje koje on iznosi na samom početku svoje rasprave ili eseja, da ljudsko postojanje nije moguće bez sopstvene monstruoznosti i čudovišnosti, ili „hrišćanske aure“, kako je na Benjaminovom tragu naziva Slavoj Žižek. Osim toga je i za Zistakisa, Benjamin svakako referentni mislilac kao mislilac gubitka ili mislilac razlike između Erfahrunga (iskustva) i Erlebnisa ili doživljaja, pošto su ovo dvoje u konstitutivnom sukobu i razlici. (Ovde Zistakis govori o „tami proživljenog trenutka“, Ernst Bloh, o kojoj i ja pišem u „Knjizi o postfilozofu“).

Nije, prema tome, reč samo o Hristu i njegovoj „čudovišnosti“ nego i o nama samima i našem postojanju koje nije moguće bez ove aure čudovišnosti. Imam utisak da je i sam Hrist posledica a ne uzrok ove enigme bez koje ništa ne postoji. Kao da su ljudi puževi čije se sklonište ili kućica ova monstruozna aura. „Imam pravo da to ne razumem!“, piše na jednom mestu Žižek.

Sa druge strane, prema Žižeku, bez referencijalnosti nema refleksije. To je njegov dug Hegelu i njegova razlika u odnosu na Zistakisovu arbitrarnu samoreferencijalnost koja je, kao što smo videli, osnova istine a ne smisla. Za Zistakisa je upravo istina ovaj „konstitutivni izuzetak“ ili aura bez koje nema postojanja. Ono što je strašno, da tako kažem, je upravo to da je, ustvari, jedino smrt ova aura i kod jednog i kod drugog, i kod Žižeka i kod Zistakisa. Jer, ako uvek umire drugi, smrt je aura ili ona „daljina koja je tako blizu“, kako je auru definisao Benjamin. Zato nema čoveka bez istine ili anamorfoze Boga kao što nema puža bez kućice.

To je ta teškoća i čudovišnost o kojoj govore naši autori. Težina i čudovišnost čovekovog „stanja stvari“ ili „poretka“. Poredak uvek postoji, kao „istina“ ili „anamorfoza Boga“, što je znak i Hristove „čudovišnosti“. Jedino „zli filozofi“ ili dekonstruktivisti, koje na jednom mestu pominje Žižek, jedino su oni neprijatelji poretka. „Zli filozofi“ i njihov „poredak“. Nije zato moguće dijagonalno čitanje bez ove Hristove „ontološke zamućenosti“ ili paralakse. Ovo se zato ne može pročitati. Ne moram ovo da pročitam. Ne moram ovo da razumem. Jer, nema jasnih distinkcija između ovih „označitelja asteorida“. U pitanju je paralaktički perspektivizam a ne logička argumentacija. Mnoštvo gotovo istovetnih i pokretnih perspektiva. I Direr i Jehova. I čudovišnost i plemenitost. Perspektive umesto argumenata. Naracija umesto logosa. Govoriti a ne misliti. Jedno etičko čudovište.

„Ovo je moje stanovište“, piše Žižek. „Kakav bih ja voleo da budem: etičko čudovište bez saosećanja, da radim ono što treba da bude urađeno (mogao bih da ubijem, kaže on na jednom mestu), u uvrnutom preklapanju slepe spontanosti i misaone distance, pomažući drugima, izbegavajući njihovu ogavnu bliskost. Kad bi bilo više ovakvih ljudi, svet bi bio prijatno mesto, gde bi osećajnost bila zamenjena hladnom i okrutnom strašću“.

Jedno paralaktičko čudovište. Hrist sa Žižekom ili Žižek sa Hristom, kao ova razlika između etike i morala, racionalnosti i osećanja. I da priznam na samom kraju ovog umesto eseja. Ja sam na strani morala, a ne etike. Jer je ova etika bez morala odgovorna za ova „etička čudovišta“. „Čudovišnost Hrista“ je ogled iz etike, kao što su „Politike označavanja“ ogled iz metodologije ili antiestetike. ■

Divca za predsednika

PIŠE: IVAN MRĐEN

Na zvaničnom sajtu Olimpijskog komiteta Srbije stoji da je na „Izornoj sednici Skupštine OKS održanoj 24. februara Vlade Divac, proslavljeni košarkaš, aklamacijom proglašen za predsednika Olimpijskog komiteta Srbije (OKS), pošto je dosadašnji predsednik Olimpijskog komiteta, Ivan Čurković, povukao kandidaturu. Sednici u konferencijskoj sali hotela „Zira“ koja je trajala od 11 do 17 sati i 45 minuta prisustvovala su 82 člana Skupštine OKS, od ukupno 83. Posle višečasovne rasprave povodom inicijative grupe delegata da se glasa javno, predlog je usvojen i sednica je održana sa sledećim dnevnim redom...“

Iz tog dnevnog reda, osim tzv. proceduralnih tačaka, kao što su „konstituisanje radnih tela Skupštine“, „izmene i dopune Poslovnika“, razni „izveštaji“ i naravno „izbori za organe OKS“, pažnju javnosti mogla je da privuče još samo ona tačka dnevnog reda na kojoj se podnosi „izveštaj o radu OKS u periodu 2005-2008. godine“. Nespremni da ocene učinak sportista pod zastavom Srbije na Olimpijadi u Pekingu 2008, kao faktički neuspeh (jedna srebrna medalja plivača Milorada Čavića i dve bronzane – teniser Novak Đoković i vaterpolo reprezentacija), čelnici ovdašnjeg sporta su se svim silama uključili u još jednu verziju politikantskog nadmudrivanja, koje je, nešto i zbog „angažovanosti“ propagandista u sportskim listovima, redakcijama i rubrikama, predstavljeno kao sudbonosno za dalji razvoj sporta u Srbiji.

Iako je u većini izveštaja uredno konstatovana činjenica da je novi predsednik „aklamacijom proglašen“ i da mu je, pošto nije ispunjavao osnovne statutarne uslove da se uopšte kandiduje za tu funkciju, bila dovoljna kvalifikacija „proslavljeni košarkaš“ (i, razume se, žarka želja i njegova i onih koji su ga „gurali“), to je uglavnom učinjeno bez postavljanja neizvodljivih pitanja o pravnoj valjanosti takvog čina. Slaveći „džentlmenstvo“ povlačenje Ivana Čurkovića, većina propagandista je, ustvari, priznala činjenicu da je i njegovo postavljenje na tu funkciju u julu 2005. godine bilo, najblaže rečeno, „na ivici legalnosti“. Međutim, osim tzv. Sportskog fonda „Cepter“ niko nije imao volje da se bavi činjenicom da je Vrhovni sud Srbije krajem prošle godine doneo presudu kojom potvrđuje prethodnu odluku Drugog opštinskog suda u Beogradu da je „Filip Cepter jedini zakoniti predsednik Olimpijskog komiteta“ i da je „dosadašnje rukovodstvo na čelu sa Ivanom Čurkovićem bilo nelegalno i nelegitimno“. Pošto u ovoj državi poštovanje sudova nikad nije dignuto do nivoa trećeg temelja vlasti (zakonodavna, izvršna i sudska), odmah se našlo čitavo tuce „Ajnštajna“ koji su zagraktali „sve je relativno“ i onda su jedno formalno pravno nasilje (izbor Čurkovića) pomnožili sa dva (nepoštovanje odluke vrhovne sudske institucije plus „hajdučka izborna skupština“ za „proslavljenog košarkaša“).

U predstavljanju svog programa Vlade Divac je između ostalog pročitao i sledeće dve rečenice: „Radićemo na stimulanju juniorskog sporta i smanjivanju rizika od odliva talenata. Primenjivaćemo naučno-tehnička dostignuća i boriti se za unapređenje statusa našeg nacionalnog olimpijskog komiteta“. Zaista će trebati mnogo truda, medijske kampanje i posipanja pepelom da se „unapredi status“ Olimpijskog komiteta Srbije posle svega što se oko ove institucije događalo i tek će se događati.

Pošto u medijima uglavnom neće biti reči o „tričarijama“ tipa poštovanje pravnih normi, pažnji zainteresovanih i iskreno zabrinutih prijatelja sporta preporučujem komentare čitalaca raznih on line izdanja i sajtova. Već prvog dana po Divčevom „proglašenju“ za predsednika OKS bilo je očigledno da se većina učesnika u toj vrsti javnih rasprava slaže oko tri osnovna pitanja: presudilo je još jedno flagrantno mešanje politike u sport, pobedio je čovek u čije moralne i stručne kvalitete za veliki posao koji treba obaviti u kompletnoj sportskoj organizaciji mnogi sumnjaju i pokazalo se da osnovne demokratske institucije, u koje svakako spadaju i tajno glasanje i izbor između najmanje dva kandidata – nisu mile ni najbučnijim „demokratama“.

„Poštujem Divca to je nesporno, ali na ovakav način prihvatiti mesto predsednika OKS je nemoralno. Mnogi veruju da će sada nasi sportaši postati mnogo bolji i u najmanju ruku prvaci sveta, što nema veze sa razumom. Jedan od učesnika skupstine reče da je Ćurković ostavio sređenu kuću, ako je tako znači da je čovek dobro radio, a opet smo imali loše rezultate na Olimpijadi. Pa, nije se on tamo takmičio, niti će Divac ubuduće. Dobar sportaš ne mora da bude i dobar predsednik ili neki rukovodilac. Ja mislim da ovo Divcu nije trebalo, pogotovo što po Statutu OK nije ispunjavao uslove i da je ovo jedna velika mrlja uz njegovo ime“, tako je izvesni Milan komentarisao tekst na elektronskom izdanju Blica.

„Bojim se da će Divac proći kad nekada Dejan Savićević kad je gurnut na čelo Fudbalskog saveza. Jednostavno, imam utisak da je na silu došao na ovu poziciju“ (Ivan, isti izvor).

„Ružno i tužno. Zna se zasto se neko zalaže za javno glasanje - da bi one koji ne glasaju za njega mogao da šikanira ukoliko pobedi. Sramota. Samo u Srbiji to može. To nema veze sa kandidatima. Ko god da se služi pritiscima, nije pošten. Ipak, od kad je postenje u Srbiji neka vrlina? A Divcu želim da ne završi kao Dragan Džajic. Nekako mi njegova menadžerska „karijera“ ne uliva mnogo poverenja. Živi bili, pa videli (Milica, isti izvor).

Uz ovakva reagovanja, mnogobrojni su i kratki, ali zaista „otrovni“ komentari ljudi kojima su se smučili i sport i politika, pa sasvim ozbiljno prognoziraju da je sledeći pohod „proslavljenog košarkaša“ mogao da bude na funkciju – predsedika države! Zato nije čudno što je jednu vest na sajtu B92, posetilac koji se potpisao kao „Upućeni“ komentarisao ovako: „Sjajno je odrađena kampanja tako što su oni koji su se danima slikali sa Divcem zloupotrebili svoje položaje i pretili savezima da će da im ukinu dotacije (kao da su im te pare dedovina) ukoliko ne glasaju za Divca! Stvarno sjajna kampanja! Svako to može, pod uslovom da je amoralan. Cela sportska javnost zna da su se SPS i DS ponasali kao u najboljim Slobinim danima.“ ■

Fetva

PIŠE: OLGA ZIROJEVIĆ

Reč, baš u ovom obliku, odavno je ušla u naš jezik, i to preko Turaka (u XVIII veku pominje se fetfa, i Vuk Karadžić zna za vetmu, kao i narodna pesma), da bi danas (posredstvom zapadnih medija), nepotrebno bio prihvaćen njen arapski oblik fatva (fatwa).

Reč je o, kako se to uobičajeno kratko objašnjava, „pisanom pravnom mišljenju koje izdaje poseban pravnik, muftija, na traženje kadije ili privatne osobe. Na temelju fetve kadija donosi odluku o spornom slučaju. U ispravi je redovno naznačen izvor na temelju kojeg je mišljenje izdato“. Autoritativne fetve izdaju šejhulislam i muftije, a zbirke takvih rešenja zovu se fetava.

Delatnost muftija datira još iz ranog islamskog vremena (tačnije, iz VIII veka), kada su izdate fetve služile kadiji (sudiji) kao pomoć u presuđivanju. U vreme formiranja islamskog pravnog sistema svaki je pravnik-tumač bio pravna instanca koja izdaje fetve i kojoj se svaki pojedinac slobodno mogao obratiti. A to znači da su i muderisi (profesori) po medresama istovremeno bili i muftije. I budući da su muftije tokom čitave islamske istorije morale da odgovaraju na aktuelna pitanja, fetve su, indirektno, postale sredstvo kojim se islam prilagođavao i dalje se prilagođava savremenim problemima.

U diplomatskom smislu fetve sadrže sledeće elemente: molitvu Allahu (davet), pitanje ili problem za koji se traži mišljenje (sual), odgovor muftije ili šejhulislama (cevab) i potpis (imza). Spoljni oblik fetve se u poslednjem stoleću ipak nešto promenio.

Budući teokratska država i Osmansko carstvo počivalo je na poštovanju muslimanskog kanonskog prava - šerijata.

Predstavnici visokoobrazovanih ljudi na polju poznavanja verskog zakona (ulema) imali su izuzetan uticaj u državi, a naročito šejhulislam kao najviši dostojanstvenik uleme i vrhovni verski poglavar u Carstvu (savremeni evropski putnici doživljavali su njegov autoritet kao „tursko papstvo“). Osim njega, širom države, imenovane su bile muftije sa zvaničnom funkcijom tumačenja šerijata. Njihova je obaveza bila da, u slučaju potrebe, odnosno kad god se to od njih zatraži, daju pismena tumačenja i odgovore da li je određeni postupak ili namera u skladu sa islamom ili ne. Fetve nisu imale naredbodavnu težinu (i sam naručilac odnosno kadija nisu morali da ih slede), a s obzirom na to da su dati odgovori i mišljenja bili opšteg, tj. principijelnog karaktera, osmanske fetve retko kad imaju datum. Među njima, međutim, ima i takvih koje se bave veoma osetljivim pitanjima od opšteg interesa, kao što je, na primer, bilo uvođenje štampe u Osmanskom carstvu (1727), pitanje objave rata, sklapanja mira ili, pak, svrgavanja vladara. I kod uspostavljanja spoljnih odnosa put kojeg se osmanska država uvek pridržavala

bio je poštovanje institucije fetve. Najzad, treba istaći i važnu ulogu fetve u urednom funkcionisanju osmanskog prava zahvaljujući muftiji koji je usklađivao kadijsku odluku sa pravnim principima (u vreme kada u pravnom sistemu nije postojala apelacija kao njegov obavezni sastavni deo).

U našoj istoriografiji fetve se retko susreću i dosad nisu kritički objavljivane.

Tokom vremena nastale su mnogobrojne zbirke fetvi, koje su služile kao osnova za nove fetve.

Problemi koje donosi moderan život uticali su i na način izdavanja fetvi. U mnogim islamskim zemljama, osim lokalnih, postoji i vrhovni muftija sa velikim autoritetom (u Libanu je tako "Muftija Republike" na čelu islamske verske zajednice), pa njihove fetve imaju državničko-religiozni karakter. Naročito su autoritativne fetve koje donosi (od 1935. godine) kolegijum uleme sa kairskog univerziteta al-Azhara, a gde su zastupljene sve četiri islamske pravne škole (mezhebi, u nekim islamskim zemljama postoji težnja da se da prednost jednoj od ove četiri škole). Godišnje u proseku izdaju oko 350 fetvi.

Danas se fetve objavljuju u posebnim kolumnama verski orijentisanih časopisa, stručnim pravnim časopisima ili se, pak, emituju preko elektronskih medija (radija i televizije), a mogu biti uobličene i u knjige.

I dok u sunitском islamu fetve nisu obavezujuće (naručilac se može obratiti i nekom drugom autoritetu), to nije slučaj kod šiita, jer kod njih fetve mogu da izdaju samo ličnosti iz najvišeg ranga verske hijerarhije (i ne može se menjati verski autoritet), pa je tako Salman Ruždi, pesnik Satanskih stihova, osuđen 1989. na smrt fetvom (tada se zapadni svet prvi put susreo sa ovim terminom) samog ajatolaha Homeinija (čijom smrću je prestala da važi, ali se Ruždi još 2000. godine skrivao od mogućih izvršilaca Homeinijeve osude). Ista sudbina, a opet zbog romana Lajja (Sramota) i borbe za ženska prava, zadesila je (1993) i književnicu iz Bangladeša, Taslimu Nasrin, koja je morala da potraži utočište u inostranstvu.

Od 1997. godine postoji Evropski savet za fetve i istraživanje (ECFR) kojim predsedava čuveni islamski učenjak egipatskog porekla - smatra se jednim od najviših savremenih autoriteta u sunitском islamu - dr Jusuf Abdallah al-Karadavi (1926), koji je i redovni gost arapskog elektronskog medija al-Džazire. U svojim fetvama pokušava da dinamičnu sadašnjost dovede u sklad sa islamom, pa su u njima obrađene teme koje tretiraju vlast, demokratiju, višestranačje, ali i takve kao što su otmica aviona, pitanje eutanazije, transplantacija ljudskih organa, kontracepcija, upotreba droga, zapošljavanje žena, poslovanje. "Šejh el-Karadavi, objašnjavajući svoj metodološki pristup ovom nadasve odgovornom poslu, ističe da on ne pripada onoj grupaciji znalaca šerijata koji odgovaraju sa da ili ne, to je dozvoljeno a ono zabranjeno itd. bez detaljnog objašnjenja. On nastoji da svaki odgovor razloži do pojedinosti i iznese mnoštvo dokaza koji potvrđuju njegovo mišljenje". Tako na pitanje da li je muslimanu dozvoljeno da pokloni organ za života odgovara: "Islam

ne ograničava sadaku (milostinju) na imetak, nego svako dobročinstvo smatra sadakom. U to spada i darivanje dijela tijela radi pomoći drugome. Nema sumnje da je ovo najuzvišenija i najvrednija sadaka, jer tijelo je vrednije od imetka. Čovjek žrtvuje sav kapital da bi spasio dio tijela, a njegovo žrtvovanje, zaradi Allaha, spada u najvrednija dobra djela i najveću sadaku". Dozvola je, međutim, ograničena, jer "nije dozvoljeno čovjeku da da ono čime bi nanio štetu sebi ili nekome prema kome on ima obaveze". A organ se može pokloniti i muslimanu i nemuslimanu (opet pod određenim uslovima).

Kada su, u vreme iračkog rata (2003) studenti sa al-Azhara uputili peticiju za bojkot američke robe, prof. Muhamed Sajed Tantavi i šejh al-Karadavi izdali su odgovarajuće fetve, a zbog Muhamedovih karikatura ovaj drugi pozvao je i na bojkot danske robe. Odobrava i samoubilačke bombaške atentate Palestinaca i ne vidi u njima u islamu strogo zabranjeno samoubistvo.

Na teroristički napad u Londonu (jula 2005. godine) tamošnji Savet sunita reagovao je fetvom ističući, na taj način, njegovu nespojivost sa islamom.

Pomenimo, na kraju, da je Zbirka fetvi (Fetava Alemgirije), iz doba Mogulske imperije (nastala u XVIII veku) postala glavni izvor muslimanskog zakonodavstva u Indiji.

Najzad, fetve su, osim verskog i pravnog značaja koje imaju, i važan izvor za etnografska, društvena i privrednoistorijska istraživanja.

Literatura:

- Enciklopedija Leksikografskog zavoda, 2, Zagreb, 1955.
- A. Škaljić, Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku, Sarajevo, 1965.
- M. u. U. Tworuschka, Islam Lexicon, Duesseldorf, 2002.
- Kleines Tuerkei Lexikon, Geschichte - Alltag- Kultur, Muenchen, 2001.
- Y. Thoraval, Lexikon der islamischen Kultur, herausgegeben und uebersetzt von L. Hagemann u. O. Lellek, Darmstadt, 1999.
- N. Smailagić, red. D. Tanasković, Leksikon islama, Sarajevo, 1990.
- R. Božović, V. Simić, Pojmovnik islama, Narodna knjiga, 2003.
- A. Th. Khoury, L. Hagemann, P. Heine, Islam Lexikon, Geschichte - Ideen - Gestalten, 1, Freiburg- Basel- Wien, 1991.
- Lj. Čolić, Osmanska diplomatika sa paleografijom, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2005.
- Kl. Kreiser, Lexikon der islamischen Welt, Stuttgart - Berlin - Koeln, 1992.
- Historija osmanske države i civilizacije, prir. E. Ihsanoglu, Sarajevo, 2004.
- Šejh dr. J. el-Karadavi, Suvremene fetve (izbor), prev. sa arapskog A. Karić, Hfz. M. Mujić, Tuzla, 1997.
- M. Abaza, The Channging Consumer Cultures of Modern Egypt, Cairos Urban Reshaping, The American University in Cairo Press, 2006.
- Cyril, Glasse, Enciklopedija islama, Libris, Sarajevo, 2006.
- (uz podatke preuzete iz Wikipedije) ■■

Dug put do granice

PIŠE: BRANKO PAVLICA

Istorijska iskustva Srbije i Jugoslavije sa Bugarskom povodom državne granice su tragična. Jer, Bugarska je „veroloman, rdav sused“. Pitanja teritorijalnog razgraničenja, utvrđivanja državne granične linije, kao i odnosi povodom državne granice su aktuelna i akutna pitanja međudržavnih odnosa.¹

U istoriji je zabeleženo da su Srbija i Bugarska ratovale 17 puta. Bugarska je 16 puta napadala Srbiju bez objave rata. Srbija je samo 1885. godine, napala Bugarsku, ali prethodno objavivši rat. Bugarske teritorijalne aspiracije su naročito brutalno iskazane prilikom napada na Srbiju 1913. i 1915. godine. Koliko su bugarska teritorijalne pretenzije prema delovima jugoslovenske državne teritorije jake i neprestano prisutne u svesti svih vladajućih garnitura bugarske države svedoče i sledeće izjave: „Kao što je bestidno Ferdinand 1916. godine rekao, sa cinizmom kome nema ravnog da su u severozapadnom delu Balkanskog poluostrva nekad živeli Srbi“, takođe njegov Predsednik ministar Radoslavov, sa skupštinske tribine, svečano je izjavio iste godine: „Srbija više ne postoji“. Isto tako Pešev, ministar prosvete za vreme rata, ništeći srpske i otvarajući bugarske škole u Srbiji, službeno je izjavio „nema više ni Srbije ni Srba“. „Moravska dolina je bila oduvek bugarska“.²

U periodu između dva rata jugoslovensko-bugarski odnosi su opterećeni čestim graničnim povredama i incidentima. Brojni upadi terorističkih grupa A. Protogerova i T. Aleksandrova na jugoslovensku teritoriju i ubijanje nedužnog stanovništva bili su samo politički izraz bugarskih teritorijalnih pretenzija prema Makedoniji. Taj „najdragoceni otok biser na carskata korona“ ostaje objekt bugarskih aspiracija između dva rata, početkom, tokom i posle Drugog svetskog rata. Bugarska vojska je okupirala istočne delove Srbije i zapadne krajeve Makedonije. Bila je to tzv. privremena aneksija. Uz to, izgradila je vlastiti vojnookupacioni aparat. Na okupiranoj teritoriji vršena je nasilna bugarizacija srpskog i makedonskog stanovništva.³ Posle rata Bugarska je imala status neprijateljske države i reparacione obaveze prema Jugoslaviji.

Brojne granične povrede i incidenti u okviru široke informbirovske kampanje protiv Jugoslavije pokazuju i dalje krajnju nedoslednost u spoljnopoličkom ponašanju Bugarske prema Jugoslaviji.⁴

Napokon, bugarsko negiranje postojanja makedonske nacionalne manjine, kao i negiranje postojanja makedonske nacije (tvrdnje da su Makedonci u stvari Bugari) u čitavom posleratnom periodu indirektno predstavljaju ispoljavanje teritorijalnih pretenzija.⁵

Čak i danas neke neoficijelne snage u Bugarskoj (organizacija „Bugarske zapadne pokrajine“, list „Trud“, kao i neki Bugari iz DSBJ prebegli u Sofiju) ističu zahteve „za prisajedinjenjem bugarskih zapadnih pokrajina ... majčici Bugarskoj“. U suštini „zahtevi“ se odnose na šira područja Dimitrovgada i Bosilegrada, „te žive rane na telu bugarske države“.⁶

Stoga, smatramo da je od značaja poznavanje načina utvrđivanja postojeće jugoslovensko-bugarske državne granice. U Bugarskoj se, posredno, čak iskazuju i »zahtevi« za revizijom Nejskog ugovora o miru iz 1919. godine. Otuda, pitanje utvrđivanja državne granice postaje danas, u međunarodnom kontekstu, teorijski relevantno pitanje.

Posmatrajući problematiku jugoslovensko-bugarske granice u svetlu istorije i prava može se zapaziti da je proces njenog uspostavljanja (utvrđivanja) imao nekoliko etapa. Prva etapa započinje 1833. godine, kada je na osnovu ruskih karata – između Srbije i Turske – određena i srpsko-bugarska granica.⁷ Potom je pitanje granice rešavano na Berlinskom kongresu 1878. godine. Posle završenog rusko-turskog rata i poništavanja Sanstefanskog ugovora odlukama Berlinskog kongresa utvrđena je srpsko-bugarska granica. Posle balkanskih ratova 1913. godine odlukama Bukureške mirovne konferencije ponovo je utvrđena (produžena) granica. Najzad, posle Prvog svetskog rata, na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. godine utvrđena je državna granica između Kraljevine SHS i Kraljevine Bugarske.⁸ Dakle, najčešće posle ratova, na međunarodnim konferencijama utvrđivano je protezanje granične linije između dve države. Multilateralnim međunarodnim sporazumima dat je i njen opis: članom 36. Ugovora o miru Berlinskog kongresa,⁹ članom III Ugovora o miru i Prilogom I zapisnika vojnih delegata pridodatog Protokolu br. 9. Bukureške mirovne konferencije¹⁰ i članom 27. Nejskog ugovora o miru sa Bugarskom.¹¹

Sadašnja jugoslovensko-bugarska državna granica konačno je, dakle, određena čl. 27. Nejskog ugovora, a shodno njegovom čl. 29. Međunarodna komisija za razgraničenje je tokom 1920-1922. godine povukla graničnu liniju. Članom 1. Ugovora o miru sa Bugarskom od 10. februara 1947. godine ovako utvrđena, povučena i opisana granična linija između Jugoslavija i Bugarske je potvrđena. Prema tome, posle Drugog svetskog rata ona ostaje nepromenjena.¹²

Na kraju valja istaći: ponovno oživljavanje sanstefanskih i koburških teza i aspiracija deluje danas anahrono. Indirektni zahtevi za »revizijom« Nejskog mirovnog ugovora, posmatrajući u svetlu istorije i međunarodnog prava, izgledaju besmisleni. Jer, mirovnim ugovorima i bilateralnim sporazumima državna granična linija je definitivno utvrđena.

Na Versajskoj konferenciji mira saveznički Vrhovni savet je staru srpsko-bugarsku granicu samo na nekim delovima ispravio u korist Države SHS. Granična linija Srbije sa Bugarskom određivana je 1833, 1878. i 1913. godine, a 1919. Nejskim ugovorom učinjene su ispravke na Timoku, u oblasti Caribroda, Bosilegrada i Strumice. Preovladala je, dakle, ideja o strateškim granicama. Članom 27. Nejskog ugovora dat je i njen opis, a radom Međunarodne komisije za razgraničenje (1920-1922) ona je određena i obeležena. Time je Kraljevina SHS dobila tri nova sresa: caribrodski, bosiljgradski i strumički, te desetak sela na desnoj obali Timoka (nizvodno od Velikog Izvora, pa do ispod sela Koilova). Tako utvrđena (opisana, povučena i obeležena) granična linija tokom 1919-1922. godine ostala je ista i posle Drugog svetskog rata.

Prema tome, ona je i danas, u međunarodnom pravnom pogledu, definitivna državna granična linija. Definitivno priznanje podrazumeva pravno i političko priznanje, »kojim država koja ga izdaje priznaje utvrđenu granicu kao konačnu i nepromenljivu«. Jer poznato je da SRJ/SCG nema teritorijalnih pretenzija ni prema jednom susedu«. Otuda, nužnost obostranog poštovanja teritorijalnog integriteta i nepovredivosti postojećih državnih granica – definitivne srpsko-bugarske državne granice – utvrđenih važećim bilateralnim i međunarodnim sporazumima i ugovorima (počev od brojnih izjava zvaničnih predstavnika dve države »o odricanju od teritorijalnih pretenzija« do decidanog stava »o nepromenljivosti državne granice« sadržanog u bilateralnoj Konvenciji o obnavljanju, obeležavanju i održavanju granične linije i graničnih oznaka iz 1981. godine, odnosno

u važećoj Konvenciji između Saveta ministara SCG i Vlade Republike Bugarske o obnavljanju, obeležavanju i održavanju granične linije i graničnih oznaka na zajedničkoj državnoj granici (potpisana 12. novembra 2003. godine u Beogradu), ali i stava međunarodne zajednice »o nepromenljivosti državnih granica na Balkanu«.

VII Aktuelni položaj bugarske manjine u Srbiji

Prema rezultatima popisa stanovništva iz 2002. godine u Republici Srbiji živi 20.497. pripadnika bugarske nacionalne manjine (0,27 odsto), od toga u centralnoj Srbiji – 18.839. (0,34 odsto), a u Vojvodini 1.658. (0,08 odsto) Bugara.¹³

Broj Bugara je smanjen u odnosu na popis iz 1991. godine,¹⁴ kako u centralnoj Srbiji (24.335 : 18.839), tako i u Vojvodini (2.363 : 1.658).

Imajući u vidu teritorijanu koncentraciju pripadnika bugarske manjine, može se istaći sledeće: najveći broj Bugara živi u Bosilegradu i Dimitrovgradu, potom u niškom okrugu – 866; u Babušnici – 1017; u Surdulici – 1004; Pančevu – 563; Pirotu – 454; Vranju – 351, ali i u Beogradu – 1272 žitelja bugarske nacionalnosti.¹⁵

Dakle, pripadnici bugarske nacionalne manjine pretežno su nastanjeni u pograničnim oblastima jugoistočne Srbije, u Pčinjskom i Pirotskom okrugu. U dve opštine čine većinsko stanovništvo: Bosilegrad (7.037 ili 71,6 odsto) i Dimitrovgrad (5.836 ili 49,7 odsto) u kojima je, inače, koncentrisano preko dve trećine ukupnog broja Bugara sa područja Centralne Srbije.¹⁶

Pravo na upotrebu maternjeg jezika i pisma - U opštinama Dimitrovgrad (prema podacima popisa stanovništva iz 1991. učesće pripadnika bugarske manjine u ukupnom stanovništvu opštine je 52 odsto) i Bosilegrad (73 odsto), shodno Zakonu o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina („predviđeni uslov od 15 odsto za uvođenje jezika u službenu upotrebu“), bugarski jezik i pismo su, pored srpskog jezika, uvedeni u službenu upotrebu.

U Zaključcima istraživača Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji i Humanitarnog centra za integraciju i toleranciju iz Novog Sada se navodi da „iako, odluke o službenoj upotrebi jezika u opštinama Dimitrovgrad i Bosilegrad zvanično postoje, u praksi se one samo delimično sprovode ili se ne sprovode uopšte. U opštini Dimitrovgrad, nazivi naseljenih mesta su delimično ispisani i na bugarskom jeziku, dok su imena ulica, trgova i naziva državnih ustanova u Dimitrovgradu ispisani i na bugarskom jeziku. U opštini Bosilegrad i samom Bosilegradu, osim naziva državnih ustanova koji su ispisani i na bugarskom jeziku, sva ostala imena i nazivi su gotovo isključivo ispisani na srpskom jeziku.

Na lično traženje, javne isprave se izdaju na bugarskom jeziku bez naročitih problema... Postupci pred sudom u navedenim opštinama vode se na srpskom jeziku, a jedino u slučajevima kada učesnik u postupku insistira da se postupak vodi na bugarskom jeziku, sud o državnom trošku angažuje sudskog tumača. Neretko se dešava da, iako su i sudija i stranka u postupku bugarske nacionalnosti, postupak se ipak vodi na srpskom jeziku. Dodatni problem za vođenje postupka na bugarskom jeziku je i nepostojanje dovoljnog broja pisanih mašina sa ćirilničnim, posebno bugarskim ćirilničnim pismom....

U opštini Surdulica, s obzirom na rezultate popisa iz 1991. godine, prema kojima procenat Bugara u ukupnom broju stanovnika ove opštine ne prelazi 15 odsto, bugarski jezik nije u službenoj upotrebi“.¹⁷

„Status bugarskog jezika u Srbiji sa sociolingvističkog i lingvokulturološkog aspekta“, u poslednje vreme, objektivno se sagledava i sa bugarske strane: „Deo mlađih generacija, naročito oni koji su napustili prirodnu dijalekatsku sredinu i koji žive u centralnim delovima države, pokazuju izrazit afinitet ka srpskom kao službenom jeziku zemlje iz objašnjivih razloga – težnja ka potpunoj socijalizaciji, za „uključivanjem“ u profesionalne sredine, za sticanjem željenog obrazovanja i kvalifikacije i za zauzimanjem odgovarajućeg mesta u socijalnoj hijerarhiji. Interesantna je konstatacija da se čak i oni koji su stekli svoje obrazovanje na bugarskim koledžima i visokim školama pridržavaju lokalne prakse, tj. pretpostavljeno dobro vladanje bugarskim književnim jezikom ustupa mesto dijalektu ili njegovim varijantama ... Lingvokulturološka znanja, koja su uslovljena osećanjem nacionalne pripadnosti, različita su kod različitih socijalnih grupa i variraju vremenom...“.¹⁸

Pravo na obrazovanje na maternjem jeziku: Iako pripadnici bugarske manjine imaju pravo na školovanje na maternjem jeziku, „u Srbiji (Dimitrovgrad; Bosilegrad) trenutno ne postoji nijedna škola u kojoj se održava nastava na bugarskom jeziku“. Praktično, učesnici bugarske nacionalnosti upisuju se u škole sa nastavom na srpskom jeziku u kojima maternji jezik uče fakultativno kao „jezik nacionalne manjine sa elementima nacionalne istorije i kulture“, dva ili četiri časa nedeljno.¹⁹

U opštini Dimitrovgrad maternji (bugarski) jezik sa elementima nacionalne kulture (2 do 4 časa nedeljno) izučava se u pet isturenih odeljenja osnovne škole i jednom odeljenju Dimitrogradske gimnazije.²⁰

Aktuelno stanje školske mreže u mestima gde živi bugarska manjina izgleda ovako: dve srednje škole u gradovima Dimitrovgrad i Bosilegrad sa blizu 500 učenika; 8 osnovnih škola (I-VIII razred) u ova dva grada i u još 6 sela (tzv. matične škole), pri kojima postoje isturena odeljenja (od I do IV razreda) u manjim mestima, ukupno ih je 33 – sa različitim brojem učenika, od kojih jedan deo pohađa nastavu u kombinovanim odeljenjima. Širokom mrežom škola, koja je uz to i komplikovana za opsluživanje (jer je jedan deo škola razbacan po prilično teškom planinskom terenu i učenici i učitelji prelaze pešice i po nekoliko kilometara u jednom pravcu), obuhvaćeno je više od 1.500 učenika. Ne nastavljaju svi učenici, koji steknu osnovno obrazovanje u navedenim školama, svoješkolovanje u srednjim školama u Dimitrovgradu i Bosilegradu. Neki upisuju posebne škole u unutrašnjosti Srbije, a ima takvih koji se upisuju u srednje škole u Bugarskoj.

Poslednjih godina, posle promena koje su nastupile u društvu i u zakonodavstvu koje se tiču obrazovanja, mada i normativna akta dozvoljavaju 5 časova nedeljno u nižim razredima i 3 časa u višim, još uvek nije pronađeno adekvatno rešenje kada je u pitanju broj i sadržaj časova maternjeg jezika, književnosti i kulture, kao i drugih predmeta koji se predaju na maternjem jeziku. U dvema vodećim opštinama, Bosilegradu i Dimitrovgradu, teško se postiže saglasnost kada je reč o konkretnim problemima, povezanim sa nastavom maternjeg jezika, a u klauzulu je uključena slobodna volja roditelja – da li su saglasni da se njihova deca školuju na bugarskom. Stiće se utisak da Nacionalni savet manjina i Komisija za obrazovanje pri njemu ne uspevaju za sada da daju dovoljno adekvatno rešenje...“.²¹

Zavod za udžbenike i nastavna sredstva štampao je 21 udžbenik i 8 dela iz lektire namenjenih osnovnim školama, kao i 4 udžbenika na bugarskom jeziku za srednje škole.

Ne postoje visoke škole na kojima se nastava izvodi na bugarskom jeziku, mada na Filološkom fakultetu Univerziteta

u Beogradu postoji katedra za bugarski jezik.

Prema podacima Ministarstva prosvete Srbije, u školskoj 2000/2001. godini na fakultete je upisano i 112 studenata pripadnika bugarske manjine.²²

Dakle, pravo na školovanje na maternjem jeziku bugarske nacionalne manjine (u Srbiji) se „ne ostvaruje u meri u kojoj to objektivni uslovi dozvoljavaju“. Osnovni razlog za to – zaključak je pomenutih autora – nezainteresovanost većine pripadnika bugarske manjine da se školuju na svom jeziku, jer šansu za svoju budućnost vide prvenstveno u Srbiji, za šta je neophodno odlično poznavanje srpskog jezika.²³

Pravo na negovanje nacionalne kulture i tradicije: Glavnu kulturnu instituciju u Dimitrovgradu i Bosilegradu predstavljaju Centri za kulturu, koji se nalaze „pod kontrolom opštinskih vlasti koje ga finansiraju iz budžeta“. Postoje i udruženja građana („čiji se rad finansira od članarina, donacija i sl.“) od kojih su najznačajniji: Kulturno-informativni centar bugarske manjine „Caribrod“ iz Dimitrovgrada, koji ima ogranak i u Bosilegradu;²⁴ Helsinški odbor za ljudska prava Bugara u Srbiji;²⁵ Kreativni centar „Caribrod“; Udruženje „Našinec“ i dr. udruženja.

Takođe, od značaja za ovaj region u kome živi bugarska nacionalna manjina, predstavljaju i „matične biblioteke“: u Bosilegradu – biblioteka „Hristo Botev“, „koja raspolaže sa 19.328. knjiga, od čega je 4.532. na bugarskom jeziku“, potom biblioteka u Dimitrovgradu, ali i u Surdulici koja „raspolaže sa ukupno 41.000. knjiga, od čega je 5.000. na jezicima manjina“.

U Dimitrovgradu postoji i nacionalno pozorište „Hristo Botev“.²⁶

Banatski Bugari (katolici) održavaju „odskora povremene kontakte sa Bugarima iz pograničnih opština u istočnoj Srbiji... i u njihove sredine se dostavlja jedan ograničen broj publikacija na savremenom bugarskom književnom jeziku – za razliku od pretežno religiozne književnosti koja je na njihovom normiranom dijalektu sa starim istočnobugarskim crtama. .. U dva sela sa najvećom aktivnošću – u Belom Blatu, pri kulturnom društvu „Trandafer“, i u Ivanovu funkcionišu škole tokom subote/nedelje u kojima se uče kako normirani pavlikjanski, tako i savremeni bugarski književni jezik (u selu Ivanovu od školske 2004/5. godine učitelj iz Bugarske predaje savremeni književni jezik i bugarske muzičke tradicije)... Prijatna međususedska klima poslednjih godina aktivirala je ovo stanovništvo – naglašava Cenke Ivanova, u svom prilogu u Zborniku SANU – da održava kontakte sa predstavnicima bugarskih kulturnih institucija, sa katoličkim zajednicama i rođacima u Bugarskoj, mladi studirau na bugarskim fakultetima i td.“²⁷

„Naša kultura kao transgranični prijatelj“, naziv je zajedničkog projekta opština Dimitrovgrad u Srbiji i Dragoman u Bugarskoj, koji se ostvaruje uz finansijsku pomoć EU („po programu FAR – „Susedski programi“ Bugarska – Srbija).

Projektom je predviđena organizacija i održavanje jedne nedelje kulture u Dragomanu i jedne nedelje kulture u Dimitrovgradu, s ciljem da se predstavi kulturni identitet i tradicija sa obe strane granice i „da se učvrste kulturne veze među njima“.

Pravo na informisanje na maternjem jeziku: Početak informativno-izdavačke delatnosti na bugarskom jeziku započinje „prvim štampanim organom „Glas Bugara u Jugoslaviji“ (1949-1955). Potom, od 1959. počinje izdavanje časopisa „Bratstvo“, koji izlazi i danas „kao nedeljnik i finansiran je od strane srpske Vlade“. Od 1965. počinje izdavačka delatnost na bugarskom jeziku, dečji list „Drugarče“ prerasta u časopis, od 1966. godine počinje se štampati i časopis za nauku, književnost i

društvena pitanja „Most“. Izdavačka kuća „Bratstvo“ sa sedištem u Nišu „ima zasluge“ za objavljivanje „mnoštva zbirki pesama i knjiga sa delima iz beletristike, čiji su autori pripadnici bugarske manjine“. Na teritoriji opština Dimitrovgrad i Bosilegrad slična delatnost odvija se u okviru Centra za kulturu (koje finansira srpska država) i lokalnih (narodnih) biblioteka.²⁸

Radio-televizija Srbije je sve do aprila 1999. godine emitovala polučasovnu emisiju „TV žurnal“ na bugarskom jeziku. Radio-Niš je još od 1971. godine uveo emisiju od 15, a potom od 30 minuta na bugarskom jeziku. „Ovaj radio i tri puta dnevno emituje vesti na bugarskom jeziku. Odsdora, niška privatna televizija „Art“ počela je „svakodnevno emitovanje vesti, kao i polučasovne emisije na bugarskom jeziku jednom nedeljno.“

U Dimitrovgradu postoji lokalna RTV „Caribrod“, čiji se program ne emituje redovno, „a kada se emituje onda je to uglavnom na srpskom, a samo delimično na bugarskom jeziku“. U Bosilegradu, u okviru Doma za kulturu, radi i Radio-Bosilegrad, „čiji je direktor Srbin, a glavni urednik Bugarin. Program se emituje pola na srpskom, a pola na bugarskom jeziku... U okviru aktivnosti lokalnih nevladinih organizacija i pojedinih udruženja građana, prema finansijama kojima raspolažu, postoji i skromna izdavačka delatnost na bugarskom jeziku...“²⁹

Napomene:

¹ Zapisnici sa sednica delegacija Kraljevine SHS na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919-120, Beograd, 1960, str. 316. (priredili: B.Krizman i B.Hrabak).

² Cit.po: M.P.Milojević, Obnova Ferdinandove Bugarske, Budućnost, jula 1923, str. 33.

³ F.Čulinović, Okupatorska podela Jugoslavije, Beograd, 1970, str. 604

⁴ Koje su to „Bugarske zapadne pokrajine“, „Politika“, 27. VII 1950, str. 2.; Tanjug: Nekoliko činjenica o „bugarskim zapadnim pokrajinama“, „Politika, 18. VIII 1950, str. 1.

⁵ R.Petković, Stav i pretenzije Bugarske, Nesvrstana Jugoslavija i savremeni svet, Zg., 1985, str. 133.

⁶ Vidi: Dr Branko Pavlica, Jugoslovensko-bugarska državna granica u svetlu diplomatske istorije i međunarodnog prava: O takozvanim „Bugarskim zapadnim pokrajinama“, u: Aktuelni balkanski sporovi, Beograd, 2007, str. 43-58.

⁷ I.Przić, Spoljašna politika Srbije 1804-1914, Beograd, 1939. str. 79

⁸ D.Todorović, Pitanje jugoslovensko-bugarske granice na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. godine, Istorija XX veka, 1968, sv. IX, str. 78.;

⁹ Srpske novine, 7.VII 1878, br. 149, str. 1.

¹⁰ Član III Ugovora o miru... Prilog u knjizi: S. Skoko, Drugi balkanski rat, knj. 2, Beograd, 1975, str. 349.

¹¹ Nejski ugovor o miru, Službene novine Kraljevine SHS, 24. XI 1920, br. 211a, str. 13-14.; Vidi: B.Pavlica, Razgraničenje Jugoslavije sa Bugarskom 1919-1922, Tokovi istorije, 2002, br. 1-2, str. 7-23.

¹² Vidi: B.Pavlica, Jugoslovensko-bugarska državna granica posle Drugog svetskog rata (do danas), Arhiv za pravne i društvene nauke, 2005, br. 1-2, str. 111-142.

¹³ Podaci popisa stanovništva iz 2002. pokazuju sledeću etničku sliku o Bugarima u naseljima južnog i srednjeg Banata: selo Ivanovo – 308 Bugara; selo Skorenovac – 77; selo Konak – 73; Jaša Tomić – 29; Stari Lec – 9; Banatski Dvor – 8; Belo Blato – 128. Vidi: Biljana Sikimić, Etnolongvistički i sociolingvistički koncepti o manjinama na Balkanu, u: Zbornik SANU Položaj naiconalnih manjina u Srbiji, Beograd, 2007, str. 411 (401-419).

¹⁴ Na osnovu (konačnih) rezultata popisa stanovništva iz 2002.

godine „proizilazi da je Srbiju napustilo najmanje 650.000 lica. Od toga broja oko 320.000 su izbeglice, a oko 330.000 su građani Srbije koji su uglavnom otišli na „privremeni rad u inostranstvo“, ali i pripadnici „novih“ nacionalnih manjina (Hrvati, Bošnjaci, Makedonci, Slovenci) koji su se posle raspada bivše SFRJ u većem broju selili u novoformirane zemlje matice. Takođe, raspoloživi popisni rezultati ukazuju na iseljavanje pripadnika „starih“ nacionalnih manjina (na pr. Albanaca, Bugara, Mađara) koje je u periodu 1991-2002. bilo masovnije nego u prethodnom međupopisnom periodu“. Cit. po: Mr Goran Penev, (Istraživač-saradnik Centra za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka), Demografske promene u Srbiji (bez Kosova i Metohije), 1991-2002, PREGLED SCG, 2004, br. 2, str. 8.

¹⁵ Izvor: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002. – Stanovništvo, Nacionalna ili etnička pripadnost, Podaci po naseljima, Beograd, br. 1, februar 2003.

¹⁶ Treba imati u vidu – naglašava Nada Raduški – izrazito veliki broj nacionalno neizjašnjenih lica u ovim opštinama (11,3 odsto, odnosno 12,6 odsto), što donekle iskrivljuje etničku sliku, a posebno je indikativan broj onih u kategoriji „nepoznato“ (1 odsto, odnosno 6 odsto) jer utiče na podatak o relativnoj, odnosno apsolutnoj dominaciji pripadnika bugarske nacionalnosti u Dimitrovgradu. U poređenju sa 1991. godinom Bugari su zadržali etničku većinu mada su zabeležili apsolutno smanjenje u obe opštine, a relativno samo u jednoj (Bosilegrad). Istovremeno, Srbi su imali povećanje, a Jugosloveni opadanje udela u tim opštinama zbog promene u nacionalnom definisanju“. Cit. po: Nada Raduški, Demografski aspekt manjinskog pitanja u Centralnoj Srbiji, u: Zbornik SANU Položaj nacionalnih manjina u Srbiji, Beograd, 2007., str. 340-341. (335-344).

¹⁷ Navedeno prema rezultatima istraživanja Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji i Humanitarnog centra za integraciju i toleranciju iz Novog Sada iz 2002. godine (avgust/septembar) „o stanju kolektivnih prava nacionalnih manjina u Srbiji“. Istraživanjem su „obuhvaćena zagarantovana kolektivna prava nacionalnih manjina u sledećim oblastima: 1) Pravo na upotrebu maternjeg jezika i pisma; 2) Pravo na školovanje na maternjem jeziku; 3) Pravo na negovanje nacionalne kulture i tradicije; 4) Pravo na informisanje na maternjem jeziku; i 5) Pravo na delotvorno učešće nacionalnih manjina u javnom životu“. Vidi: Jan Briza – Mikloš Biro – Mirej Grčki – Nataša Novaković – Ljiljana Palibrk i Pavel Domonji, Nacionalne manjine i pravo, „Helsinške sveske 15“, Beograd, 2002, str. 5-145.

¹⁸ Cenk Ivanova, Status bugarskog jezika u Srbiji sa sociolingvističkog i lingvokulturološkog aspekta, u: Zbornik SANU Položaj nacionalnih manjina u Srbiji, Beograd, 2007, str. 574-575. (571-579).

¹⁹ Sa svoje strane, „država je preduzela neke korake s ciljem da obezbedi uslove za školovanje pripadnika bugarske manjine na maternjem jeziku. Programom između Savezne vlade SRJ i Vlade R. Bugarske o saradnji u oblasti obrazovanja, nauke i kulture, predviđeno je da će bugarska strana pružiti mogućnost stručnog usavršavanja iz bugarskog jezika, književnosti i drugih disciplina nastavnicima koji predaju đacima bugarske nacionalne manjine u Jugoslaviji u školama u kojima se nastava izvodi na bugarskom jeziku. Bugarska strana izrazila je želju da se omogući slanje nastavnika i učitelja bugarskog jezika, književnosti, istorije, muzike i drugih disciplina za škole u kojima se uči bugarski jezik u Jugoslaviji. Takođe, predviđeno je da će bugarska strana staviti na raspolaganje školskim bibliotekama, ... školsku dopunsku literaturu i lepu književnost na bugarskom jeziku za te škole, u skladu sa utvrđenim školskim programima od strane jugoslovenskih organa, za obuku dece bugarske nacionalne manjine... Međutim, konkretnijih aktivnosti u realizaciji ovih programa još uvek nema. Tako, na primer, iako su pre izvesnog vremena formirane opštinske komisije u Dimitrovgradu i Bosilegradu sa ciljem da sastave zajednički

i jedinstveni predlog obrazovanja a bugarskom jeziku, koji bi najpre bio usvojen od strane lokalne skupštine, a potom dostavljen Ministarstvu prosvete Srbije, taj predlog još uvek nije sačinjen...“. Cit. po: Jan Briza i dr., Nacionalne manjine i pravo, Helsinške sveske 15, Beograd, 2002, str. 53.

²⁰ U opštini Bosilegrad, iako zvanično postoje isturena odeljenja u kojima se izučava maternji jezik, ona u praksi ne postoje, zbog slabe zainteresovanosti đaka, tj. njihovih roditelja, udaljenosti škola od mesta stanovanja i nedostatka kvalifikovanog nastavnickog kadra. Podatak Ministarstva prosvete Srbije da je za školsku 2002/2003. godinu, u opštini Dimitrovgrad, planirani upis dece u prvi razred osnovne škole iznosio 90 učenika, od čega je upisano svega 54, u Bosilegradu od 120 upisano je 77, a u Surdulici od 350 upisano je svega 269 učenika, govori o činjenici da se sve veći broj dece upisuje u škole u bližim, većim gradovima (Piro, Leskova, Niš) gde se nastava izvodi isključivo na srpskom jeziku...“. Cit. po: Jan Briza i dr., nav. rad, str. 53.

²¹ Vidi: Cenk Ivanova, nav. rad, str. 576-577.

²² Vidi: Jan Briza i dr., nav. rad (istraživanje), str. 54.

²³ Vidi: Jan Briza i dr., nav. rad (istraživanje), str. 56.

²⁴ Kulturno-informativni centar „Caribrod“, osnovan pre nekoliko godina i podržan od strane bugarske Vlade, sa odeljenjem i u Bosilegradu, organizuje susrete sa predstavnicima bugarske kulture, promocije, koncerte, raspolaže bibliotekim fondom. Vidi: Cenk Ivanova, Status bugarskog jezika u Srbiji sa sociolingvističkog i lingvokulturološkog aspekta, u: Zbornik SANU Položaj nacionalnih manjina u Srbiji, Beograd, 2007, str. 578.

²⁵ Vidi: Zdenka Todorova, Problem obrazovanja bugarske manjine – kako dalje? – „Republika“, mart, 2004, str. 25.

²⁶ Vidi: Z. Panić, Zajednički projekat Dimitrovgrada i Dragomana u Bugarskoj – „Naša kultura kao transgranični prijatelj“, „Učvršćivanje kulturnih veza“, list „Danas“ 7.06.2007, str. 29.

²⁷ „Projekat se realizuje uz podršku Narodnog čitališta „Dragoman“ i Centra za kulturu iz Dimitrovgrada. Program nedelje kulture u Dimitrovgradu: 11-17. jun 2007.; a u Dragomanu: 28. maj – 3. jun 2007. „Publika u Dimitrovgradu, tokom ove nedelje kulture, najpre će na svečanom otvaranju videti predstavu „Dr“ pozorišta „Hristo Botev“ iz Dimitrovgrada, zatim muzičko-scenski performans „Burelski rituali“, zajedničku lutkarsku predstavu dečjih vrtića iz Dimitrovgrada i Dragomana „Medena pogača“, etnografsku izložbu u narodnoj biblioteci „Detko Petrov“, izložbu dečjih crteža sa nagradnog konkursa – „Mi rastemo i živimo zajedno“ u Gradskoj galeriji, izložbu dečjih fotografija s nagradnog konkursa „Prirodne lepote mog rodnog kraja“ u OĐ „Moša Pijade“, zajedničku pozorišnu predstavu „Žensko carstvo“, u izvođenju (ponovo) ansambla pozorišta „Hristo Botev“ iz Dimitrovgrada i Čitališta iz Dragomana. Tokom trajanja nedelje, 15. juna u sportskom centru „Park“ u Dimitrovgradu nastupa Biljana Krstić i grupa Bistrik. Poslednja dva dana trajanja ova „nedelje kulture“ bile su u znaku međunarodnog folklorog festivala „Nišavski horovod“. Videti: Zajednički projekat Dimitrovgrada i Dragomana u Bugarskoj – „Naša kultura kao transgranični prijatelj“, „Učvršćivanje kulturnih veza“, (Z. Panić), list „Danas“, 7.06.2007., str. 29.

²⁸ Vidi: Cenk Ivanova, nav. rad, str. 578.; Branko Pavlica, Bugari u Jugoslaviji, u: Regionalni razvoj i integracija Balkana u strukturu EU – balkanska raskršća i alternative, Niš, 2004, str. 190. (178-200).

²⁹ Vidi: Jan Briza i dr., nav. rad, str. 69.

(Nastavak u sledećem broju)

"Usrećeni" i Srbi van Srbije i Srbija

PIŠE: RADE VUKOSAV

Mi Srbi nismo "bezgrešan narod" koji je druge "samo oslobađao".

Mi Srbi možemo lepo živeti i tamo gde nismo vladajuća nacija.

Van granica Srbije ne postoje „srpske zemlje“.

„Srbija do Karlobaga, i Virovitice“ i „Hrvatska do Drine i Zemuna“ su krvave i pogibeljne gluposti koje su više puta skupo plaćene

Trebamo se zamisliti zašto od politike i projekata naše intelektualne elite svi beže i razdružuju se od nas. Oni naši građani i političari koji još nisu, iz dosadašnjih zbivanja, istorijskih i političkih procesa na našim prostorima, ništa naučili, na ovo pitanje će reagovati jednako kao i do sada, da je sve ovo – „zavera protiv Srba i Srbije“, te „oni su prvi počeli“ ; te „Zapad, Vatikan, Amerika“... A, ustvari, politika i stogodišnja ekspanzionistička tendencija ekstremne nacionalističke elite o „oslobađanju ‘srpskih’ zemalja“ i vođenja ratova za „sve Srbe u jednoj državi“, uzastopno sami sebe matiramo, trošimo životnu supstancu, materijalne, novčane i druge resurse, a nemamo ni unutrašnjeg ni spoljnog potencijala za to. Gubimo vreme i ugled u svetu, Srbe van Srbije samo upropaštavamo i pravimo ih omrznutima kod suseda sa kojima žive, a Srbija, plaća li te račune, plaća i to debelo. Plus inertnost naše elite u sporom prestrojavanju u političkim i ekonomskim reformama, u razvoju uopšte. „Sa njima nikad nećemo u Evropu“, govorili su Slovenci, pa su predlagali konfederativno uređenje države, na što naši nisu pristali. Pa ni na „asimetričnu konfederaciju“, ni na miran razlaz.

U dva balkanska rata 1912 i 1913. „oslobađamo“ Makedoniju i pretvaramo je u „Južnu Srbiju“, Makedonce prisilno u „Južne Srbe“, pokrštavamo ih u srpske pravoslavce, namećući im Srpsku pravoslavnu crkvu (SPC). Ovo „crkveno“, nažalost, još tvrdoglavo podržavamo, (vodimo veću brigu kakva će biti crkva u Makedoniji i Crnoj Gori, kakva će biti Bosna, nego kako unaprediti Srbiju). Osvajamo Kosovo i severnu Albaniju, koju smo naknadno morali napustiti. Kosovari su već, pre toga, ustancima protiv Turaka, bili izborili autonomnost. Oslobodioci im ne priznaju ni autonomnost, ni pravo na jezik, pismo, škole. Ako smo mi toliko dobri da „samo oslobađamo“, zašto „oslobođene“ Makedonce oslobodioci nisu referendumom pitali: jesu li oni Srbi i hoće li u sastav Srbije ili će, putem izbora, oformiti svoju državu. To bi bilo pravo oslobođenje, a ispalo je ustvari „sad sam ja Bog tvoj i nemoj imati drugih bogova osim mene“.

Inače siromašnu i ratovima iscrpljenu Srbiju, obaveštajna služba srbijanskog generalštaba i slična „elita“ uvlače 1914. godine u velika stradanja organizujući ubijanje, Franca Ferdinanda, austro-ugarskog prestolonaslednika i njegove

supruge Sofije, u Sarajevu, zbog „srpske Bosne“, ne misleći na posledice. Metak u čelo Ferdinada i Sofije dovodi do smrti više od milion Srba i velike patnje naroda. Umesto da taj teroristički akt osudimo, mi ga veličamo i slavimo, a na kraju ništa od toga nemamo osim „prolaska kroz Golgotu“, koju su nam naši državnici priredili. Jadni narod Srbije i njegova vojska su, zatečeni opasnošću za Srbiju, zadivili svet junačkim otporom i, najzad, nažalost – uzalud. Samo su uz prevelike žrtve primerno pokazali kako se domovina brani. Nakon Prvog svetskog rata je stvorena Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije Jugoslavija, kojom su kralj Aleksandar i njegova politička elita diktatorski vladali. Centralistička vlast koju su provodili nije zadovoljila ni Srbe, a još manje ostale narode Jugoslavije, zbog čega su nastala žestoka politička trvenja. Na burnom zasjedanju Narodne skupštine u Beogradu, 20. juna 1928. godine, poslanik Radikalske stranke, Puniša Račić, iz pištolja ubija hrvatske prvake Pavla Radića i Đuru Basaričeka i još dvojicu ranjava (Grandu i Pernara), a Stjepana Radića, ranjava smrtno i on kasnije umire od zadobijenih rana. Dolazi do velikih protesta i pobuna u Hrvatskoj protiv kojih brutalno interveniše žandarmerija. Zbog nezadovoljstva u državi, kralj Aleksandar, 6. januara 1929. godine ukida „Vidovdanski ustav“, raspušta Skupštinu i nameće ličnu diktaturu: „Između mene i naroda nema posrednika“. Svetska javnost se zgraža. „Hrvatsko pitanje“ u politici ostaje prisutno sve do okupacije Jugoslavije 1941. godine.

Ante Pavelić napušta Jugoslaviju, u fašističkoj Italiji dobija azil i organizuje ustaše, koji će, nakon okupacije Jugoslavije, vršiti krvavo etničko čišćenje nedužnog srpskog naroda u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (BiH). I u BiH, jer je Hitler Anti Paveliću, osim Hrvatske, potčinio i BiH („Hrvatska do Drine i Zemuna“). Visoki funkcioner ministra vojske i mornarice izbegličke Vlade u Londonu, Draže Mihailovića, Stevan Moljević, 1941. godine, projektuje i zagovara veliku homogenu Srbiju, nakon rata, u kojoj neće biti mesta za nesrbe. Dražini četnici u zemlji to nasilnički praktikuju oružjem, pripremajući uslove za takvu posleratnu Srbiju sa granicama do Karlobaga, Karlovca i Virovitice.

Geneza srpsko-hrvatskih odnosa ima svoje začetke još od početka XV i celog XVI veka i dalje. U to vreme Otomanska carevina osvaja Bosnu i nadire prema Beču. Turci su, u osvajanjima, osim redovne vojske, koristili i takozvane akindžije, paravojsku, koji nisu imali platu, ali im je zato bila dozvoljena svaka pljačka i nasilje. Pred žestokom najezdom je katoličko stanovništvo moralo bežati pa su zemlje ostajale puste. Osmanlije su na te prostore kolonizirali hrišćane kako iz Srbije tako i iz BiH, i poislamljene Bosance. Među hrišćanima je bilo dosta i sloveniziranih Vlaha - planinskih stočara. Turcima je trebala obrada napuštene zemlje i ubiranje hrane i poreza. Ti kolonisti su i ratovali na strani Turaka sve do turskih poraza u bečkim ratovima, kada su doseljeni Srbi prešli ratovati za Habzburšku monarhiju kao povlašteni graničari. „Stara Hrvatska je u ratovima 1521. do 1540. godine bila gotovo opustjela. Zato su Osmanlije i bosanski sandžak-begovi u te krajeve doveli novih nekoliko hiljada srpskih porodica. Kninska krajina, Bukovica i Kotari su tada postali područja sa isključivo srpskim i muslimanskim stanovništvom. I godine 1551.

bosanski sandžak-beg je naselio nekoliko hiljada Srba na dalmatinsko-bosansko-hrvatsku tromeđu, oko Srba i Knina“ (M. Bojić, Historija Bosne i Bošnjaka, Sarajevo, 2001, str. 44.).

Srpski istoričar Vladimir Ćorović je u Istoriji Jugoslavije o značaju ovih seoba napisao: „U našoj narodnoj istoriji ove seobe, koje su, u većoj meri, počele od sredine XV veka pa trajale do početka XIX veka, imaju neobično velik značaj, i to u više pravaca. One su proširile u ogromnoj meri područje našeg etničkog prostiranja i našeg narodnog jezika. Srpska naselja šire se jedno vreme do Sent-Andreje i Temišvara. Na zapadu su došli do Krke, Ogulina i Žumberka. Mi smo se u ropstvu pod Osmanlijama širili ne manje nego kao da smo imali najekspanzivniju svoju državu...“ (Item).

Nakon velike i uspešne saradnje sa hrvatskim ilircima, kad Vuk St. Karadžić i Đuro Daničić, zajedno sa ilircima 1850. godine, u Beču, čine veliko istorijsko delo Književni dogovor, kojim se postiže reforma zajedničkog književnog jezika i pravopisa. Jezik je nazvan štokavski (bez nacionalne odrednice u imenu jezika), a potom Vuk čini jednu veliku nenaučnu grešku pa, u zabludi piše knjigu Srbi svi i svuda, u kojoj tvrdi da su Hrvati (osim čakavaca i kajkavaca) Srbi rimskog vjerzakona, muslimani su Srbi islamskog vjerzakona i tako – sve samo Srbi. To je iritiralo ilirce, a ponajviše pravaša Antu Starčevića, pa su odnosi sa Srbima i između Vuka i iliraca zahladneli sa međusobnim zaziranjem. Osim toga, Vuk sve narodne umotvorevine: pesme, pripovetke, poslovice... prikupljene po Srbiji, Crnoj Gori, BiH i Hrvatskoj naziva srpskim. Dočim, u revolucionarnoj 1848-49. godini su vojvođanski Srbi i hrvatska vojska, pod komandom bana Josipa Jelačića, kao saveznici, uspešno ratovali protiv Mađara, a na strani Beča.

Posle okupacije Jugoslavije od strane Nemaca i Italijana, Pavelićeve ustaše su se od 1941. do 1945. godine, zbog ubistva hrvatskih prvaka u skupštini 1928. godine, kako je ranije već navedeno, svetile i vršile velike zločine nad nedužnim Srbima: masovne likvidacije, jame, logori Jasenovac Gradiška i drugi.

Nakon oslobođenja zemlje antifašističkom borbom posle Drugog svetskog rata, 1945. godine, stvorena je AVNOJ-evska Jugoslavija, sa kojom se ekstremna srpska elita nikad nije pomirila, ne odustajući od velikosrpskih projekata, što će se u najkrvavijem obliku ispoljiti u razaranju Jugoslavije 1991-95. godine. To nezadovoljstvo je izraženo u Memorandumu Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU) 1986. godine, a posebno se odnosilo na avnojevske granice i autonomnost Vojvodine i Kosova. Slovenci, Hrvati i drugi su prozreli šta im Memorandum sprema. Na vlast u Srbiji dolazi Slobodan Milošević i odmah svojom „antibirokratskom revolucijom“ i „događanjima naroda“ euforiše mase do stepena ratne psihoze i ukida autonomiju Vojvodini i Kosovu. Kosovsku elitu neselektivno trpa u zatvor. Na predlog Slovenaca, kome pristupaju i Hrvati, da se SFR Jugoslavija reorganizuje u konfederalnu državu, Slobodan Milošević je, bez pitanja i provere žestoko reagovao: „Ako vi tražite konfederaciju, Srbija će postaviti pitanje granica“. I znamo kako je to postavio i provodio. Videvši, mislio je on, pogodnu priliku za proširenje granica Srbije na teritorije BiH i Hrvatske. Pridobio je za to i

generale i, pod izgovorom da „brani Jugoslaviju“, udario je po hrvatskim i bosanskim gradovima da ih etnički očisti, vodeći taj rat četiri godine. Prvo je organizovao svoje pristaše među hrvatskim i bosanskim Srbima, zaveo ih, gurnuo u ratove i upropastio. Zagovornici i planeri tih ratova su se prevarili u računu: „Vojska i oružje je u našim rukama i mi možemo za tri nedelje postaviti granice dokle mi hoćemo“. (Tako su neki i mislili i govorili). Rezultat tih ratova je poznat. Desetine hiljada poginulih, još više invalida i stotine hiljada izbeglica – bez igde ičega. Najviše Srba izbeglica je palo na teret Srbiji. I ono što je najgore je – sramota. Ne možemo oceniti kolika je to sramota za jednu državu kad nam je ceo državni vrh, ceo vojni vrh i policijski vrh u Hagu, što znači da su nam, u ratovima 1991-99, bili toliko „dobri“, a još više „pametni“ i „zaslužni“ toliko da ih neki još čuvaju i slave, ispisuju njihove ulice, ističu im slike na plakatama kao heroje...Sve strane u ovom ratu su činile zločine, a najviše ona strana koja je bila najmoćnija – pa neka svako odgovara po svome „učinku“. Ti „naši heroji“ su Srbiji nametnuli krupan zalogaj koji Srbija ne može progutati. I tako nešto nam se već više od sto godina recidivira, od „Južne Srbije“ do danas, pod izgovorom da, tamo gde ratujemo, branimo Srbe, a ustvari ratuje se za teritorije, a tamošnje Srbe, koji olako zagrizu nacionalistički mamac – žrtvuju. Nedavna poseta Aleksandra Vučića, krajevima u Hrvatskoj, odakle su Srbi (gurnuti u rat upravo od strane Miloševićeve SPS i Šešeljeve SRS) izbegli, bio je ciničan potez. Da su se svi tamošnji Srbi dosad opametili i progledali ko ih je „usrećio“, ispljuvali bi ga. Ali nisu. Čast onima koji su ga bojkotovali. Da nije bilo ubijanja Ferdinanda, stradanja Srbije u Prvom svetskom ratu, krute vlasti Karadorđevića, aspiracija na teritorije svojih suseda i ovih poslednjih ratova, svi hrvatski i bosanski Srbi bi danas bili na svojim posedima, bili bi konstitutivni sa svojim susedima i imali evropski standard života, a Srbija, da se nije trošila u ovim ratovima za „sve Srbe u jenoj državi“, bila bi dobrostojeća evropska zemlja. I imala bi prijateljske odnose sa susedima sa kojim se graniči, razmenjujući s njima ekonomska dobra. Ustvari, svi ti dosadašnji ratovi bili su juriši na nemoguće, uzrokovali su velike ljudske patnje, što je Sifzova rabota. I, začudo, neki od toga još ne odustaju! Nažalost, Srbima van Srbije se manipuliralo i sada se još manipuliše. Oni su žrtve manipulanata. Skupo su plaćeni Ćosićevi i Tuđmanovi predlozi o „humanom preseljenju naroda“, jer „narodi ne mogu zajedno“. Pitamo, kome je drago ostaviti svoj dom, njivju, baštu, zaposlenje, školu svoje dece, komšije... i otići u nepoznato. Sramota i prokletstvo! Političari neće, a narodi itekako mogu zajedno. Najnoviji primer je pomoć Srbije Sarajevu u gasnoj krizi. Ova skromna pomoć je od strane Sarajlija tako primljena k srcu kao da su dobili milijarde eura. Iako su ih tri i po godine srpski topovi ubijali, izgladnjavali i držali bez vode, gasa, struje... Političarima izazivačima i proizvođačima ovih ratova i onima koji njihove „tekovine“ ratnog nasilja i sada čuvaju i podržavaju, preporučujemo da je dosta njihovog „posla“. Ovo je bio njihov rat, u kome su se mnogi obogatili, a zemlju i narod su upropastili. I još nam štampaju neprijatelje tamo gde ih nema. Prostački se svađaju, međusobno vređaju i optužuju gore nego u krčmi. Oni su neprijatelji svojim narodima. ■